

Жул Верн

Приключенията на трима
руси и трима англичани

Глава 1

По бреговете на Оранжевата река

На 27 януари 1854 година двама мъже се бяха излегли под една грамадна плачеща върба и приказваха, като не сваляха очи от Оранжевата река. Тази река, наричана от холандците Гротривер и от хотентотите Гариеп, по големина се равнява на африканските реки Нил, Нигер и Замбези. По нея има прагове и водопади. Александър, Бърчил и Томсън, които са изследвали тази река, възторжено описват прозрачността на водата ѝ и живописността на бреговете ѝ.

На това място, гдето се бяха разположили двамата мъже, край планината на Йоркския дук, реката представя рядко хубава гледка: неприсътпни скали, грамадни камъни, вкаменени дървета, дълбоки пещери, непроходими гори, неосквернени от брадва – всичко това образува чудесна картина, като фон на която служат Гариепските планини. На това място реката се стеснява и изведнъж пада от четиристотин стъпки височина. И цялата водна маса шуми и бучи, промъква се между зелени клоци, святка между скалите и с тътнеж пада, като дига облаци от водни пари, които блестят с всичките седем цвята на дъгата. А наоколо се чува оглушителен шум и рев, повтарян от ехото на долините.

Единият от двамата мъже, които се намираха тука навярно за изследване, не обръщаше никакво внимание на околните хубости. Той беше бушменски ловец с живи очи, бързи движения и представляваше истински образец на това племе, което прекарва живота си в скитане по горите. Самата дума „бушмен“ е английска, произлизаща от холандски, и буквално означава „горски човек“. Това е общото име за всички скитнически племена на северозапад от Капската земя. Целият живот на тези племена минава в скитничество, в лов и в ограбване чифлиците на колонистите, които са изтласкали бушмените във вътрешността на страната, в съвсем неплодни местности.

Нашият бушмен, на около четиридесет години, беше висок и имаше силна мускулатура. Тялото му издаваше напрежение дори и през време на почивката. В движенията му проличаваше свобода, непринуденост и енергия, която е изпълвала „Кожения чорап“, героя на канадските прерии. В него липсваше само спокойствието на куперовия герой, което се забелязваше по постоянно изменящия се израз на лицето му. Нашият бушмен, обаче, не беше такъв дивак, както съплеменниците му –

древните сакаси. Роден от баща англичанин и майка хотентотка, той беше умствено съвсем развит човек и говореше добре езика им. Облеклото му, наполовина хотентотско, наполовина европейско, се състоеше от червена фланелена риза, палто и панталон от кожа на антилопа и обуца от кожа на дива котка. На шията на ловеца висеше торба, в която имаше нож, тютюн и лула. Нещо като таке от овнешка кожа покриваше главата му, пояс стягаше кръста му, на ръцете си имаше гривни от слонова кост, а от раменете до колената падаше плащ от тигрова кожа. Едно куче от местна порода спеше до него. Бушменът бързо пушеше костената лула и явно проявяваше нетърпение.

– Успокойте се, Мокуме – обърна се към него спътникът му. – Вие навярно сте най-нетърпеливият човек, когато не сте на лов. Разберете, скъпи другарю, че ние с вас нищо не можем да направим. Онези, които очакваме, рано или късно, днес или утре, ще дойдат.

Другарят на бушмена беше млад човек на двадесет и пет – двадесет и шест години, пълна противоположност на ловеца. Във всичките му движения личеше спокойствие. По външния му вид лесно можеше да се познае веднага, че е англичанин. Облеклото му беше чисто градско и по всичко личеше, че не му е присъщ скитническият живот. Той имаше вид на гражданин, заблуден в тази местност. Гледайки го, човек неволно би потърсил перо на ухото му, като у някой чиновник.

Всъщност този млад човек беше известния учен Уилям Еймери, астроном, който беше причислен към Капската обсерватория и бе вече обогатил науката.

Тук, в пустинята на Южна Африка, на няколко мили от Каптаун, младият учен едва сдържаше нетърпението на другаря си.

– Господин Еймери – отговори му ловецът на добър английски език, – ето вече осем дена стават, откак се намираме при Моргедския водопад на Оранжевата река, а аз не помня някой от семейството ми да е оставал на едно място цели осем дена. Вие забравяте, че ние сме скитници и че нашите крака трябва да се движат.

– Приятелю мой, Мокуме – възрази астрономът, – онези, които очакваме, идат от Англия, и ние трябва да ги извиним, ако са закъснели. Трябва да се държи сметка за разстоянията, за пречките, които може да срещнат при изкачването си срещу течението на Оранжевата река, с една дума – за хилядите мъчнотии, които могат да се срещнат. На нас ни е поръчано да приготвим всичко за изследване на Южна Африка и при Моргедския водопад да чакаме полковник Еверест от Кембриджката обсерватория. Ние сме тука и чакаме. Какво желаете още, уважаеми

приятелю?

Ловецът не намираше това за убедително и ръката му трескаво стискаше винтовката, от която можеше да застреля с конически куршум антилопа или дива котка на разстояние осем-деветстотин ярда. Предишните си отровни стрели бушменът беше заменил с по-съвършеното европейско оръжие.

– Но да не сте се излъгали, господин Еймери? – възрази Мокум. – Наистина ли при Моргед и в края на януари ви е определено това свиждане?

– Да, приятелю мой – спокойно отвърна Уйлям Еймери, – ето и писмото на г-н Ейри, директор на Гринвичката обсерватория, което може да служи за доказателство, че не съм се излъгал.

Бушменът взе писмото, което му даде спътникът му, повъртя го, обърна го като човек, който не умее да чете и го върна.

– Повторете ми пак – каза той, – какво е разказано на тази нашарена хартийка.

Младият учен, който притежаваше необикновено търпение, за двадесети път почна да предава на приятеля си ловец съдържанието на писмото.

През последните дни на миналата година Уйлям Еймери беше получил това писмо, което му съобщаваше за скорошното пристигане на полковник Еверест с една комисия от учени. Целта на тази комисия, както и плановете ѝ в тази пуста част на Африка, той не знаеше, но беше приготвил всичко необходимо за изхранването на един керван. После, тъй като беше чул за местния ловец, Мокум, който бе придружавал Андерсон по западна Африка, и Ливингстон през първото му пътешествие по езерото Нгами и по водопадите на Замбези, предложи му ръководството на този керван.

След като уреди работата с бушмена, който добре познаваше местността, той тръгна най-после към Моргедския водопад, където трябваше да чака научната комисия. Тази комисия плуваше на британската фрегатата Дагуста към устието на Оранжевата река, а сетне трябваше да се изкачи нагоре до водопада.

Еймери и Мокум бяха пристигнали с каруца, която смятаха за необходима при превозването на чужденците и багажа, ако те по Оранжевата река не избиколят Моргедския водопад.

След като свърши четенето на писмото, което този път добре се запечата в паметта на бушмена, Еймери се приближи заедно с него до края на дълбоката урва, гдето със страшен шум падаше пенливата река.

Астрономът се спря. От това високо място се виждаше течението на едно разстояние от няколко мили.

Няколко минути Мокум и приятелят му внимателно гледаха реката, която по-нататък течеше тихо и плавно. По цялата дължина на реката, не се виждаше нито лодка, нито кораб. Беше вече три часа. На това място януари отговаря на нашия юли и слънчевите лъчи, които падаха почти отвесно, нагриваха въздуха до 150 градуса по Фаренхайт на сянка. Без западния вятър, който малко охлаждаше тази температура, никой не би могъл да диша, освен един бушмен. Все пак младият учен, твърде слаб, целият кости и нерви, почти не страдаше от това. Гъстите листа на дърветата, които се надвисваха над урвата, ги закриваха от слънчевите лъчи. Нито една птица не оживяваше пустинята през тези горещи часове. Нито едно четириногло не напущаше прохладното убежище в храстите и не се показваше на открито. Наоколо беше тихо и само водопадът изпълваше въздуха с рева си.

След като десетина минути наблюдаваха реката Мокум се обърна към Уйлям Еймери, като тупаше широкия си крак от нетърпение. Острите му очи нищо не бяха открили.

– Ами ако тези хора не дойдат? – попита той младия човек.

– Те ще дойдат, храбри ми ловце – отговори Уйлям Еймери. – Те са хора на думата и ще бъдат точни като астрономи. Но в какво ги укорявате? В писмото е казано, че ще пристигнат в края на януари. Сега сме двадесет и седми и тези господа имат на разположение още четири дни, за да дойдат на време при водопада.

– Ами ако и след четири дни не се явят? – попита бушменът.

– Това ще бъде един случай да изпитаме търпението си, защото ние ще ги чакаме дотогава, докато не се убедим, че съвсем не ще дойдат.

– О боже, наши Ко! – извика бушменът гръмовито. – Както се вижда, вие имате толкова търпение, че можете да дочакате Гариеп да влее водите си в тази бездна!

– Не, приятелю, не! – отвърна Уйлям Еймери без да губи спокойствие. – Трябва само разумът да ръководи всичките ни действия. А какво ни казва той сега? Какво ще стане, ако полковник Еверест и другарите му, измъчени от трудното пътуване, лишени от всичко необходимо, заблудени в тази пустиня, не ни намерят, когато пристигнат най-после на уреченото място? Ние трябва да останем тука, иначе ще бъдем отговорни, ако им се случи някакво нещастие. Освен това, на нас нищо не ни липсва тука. Нашата каруца, която се намира в долината, е великолепно място за нощуване. Храна имаме достатъчно. Природата е великолепна.

Удоволствието да прекараме няколко дни в тази възхитителна гора, по брега на тази неподобна река, е съвсем ново нещо за мене! Що се отнася до вас, Мокуме, какво повече можете да желаете? Пернат и четириног дивеч има в изобилие, а вашата пушка ще ни достави храна. Ходете на лов, храбри ми приятелю, убивайте времето, като убивате сърни и биволи. Вървете, добри бушмено!... Аз ще пазя, а краката ви не ще пуснат корени в земята, докато ходите на лов.

Ловецът хареса съвета на астронома и веднага отиде на лов за няколко часа в храсталаците и близките места. Львовете, хиените и леопардите не бяха страшни за такъв ловец като него, който беше навикнал на африканските гори. Той свирна на кучето си Топ. То приличаше на хиена от пустинята Калахари и произхождаше от онази порода, от която балабасите някога са обучавали ловджийски кучета. Умното куче, което също тъй губеше търпение, като господаря си, весело залая в отговор на бушмена, сякаш одобряваше решението му. Скоро ловецът и кучето се скриха в гората, зад масата зеленина, която се простираше далече зад водопада.

Като остана сам, Уйлям Еймери легна и почна да мисли за истинското положение на нещата. Той се намираще далече от населени места, по бреговете на още малко известната Оранжева река. Тука чакаше приятелите си, които бяха напуснали отечеството си, за да се изложат на всички случайности на една далечна експедиция. Каква беше целта на тази експедиция? Каква научна задача искаха да решат в тези пустинни места на Южна Африка? Какви наблюдения искаха да направят на тридесетия южен паралел? За всичко това уважаемият г-н Ейри, директор на Гринвичката обсерватория, не съобщаваше нищо в писмото си. От него, Еймери, искаха само съдействие, като от учен, запознат с климата и местностите на тези ширини. И тъй като, както изглежда, целта беше научна, участието му в експедицията беше от голяма полза за всички.

Докато младият астроном мислеше за тези неща и си задаваше хиляди въпроси, на които не можеше да отговори, клепките му натежаха и незабелязано той дълбоко заспа.

Когато се събуди, слънцето се беше вече скрило зад живописните хълмове, които рязко се очертаваха на залетия от лъчите хоризонт. След няколко минути той почувства, че е време да вечеря. Беше вече шест часа вечерта и беше време да иде при каруцата, оставена в долината.

Точно в тази минута се чу гърмеж в гората от дясната страна, която се простираше по склоновете на хълмовете. Веднага след гърмежа бушменът и Топ се показаха в края на гората. Мокум влачеше едно убито

животно, което току-що беше застрелял.

– Елате, елате, господин доставчик! – завика Уйлям Еймери. – Какво ни донесохте за вечеря?

– Козленце, господин Уйлям – отговори ловецът, като хвърли на земята едно животно, рогата на което приличаха на лира.

То беше като антилопа, известно повечето под името „подскачаща коза“, която се среща в цяла Южна Африка. Чудесно животно, гърба на което е покрит с гъста копринена бяла козина, изпъстрена с кафяви петна. Крайно вкусното му месо беше предназначено за вечеря.

Ловецът и астрономът метнаха животното на една тояга и го понесоха към лагера си в тясното гърло на долината, където стоеше каруцата им, пазена от двама бушмени-водачи.

Глава 2

Официално представяне

На 28, 29 и 30 януари Мокум и Уйлям Еймери не напуснаха мястото, определено за срещата, Докато бушменът, увличан от ловджийски инстинкти, преследваше дивеча в гората около водопада, младият астроном наблюдаваше природата. Видът на тази дива и величествена природа го възхищаваше и изпълваше душата му с нови чувства. Той, човекът на цифрите, таблиците, който прекарваше цели денонощия край телескопите, за да види минаването на небесните светила през меридиана, изпитваше безкрайна наслада от живота под открито небе в непроходимата гора, покриваща хълмовете от пустите върхове и от дъгоцветните облаци от водни пръски на Моргедският водопад. Това беше радост за човек, умът на когото винаги е зает с математически комбинации, да се подаде на поетично настроение. По този начин той убиваше скуката на очакването, като почиваше телесно и душевно. Новата обстановка отчасти обясняваше онова неизчерпаемо търпение, с което се отличаваше и което бушменът не можеше да сподели. През всичкото време ловецът изгаряше от нетърпение и младият астроном напразно се мъчеше да го успокои с хладнокръвните си съвети.

Най после настъпи 31 януари, крайния ден според думите на почтенния Ейри. Ако този ден учените не се явят, Уйлям Еймери ще трябва да вземе някакво решение. Закъснението може да продължи до безкрайност, а как можеше безкрайно да се чака?

– Господин Уйлям – каза ловецът – защо не отидем да посрещнем чужденците? Ние не можем да вървим по друг път. Няма друг път, освен този, и ако вашето парченце книга казва, че те ще тръгнат нагоре по реката, ние непременно ще ги срещнем.

– Великолепна мисъл, Мокуме! – извика астрономът. – Да тръгнем по течението да ги срещнем. Ако бием път напразно, ще се върнем през южните долини. Но кажете ми, бушмене, добре ли познавате тука Оранжевата река?

– Да – отговори ловецът, – два пъти съм се изкачвал от нос Волпас до сливането на реката с Харт, при границата на Трансвалската република.

– И нали течението ѝ навсякъде е плавателно, освен край Моргедския водопад?

– Да, навсякъде – отговори бушменът. – Изключение прави само края на сухото годишно време, когато водата почти изчезва до пет-шест мили до устието ѝ. В това време по нея се образува пясъчен бент, в който се разбиват вълните.

– Това не е важно, защото до края на лятото има много време и значи устието е плавателно. Това не може да бъде причина да се забавят и те ще дойдат.

Бушменът не възрази. Той метна карабината на рамото си, свирна на Топ и тръгна с него по пътеката, която се спускаше с четиристотин фута към долната част на водопада.

Беше девет часа сутринта. Двамата наши изследователи – те можеха да се назоват с това име – тръгнаха по левия бряг на реката. Този път беше ужасен. Брегът бе гъсто покрит с дървета и храсти. Тънките лиани сплитаха едно дърво с друго и образуваха почти непроницаема зелена мрежа. Но ножът на бушмена не оставаше без работа и безмилостно разсичаше клоните, които преграждаха пътя. Уйлям Еймери дълбоко вдишваше ухания горски въздух, наситен с камфорова миризма. Към единадесет часа те бяха извървели около четири мили.

Вятърът духаше към запад, към водопада и затова шумът му не се чуваше. Обратното, шумът долу от реката долиташе отчетливо и ясно.

– Хайде да се спрем на това място и да си починем – каза астрономът. – Тъй като нямам вашите крака, готов съм да си почина след този път. От тука виждаме реката на три мили и ако се покаже шалупата, веднага ще я забележим.

Младият астроном се облегна на един гигантски платан, върхът на който се издигаше на височина четиридесет фута. От тука реката се виждаше надалече. Ловецът, който не беше навикнал да седи, се разхождаше по брега, докато Топ подплашваше дивите птици.

Бушменът и другарят му не бяха прекарвали на това място и половин час, когато Уйлям Еймери видя, че Мокум внезапно се спря и почна да се вслушва внимателно. Дали не беше чул шума на очакваната парна шалупа?

Астрономът бързо напусна мястото си, покрито с мъх, приближи се до ловеца и няколко минути го гледа.

– Виждате ли нещо, Мокуме? – запита го той най-после.

– Не, нищо не виждам, господин Уйлям – отговори ловецът, – но чувам някакъв шум, който долита долу от реката.

Настъпи мълчание. Бушменът коленичи, залепи ухо за земята и с голямо внимание почна да слуша.

Най-последе, след няколко минути, той дигна глава и каза:

– Излъгал съм се. Това е шума на водата, която се удря в камъните и шумоленето на листата. Обаче...

И той пак почна да се вслушва, но нищо не чу.

– Мокуме – каза тогава Уйлям Еймери, – ако този шум, който сте доловили, е шума на шалупата, вие по-добре ще чуете, ако приближите ухото си до повърхността на реката. Водата е по-добър проводник на звука от земята.

– Тъй е, господин Уйлям – отвърна ловецът. – По този начин няколко пъти съм проследявал хипопотами.

И той веднага се запуска към реката по крайно стръмния бряг, като се държеше за лианите и тревите. Като стигна до реката, бързо нагази до колене в водата, наведе се и приближи ухото си до повърхността на водата.

– Да! – почти веднага извика той. – Да, не съм се излъгал. Там, на няколко мили по долу, се чува шум, като че ли някой удря вътре във водата.

– Шум! – извика астрономът.

– Навярно, господин Еймери, онези, които очакваме, не са далече!

Уйлям Еймери не се съмняваше в думите му, защото знаеше какъв тънък слух, обоняние и зрение притежава ловеца.

Те решиха да останат на този висок бряг, от който добре се виждаше реката и да чакат. Мина се половин час.

Уйлям Еймери, въпреки природното си спокойствие и търпение, го сметна за цяла вечност. На няколко пъти му се стори, че вижда приближаваща се шалупа. Но зрението му го мамеше. Най-последе възклицанието на бушмена накара сърцето му да забие по-бързо.

– Дим! – извика Мокум.

Уйлям Еймери почна да гледа в далечината, където гледаше ловецът и видя на завоя черна ивица дим и бяла пара. Както изглежда, парната шалупа засилваше бързината, за да пристигне в определения срок на свиждането.

Тя се намира на седем мили от Моргедския водопад.

Беше вече пладне. Тъй като тука мястото беше неудобно за слизане от шалупата, астрономът реши да се върне при водопада. Той каза това на ловеца, който нищо не възрази и веднага тръгна по проправения от него път, по левия бряг на реката.

Уйлям Еймери последва другаря си. На последния завой на реката, той се обърна и видя английското знаме, което се развяваше на

шалупата.

Те вървяха много бързо. След един час астрономът и бушменът се намираха на четвърт миля от водопада. На това място реката се врязваше в брега в полукръг и образуваше залив, в който шалупата можеше да спре, защото тука водата беше достатъчно дълбока.

Парната шалупа не можеше да бъде далече, тя вече настигаше нашите пешеходци, въпреки бързото им ходене. Макар още да не се виждаше зад издадения бряг, покрит с високи дървета, които не позволяваха да се видят очакваните, вече ясно се чуваше пуфтенето ѝ. После се чуха пронизителни изсвирвания. Тези свирения не се прекъсваха: с тях екипажът искаше да се съобщи за приближаването си до водопада. Това беше сигнал за Еймери.

В отговор на тях ловецът изпразни карабината си, гърмежът на която беше повторен от ехото.

Най-после шалупата се показа. Уйлям Еймери и другаря му бяха забелязани от тези, които бяха на нея.

По даден от астронома знак, тя зави и тихо се приближи до брега. Хвърлиха въже. Бушменът го улови и го върза за дънера на едно дърво.

От шалупата бързо слезе един висок човек и се приближи до Уйлям Еймери.

Уйлям Еймери също се приближи до него и каза:

– Полковник Еверест?

– Господин Еймери? – отвърна полковникът.

Астрономът и колегата му от обсерваторията се поклониха един на друг и си стиснаха ръцете.

– Господа – каза полковникът, като се обърна към спътниците си, – позволете ми да ви представя уважаемия Уйлям Еймери, астроном от Капщадската обсерватория, който беше тъй любезен да ни посрещне при Моргедския водопад.

Четиримата пътници, които слязоха подир полковника, поздравиха последователно младия астроном.

После полковникът ги представи официално, като изговаряше с чисто английска любезност:

– Господин Еймери, сър Джон Мърей от Девоншиър, ваш съотечественик, господин Матвей Струкс от Паулковската обсерватория, господин Николай Паландер от Хелзингфорската обсерватория и господин Михаил Цорн от Киевската обсерватория – трима руски представители в нашата международна експедиция.

Глава 3 Пренасянето

Когато представянцията се свършиха, Уйлям Еймери каза, че чака съобщения от пристигналите. Млад астроном от Капщадската обсерватория, той се смяташе в зависимост от полковник Еверест, представител на Англия, който председателстваше с Матвей Струкс в международната експедиция. Той познаваше също полковник Еверест като известен изследовател на измененията на мъгълвите петна. Този астроном беше петдесет годишен човек, студен и методичен, животът на който беше час по час. Нищо непредвидено нямаше за него. Във всичко поведението му беше също тъй точно, като преминаването на небесните светила през меридиана. Може да се каже, че всичките постъпки на живота му бяха измерени по хронометър.

Уйлям Еймери познаваше неговата точност и ни най-малко не се съмняваше, че научната експедиция може да закъснее дори с един ден. Сега младия астроном очакваше от полковника да му обясни целта на експедицията, която идваше в Южна Африка. Но полковник Еверест мълчеше и Еймери не сметна за нужно да го разпитва. Навярно, според полковника, още не беше дошло времето, когато трябваше да му се каже това.

Уйлям Еймери беше чувал същото за богаташа-учен Джон Мъррей, съперник на Джейм Рос и на лорд Илджън, който официално не заемаше никаква длъжност, но беше известен с научните си трудове. Освен това, за науката той беше направил грамадни парични пожертвувания. Тъй, той беше дал двадесет хиляди стерлинги за построяването на един грамаден рефлектор, с помощта на който бяха успели да извършат наблюдения над двойните звезди. Той беше четиридесет годишен човек с аристократична външност и с безстрастно лице, по което не можеше да се съди за характера му.

Що се отнася до тримата руси – Струкс, Паландер и Цорн – имената им също бяха достатъчно известни на Уйлям Еймери, макар младия астроном да не ги познаваше лично. Николай Паландер и Михаил Цорн явно изказваха известно почитание на Матвей Струкс заради положението му и научните му заслуги.

Уйлям Еймери забеляза, че учените бяха по равно число – трима англичани и трима руси. Екипажа на шалупата, която носеше името

„Кралица и Цар“, се състоеше също от петима руси и петима англичани.

– Господин Еймери – каза полковник Еверест, – сега, след като се представихме един на друг, сме вече стари познати, като че ли сме извършили заедно пътуването от Лондон до нос Волпас. Към вас чувствам голямо уважение заради трудовете ви, с които вие, въпреки младостта си, сте си спечелили име в науката. По мое искане английското правителство ви назначи в нашата експедиция.

Уйлям Еймери поблагодари на полковника и си помисли, че сега най-после ще узнае целта на тази експедиция. Но полковник Еверест не каза нито дума по този повод.

– Господин Еймери – продължи полковник Еверест, всичко ли вече сте приготвили?

– Всичко – отговори астрономът. – Като получих упътвания от Ейри, напуснах Капщад преди един месец пристигнах в Латука и приготвих всичко необходимо за пътуването: хранителни продукти, храни, коне и бушмени. Вие ще имате стража от сто души въоръжени, начело на която ще бъде един известен ловец – бушменът Мокум.

– Бушменът Мокум! – извика полковник Еверест, ако спокойният му и студен тон можеше да оправдае глагола „извика“. – Бушменът Мокум – това име ми е добре познато.

– Ето го! – каза Еймери, като представи бушмена.

– Вашето име ми е много добре познато – отвърна Еверест. – Вие сте бил приятел на Андерсон и водач на знаменития Дейвид Ливингстон. Благодаря ви от името на цяла Англия и много съм признателен на господин Еймери, за дето ви е избрал за началник на кервана. Такъв ловец като вас трябва да обича оръжието, а тъй като ние имаме голям избор, ще ви помоля да вземете онова, което ви се хареса. Зная, че то ще бъде в добри ръце.

Радостна усмивка се показва върху устните на бушмена. Вниманието на Англия безспорно му беше приятно, но не и толкова, колкото предложението на Еверест.

Той поблагодари на полковника и се дръпна настрана, за да не пречи на разговора на европейците.

Младият астроном подробно разказа как е организирана експедицията и полковник Еверест остана напълно задоволен. Сега трябваше по-скоро да отидат в града Латаку, за да могат да тръгнат от там в първите числа на март, след дъждовното годишно време.

– Трябва да решим, господин полковник – каза Еймери, – как да стигнем до този град.

– По Оранжевата река, а после по притока ѝ Куруман, който тече до Латаку.

– Много добре – каза астрономът, – но шалупата не може да мине през Моргедския водопад.

– Ние ще заобиколим водопада, господин Еймери – каза полковник Еверест, – после пак ще се качим на шалупата. И, ако не се лъжа, от това място до Латаку водите са плавателни за един плоскодънен кораб.

– Безспорно, господин полковник – възрази астрономът, – но шалупата ви е много тежка.

– Господин Еймери – отвърна полковник Еверест, – тази шалупа е образцово произведение на „Лирд и Сие“ в Ливерпул. Тя лесно се разглобява. Отверка и няколко ключа са достатъчни за хората, натоварени с тази работа. А пък вие, разбира се, имате каруца при Моргедския водопад.

– Да, господин полковник, – отговори Еймери. – Нашият лагер се намира най-много на една миля от тука.

– Тогава ще помоля бушмена да докара каруцата. В нея ще натоварим разглобените части на парната шалупа и машината, а сами ще идем до онова място на Оранжевата река, където тя пак остава плавателна.

Заповедта на полковника беше веднага изпълнена. Бушменът скоро изчезна в гората, като обеща след един час да се върне. През отсъствието му шалупата почнаха да я разглобяват. Товарът не беше много голям. Той се състоеше от сандъци от инструменти по физика, сбирка пушки от фабриката „Пърдей Мур“ в Единбург, няколко тенексии с ракия, качета със сушено месо, платно за палатки с всички принадлежности, гумена сгъваема лодка и всякакви принадлежности, необходими за пътуването, най-последна картучница, макар още неусъвършенствана, но все пак страшна за неприятеля, който би намислил да нападне шалупата.

Всички тези предмети бяха свалени на брега. Машината от осем конски сили, тежка двеста и десет килограма, беше разглобена на три части: корпус, парен котел и механизъм, който се отделяше от парния котел с едно завъртяване на ключа.

На шалупата се намираще помещение за машината, склад и каюти за екипажа, полковника и другарите му. Веднага бяха вдигнати всички прегради, сандъци и каси. Тя представляваше сега само едно празно корито.

Това корито, дълго тридесет и пет фута, се състоеше от три части също като кораба на Ливингстон, с който той извърши първото си

пътуване по Замбези. То беше направено от галванизирани стомана, която бе много лека и устойчива. Всичките му части бяха споени със също такава стомана, за да предпази от повреда и пробив.

Уилям Еймери остана поразен от простотата и бързината, с която се вършеше работата. Преди още каруцата да пристигне, водена от ловеща и двамата бушмени, всичко вече беше готово за тръгване.

Тази каруца, съвсем първобитна, беше поставена на четири здрави колела, при което между предните и задните колела имаше едно разстояние от двадесет фута. Тази тежка машина се движеше с помощта на шест домашни биволи, карани от островърх остен. Само тези животни можеха да мъкнат такава тежина.

Екипажа на „Кралица и Цар“ ловко и бързо настани всичко на колата. По-тежките части бяха сложени над осите, а по-леките – в средата. Що се отнася до пътниците – четири мили за тях беше само една разходка.

В три часа вечерта, когато всичко беше готово, Еверест даде знак за тръгване. Полковник Еверест, другарите му и Еймери вървяха напред, а бушменът и екипажът с колата тръгнаха по-бавно.

Това пътуване не беше много уморително. Склоновете не бяха твърде стръмни и не задържаха много колата.

Що се отнася до пътниците, те вървяха съвсем леко. Разговорът беше общ, но за целта на експедицията все още не се говореше. Европейците бяха във възторг от великолепните гледки, които се разстилаха пред очите им. Тази величествена и чудна природа със своята дивота ги очароваше също тъй, както и астронома.

Те още не бяха навикнали с картините в тази част на Африка. Учудваха се, но изказваха това със сдържаността на англичани, които са срещу всичко, що може да покаже възторг. Но водопадът не можа да не изтръгне възклицанието им, макар и умерено изказано: *Nil admirari*¹ – това беше техния девиз.

Уилям Еймери обръщаше вниманието им на всички особености на африканската гора. Към четири и половина часа Моргедският водопад беше заобиколен. Европейците се изкачиха на една площадка, откъдето чудесно се виждаше течащата река, която постепенно се скриваше от очите им. Те се настаниха на брега и зачакаха колата, която към пет часа се показа на хълма.

Нейното пътуване мина благополучно. Полковник Еверест даде

---

1. На нищо да не се чудим (лат.) – Бел.прев.

заповед за разтоварване и каза, че утре всички пак ще тръгнем по водата.

Цялата нощ мина в работа: скелетът на шалупата бе сглобен за по-малко от един час, машината бе поставена на мястото, преградите бяха възстановени между каютите и склада, всички денкове бяха образцово подредени. И всичко това стана ловко и бързо, благодарение на образцовата дисциплина сред екипажа на „Кралица и Цар“. Тези англичани и руси бяха хора подбрани, дисциплинирани и сръчни, на които човек можеше напълно да се уповава.

Сутринта на 1 февруари шалупата беше вече готова. Черен дим излизаше от комина и бяла пара се виеше на кълба, изпускана от машиниста. Машината беше с голямо налягане без кондензатор и изпускате пара при всяко изсвирване, както у локомотивите. Парният котел беше много добре построен, с граматна повърхност за нагриване и за по-малко от половин час даваше нужното количество пара. За пещта се запасиха веднага с абаносови и багаутови дърва, които изобилстваха в околността.

В шест часа сутринта полковник Еверест даде знак за отплаване. Пътници и моряци се качиха на шалупата „Кралица и Цар“. Ловецът, който също тъй добре познаваше и реката, ги придружи, като поръча на двамата бушмени да откарат колата в Латаку.

В тази минута, когато парната шалупа трябваше да тръгне, полковник Еверест каза на астронома:

– А, тъкмо се сетих! Господин Еймери, знаете ли целта на пътуването ни?

– Дори и представа нямам за това.

– Нашата задача, драги Еймери, е да измерим една дъга от меридиана в Южна Африка.

Глава 4

Няколко думи за метъра

Още в най-стари времена у хората е изникнала идеята за установяване на мярка за дължина – международна, неизменна, взета от самата природа. Тази мярка е трябвало винаги да бъде такава, която лесно да се определя и която да не бъде в зависимост от каквито и да било катаклизми в земната повърхност

Като най-добро средство за изчисляване на мерна единица е трябвало да служи измерването окръжността на земното кълбо или на част от тази окръжност, защото тя почти не се изменя.

Старите са се мъчили да намерят тази мярка. Аристотел, според думите на съвременниците си, е смятал периода или египетския лакът през времето на Сезострис за една стохилядна част на разстоянието от полюса до екватора. Ератостен е изчислявал дължината на градуса, като е измервал течението на Нил между Сиена и Александрия. Но всичко това са били по-скоро гадания, отколкото математически измервания, защото по онова време не е имало нито инструменти, нито съответните знания за методите.

За първи път Пикар е започнал да регулира методите за измерване дължината на един градус и в 1669 година е определил дължината на небесната дъга и на земната дъга между Париж и Амиен, като е изчислил дължината на градуса на петдесет и осем хиляди и шестдесет тоаза². От 1683 год. до 1718 год. Доминик Касини и Лахир са продължили измерването на Пикара до Дюнкерк и Колиур. Франсоа Касини и Лакаил са проверили това изчисление в 1739 година. Измерването дъгата на този меридиан е било продължено до Барселона в Испания от Мешен. След смъртта на Мешен измерването дъгата на френския меридиан е било подновено от Араго и Био в 1807 година. Те продължили измерването до Балеарските острови. Дъгата се е простирила от Дюнкерк до Формантер и по средата се е пресичала от четиридесет и петия северен паралел, който се намира на равно разстояние от екватора и северния полюс. Това измерване е дало средната дължина на дъгата в един градус, равна във Франция на петдесет и седем хиляди двадесет и пет тоаза.

До това време само френските учени са се занимавали с тези

---

2. Тоаз – Френски разтег, който се равнява на два метра. – Бел.прев.

измервания. В 1790 година, по предложение на Талейран, учредителното събрание издало указ, с който натоварило Академията на науките да намери единици за всички мерки и тежини. Борд, Лагранж, Лаплас, Монж и Кондорсе предложили за единица мярка за дължина да се вземе една десетмилионна част от четвъртината на меридиана, а за единица тежина – тежината на един кубически сантиметър дестилирана вода. Тези мерки са били и възприети.

Сетне тези определения на дължината на един градус от меридиана са се правили на различни места, а тъй като земното кълбо не е правилно кълбо, а елипсоид, то, за да се определи сплескаността му при полюсите, трябвало да се направят много измервания.

Мопертюи, Клеро, Камю, Льомоние, Утие и Целзий са направили измервания в Лапландия в 1736 година и са определили дължината на един градус на петдесет и седем хиляди четиристотин и деветнадесет тоаза.

Лакондамин, Буге, Годен, Хуан и Антонио Улоа са измерили градуса на меридиана в Перу в 1745 година, като са определили дължината му на петнадесет и шест хиляди седемстотин тридесет и седем тоаза.

Лайкал е измерил градуса на нос Добра Надежда в 1752 година и го е определил на петнадесет и седем хиляди тридесет и седем тоаза.

В 1774 година монасите Мер и Боскович са направили измервания между Рим и Римини и са изчислили дължината на градуса на петдесет и шест хиляди деветстотин седемдесет и три тоаза.

Бекария в Пиемонт е определил дължината на градуса в 1762 и 1663 година на петдесет и седем хиляди четиристотин шестдесет и осем тоаза.

В 1768 година астрономите Меизън и Диксън са измерили дъгата на меридиана в Северна Америка край Мериленд и Пенсилвания и са определили дължината на петдесет и шест хиляди осемстотин осемдесет и осем тоаза. В деветнадесетия век са били направени измервания в Източна Индия, Бенгалия, Пиемонт, Финландия, Курландия, ХанOVER, Прусия, Дания и по други места. Англичаните и русите по-малко от другите са се занимавали с тези работи. Главната работа на англичаните е била извършена от Роа, който в 1784 година е сравнил френските мерки с английските.

Ако се съди по всички измервания, може да се каже, че дължината на градуса се равнява на петдесет и седем хиляди тоаза, т.е. двадесет и пет стари левги. По това изчисление определиха и окръжността на земното кълбо, като умножиха тази мярка с числото на градусите в земното

кълбо, т.е. на 360, което се равнява на девет хиляди левги.

Всички измервания, вършени в различни места на земното кълбо, не бяха еднакви. Като взеха за средна дължина на градуса петдесет и седем хиляди тоаза, изчислиха, че дължината на метъра се равнява на една десет милионна част от четвъртината на земния меридиан, което се равнява на три фунта, единадесет линии и двеста деветдесет и шест хиляди от линията.

Това не е съвсем точно. Новите измервания показаха, че четвъртината от меридиана съдържа осемстотин петдесет и шест метра повече. Тази разлика на такова голямо разстояние не е важна, но математически метърът, взет за единица мярка, не е верен с две десет хилядни от линията.

Този метър не беше възприет от всички цивилизовани народи. Тъй, Англия и Русия не възприеха метричната система, въпреки преимуществата ѝ. Белгия, Испания, Пиемонт, Холандия, Испанските колонии, Гърция, републиката Еквадор, Нова Гренада и Коста Рика го възприеха веднага.

Може би тази система би била възприета и от Англия, ако политическите усложнения не бяха попречили на това. Учредителното събрание на 8 май 1790 година, след като издаде указа си за метъра, покани английските учени да се присъединят към френските учени. Тогава трябваше да решат дали да възприемат величината на метъра, равна на дължината на прост степен часовник, който прави шестдесет люлеения в минута, или пък определена част от земния меридиан. Но това събрание не се състоя.

В 1854 година Англия възприе метрическата система, но правителството реши да държи това в тайна, докато не бъдат направени по-точни изчисления. То влезе във връзка с руското правителство, което също не беше възприело тази система.

Трима англичани: полковник Еверест, сър Джон Мърей, Уилям Еймери и трима руси: Матвей Струкс, Николай Паландер и Михаил Цорн образуваха една експедиция за това изследване. Членовете на тази експедиция решиха да измерят една дъга от меридиана в южното полукълбо, а после в северното и от това измерване да извадят по възможност точната величина на метъра.

Трябваше да се направи избор, где е по-удобно да се пристъпи към работа. Австралия и Нова Зеландия бяха много далече и винаги неспокойните местни племена можеха да попречат на работата. Капската колония беше най-доброто място. Тя предлагаше всички удобства: понеже

се намира под един меридиан с много части от Европейска Русия, то, след като се направи изчисление в нея, можеше да се направи второ изчисление в Русия, при което прехвърлянето не ще отнеме много време. И, най-после, английските и руските учени добиваха по този начин възможност да проверят изчисленията на френския учен Лакайл, като направят измервания в същите местности.

Като взе всичко това под внимание, експедицията реши да направи измервания в Капската колония. Английското и руското правителство дадоха съгласието си и откриха кредит за тази цел. Всички инструменти бяха приготвени в двойно количество. Уилям Еймери подготви всичко за едно научно пътешествие в Африка.

Освен научния въпрос, английските и руски учени искаха да надминат приятелите си французи, като направят по-точни изчисления в съвсем непозната страна. За да увенчаят със слава отечеството си, те се излагаха на всякакви лишения и мъчнотии и дори бяха готови да рискуват живота си.

Ето защо през последните числа на януари 1854 година Уилям Еймери се намери при Моргедския водопад, по бреговете на Оранжевата река.

Глава 5

Едно хотентотско селище

Пътуването по горното течение на реката ставаше бързо. Времето се промени, настъпиха дъждовете, но пътниците, които се намираха в каютата на шалупата, никак не страдаха от проливните дъждове. Парната шалупа се движеше бързо, защото реката беше спокойна и по пътя не се срещаха подводни камъни.

Бреговете на Оранжевата река бяха възхитителни. Те бяха гъсто покрити с разнообразни дървета, в които чуруликаха ята от птици. Особено хубаво дърво беше тъй нареченото *vagenboom*, с червеникаво-мраморна кора, тъмно-сини листа и бледо-жълти цветове; дървото с черна кора *zwartebast* и дървото с вечно тъмно-зелени листа *kaagres*.

Над бреговете на реката се намираха плачещи върби и гората се продължаваше на няколко мили навътре в страната. Всред гората внезапно се откриваше равнина, покрита със захарна тръстика, от която излитаха ята малки сладкопойни птички от породата на славеите, които колонистите наричаха „захарни птичета“.

Птиците тука бяха най-различни. Бушменът казваше имената им на Сър Джон Мърей, които беше голям любител на космат и пернат лов. Те се сприятелиха много скоро и Мърей подари на бушмена една великолепна пушка, обещана му от полковника. Ловецът беше във възторг.

Бушменът и Сър Джон Мърей и двамата ловци – веднага се разбраха един други. Джон Мърей минаваше за най-добрия ловец в Нова Каледония. Той слушаше с голямо внимание разказите на бушмена и очите му пламваха, когато видеше жирафи, биволи, свирепи гну с конски опашки, стада антилопи, газели и друг дивеч. Всичко това разпалваше страстта на ловеца.

Другарите на Сър Джон Мърей оставаха съвсем равнодушни към всичко това.

Уилям Еймери наблюдаваше спътниците си. Полковник Еверест и Матвей Струкс бяха еднакво въздържани и непроницаеми хора. Сутрин, когато се срещаха, изглеждаше като че ли за първи път се виждат един други. Невъзможно беше да се мисли, че някога тези студени хора ще се разберат, което беше дори естествено, защото два ледени блока, които се срещат, по-лесно могат да се смразят, отколкото двама учени в един и същ отдел могат да се сблизат.

Николай Паландер, на петдесет години, през всичкото време изглеждаше погълнат от изчисленията си, а другояче не можеше да бъде, защото той можеше във всяко време да умножи на ум което и да е число с петцифрен множител без никакво забавяне.

Михаил Цорн, както по години, тъй и по характер, повече от другите приличаше на Уйлям Еймери. Въпреки живостта и младостта си, той вече беше прочут астроном. Наблюденията му над мъгливото петно над Андромеда и откритията му в Киевската обсерватория го направиха всеизвестен. Но това не му пречеше да проявява скромност.

Уйлям Еймери и Михаил Цорн скоро се сприятелиха и весело си приказваха. Полковник Еверест и Матвей Струкс се наблюдаваха един други, Паландер се занимаваше с изчисления, а сър Джон Мърей и Мокум мечтаеха за приношение в хекатомбите на богинята на лова.

Плаването по Оранжевата река мина без приключения. Понякога по пътя се срещаха пречки под формата на камъни, скали, островни маси, покрити с растителност. Но кормчията, който слушаше съветите на Мокум, минаваше благополучно всички тези пречки.

За четири дни корабът преплува около 240 мили и стигна до Курумман, приток на Оранжевата река, на който се намираше Латоку, където отиваше експедицията. На тридесет левги над Моргедския водопад реката завива на югоизток, минава по северната част на Капшадската колония, пак завива на североизток и се губи в областите на Трансвалската република.

На 5 февруари сутринта, при силен дъжд парната машина се приближи до Клерватер, хотентотско селище. Полковник Еверест заповяда шалупата да тръгне нагоре по протока. Тук течението беше много бързо, защото реката течеше в тясно корито, сега препълнено с вода от дъждовете и шалупата трябваше да засилва парата, за да се изкачва със скорост три мили в час.

Във време на това преминаване бушменът много пъти показваше хипопотами, които, въпреки грамадните си размери, бяха много страхливи. Шалупата ги плашеше, а и оръжието на борда я правеше опасна. На няколко пъти Сър Джон Мърей искаше да изпробва върху тях силата на избухващите си куршуми, но всеки път бушменът го задържаше.

В Латаку експедицията пристигна на 7 февруари в 3 часа, като разстоянието от устието на Курумман беше взето за петдесет часа.

Шалупата спря при един бент, който служеше за кей. Един човек на петдесет години с важен вид, но с приятно лице, се приближи веднага, Уйлям Еймери го представи на спътниците си.

– Томас Дал, член на лондонското мисионерско дружество и директор на станцията Латаку – каза той.

Европейците се поклониха. Той ги поздрави с добре дошли и предложи услугите си.

Селището Латаку, най-северната мисионерска станция на Капшадската колония, се дели на стара и нова част. Старата, засега запустяла, където „Кралица и Цар“ пристигна, още в началото на столетието броеше дванадесет хиляди жители, които по късно се бяха изселили на североизток. Тази изоставена част беше заместена от новия Латаку, издигнат наблизно на една поляна, залесена по-преди с акации.

Новата част се състоеше от четиридесетина къщи с шест хиляди жители от бушменските племена. Именно към нея се упътиха и нашите пътешественици, водени от мисионера.

Тук доктор Дейвид Ливингстон е живял три месеца в 1840 година, преди да предприеме първото си пътуване по Замбези, което трябваше да преведе знаменития пътешественик през цяла Централна Африка от протока Луанда в Конго до пристанището Килман на брега на Мозамбик.

Когато пристигнаха в Новия Латаку, полковник Еверест предаде на директора едно писмо от доктор Ливингстон, който препоръчваше англо-руската комисия на приятелите си в Южна Африка.

Томас Дал прочете писмото с голямо удоволствие. После го върна на полковник Еверест, като каза, че това писмо може да бъде полезно на пътешествениците, защото името Дейвид Ливингстон е познато и почитано в цялата тази част на Африка.

Експедицията се настани в мисионерската къща която се издигаше на едно възвишение и беше заградена с недостъпна стена. Тука беше много по-удобно, отколкото у бушмените, ако бяха отишли там. Макар жилищата на бушмените да се отличават с чистота и да не пропускат дъжд, все пак това бяха колиби с малки отвори за вход, през които един обикновен човек едва можеше да се провре. Тези жилища се състояха от една стая, и значи, трябваше да бъдат заедно с бушмените.

Мулибахан, главатарят на племето, се яви при експедицията, за да изкаже уважението си. Той беше по своему хубав в плаща, ушит от различни кожи. На главата му имаше кожена шапка, на краката – сандали от волска кожа, на ръцете – гривни от слонова кост. На шапката му беше закачена опашка от антилопа, а в ръцете си държеше тояга с кичур от черни щраусови пера. При това той целия беше намазан с охра.

Този главатар, важен като Матвей Струкс, се приближи до

европейците и подръпна носа на всеки от тях. Русите бяха сериозни, но англичаните не се показаха толкова съдържани. Този обред означаваше, че беше готов да окаже гостоприемство на европейците.

Като свърши тази церемония, Мулибахам си отиде, без да каже нищо дума.

– Сега, без да губим време нека се заловим за работа – каза полковник Еверест.

И те се заловиха за работа, без да губят време, но все пак преди първите числа на март не можаха да бъдат готови. Но такива бяха пресмятанията и на полковник Еверест, като се вземеше предвид, че по това време дъждовете ще спрат и в различните пукнатини на почвата водата ще се запази.

Тръгването беше определено за 2 март. На тази дата всичко беше готово. Членовете на експедицията се сбогуваха с мисионерите и заминаха в седем часа сутринта.

– Къде отиваме, господин полковник? – попита Уйлям Еймери.

– Направо, господин Еймери докато намерим удобно място за основа.

В осем часа сутринта пътешествениците преминаха хълмовете. Веднага след това пред тях се откри пустинята с всичките ѝ опасности.

Глава 6

Гдето свършва познанството

Отрядът под командата на бушмена, който се състоеше от сто души, беше издръжлив, трудолюбив и способен на тежки физически лишения. Тези туземци бяха всички бушмени. Някога, преди да дойдат мисионерите, те бяха лъжци, живееха от разбойничество, грабежа неприятелите си през време на сън и ги заколваха. Мисионерите посмекчиха нравите им, но все пак не можаха да ги отучат от грабеж, задигане на добитък и разбойничество по чифлиците.

Десет коли, освен докараната кола от бушмена, караха целия багаж на експедицията. Две от тези коли представляваха цели къщи и заменяха палатки, за построяването на които се губеше време и които не биха били тъй удобни. Тези коли представляваха сухи жилища с покриви от непромокаемо платно. В тях се намираха необходимите мебели и всички тоалетни принадлежности.

В една от тези коли се помещаваха полковник Еверест, сър Джон Мърей и Уилям Еймери, а в другата – Матвей Струкс, Николай Паландер и Михаил Цорн. Останалите петима руси и петима англичани се бяха настанили в други две коли.

Разглобената шалупа следваше пътешествениците. Тъй като в Южна Африка има много езера, тя можеше да им принесе много услуги.

Останалите коли караха различни неща: оръжие, инструменти, нужни за предполагаемата триангулация, всичко необходимо за изследване за основа и багажа на кервана. От хранителните припаси най-много беше взето пушено месо от антилопи, биволи и слонове, защото такава месо дълго време не се разваля и не изисква сол, която мъчно се намираще. Хляб не бяха взели, като смятаха да го заменят със сърцевината на едно растение, наречено „кафърски хляб“ и с плодове: местни кестени, смокини и фъстъци. Плодовете събираха по пътя, а дивечът бе доставян от ловците на отряда.

Всяка кола се караше от шест вола с дълги крака, високи гърбове и големи рога. За тези първобитни коли, които всъщност не се движеха бързо, пречките по пътя не бяха страшни.

За яздене имаха малки коне от испанска порода, докарани от Южна Америка, много силни и издръжливи. В кервана още се намираха половин дузина домашни „куага“, особен вид мулета с тънки крака и издути

хълбоци, които щяха да послужат за превозване на инструментите по такива пътища, където колите не можеха да минават.

Мокум яздеше едно великолепно животно, на което се държеше с чудна ловкост. Това животно беше зебра с необикновено хубава козина на ивици. Високо беше четири фута, а дълго – седем. Това недоверчиво и плашливо животно позволяваше да седи на гърба му само бушменът, който беше можал да го привикне и опитоми. Отстрани тичаха няколко кучета, погрешно наричани „ловджийски хиени“. Те имаха дълги уши и напомняха европейски хрътки.

Такъв беше съставът на кервана. Той бавно се движеше напред. Волете биваха карани от остените на коларите.

Керванът се беше проточил в дълга линия и представляваше много любопитна гледка.

Къде отиваше тази експедиция?

– Направо! – беше казал полковник Еверест.

И наистина, нито полковникът, нито Матвей Струкс имаха определено място, където да отидат, защото търсеха само арена за геодезични изчисления. На нея трябваше да измерят основата на първия от триъгълниците, с каквато мрежа от триъгълници трябваше да покрият едно протежение от няколко градуса в Южна Африка.

Когато обясняваше на бушмена, какво му е потребно, полковник Еверест говореше за триъгълници, съседни ъгли, основа, измерване на меридиана и т.н. Бушменът го слуша няколко минути, но най-после изгуби търпение и извика:

– Господин полковник, аз нищо не разбирам от вашите ъгли, меридиани и основи! Изобщо не разбирам, какво искате да правите в пустинята. Но това е ваша работа. На вас ви трябва равна долина и аз ще ви помогна да я намерите.

Мокум заповяда кервана да завие на югоизток. Тук трябваше да има долина, малко по-южно от Латаку.

От този ден бушменът вървеше пред кервана. Сър Джон Мърей яздеше винаги с него. Добре въоръжен, той от време на време стреляше по африканския дивеч. Полковник Еверест беше оставил коня да го води, като мислеше за експедицията, на която предстояха много мъчности. Матвей Струкс също мълчеше. Николай Паландер се возеше в кола или вървеше пеша, като през всичкото време правеше изчисления.

Уйлям Еймери и Михаил Цорн бяха неразделни. Те съвсем се сприятелиха, язدهа един до други, спореха и приказваха, често задминаваха с няколко мили кервана и преставаха да бъдат астрономи. Възхищаваха

се на природата, вдишвах чудния въздух, смееха се и бъбреха като ученици и забравяха, че са важни хора, които живеят в обществото на кометите и на другите небесни тела. Те бяха пълна противоположност на полковника и Матвей Струкс.

Те често говореха за тези учени. Уйлям Еймери се запознаваше с тях от разказите на Михаил Цорн.

– Да, аз внимателно ги следях през време на пътуването ни с парахода Августа и забелязах, че те си завиждат един на друг – каза Михаил Цорн. – Макар полковник Еверест да изглежда началник на експедицията, Матвей Струкс е съвсем равен на него по права. Руското правителство точно е определило положението му... Та нашите двама началници имат еднакви права да заповядват. Обаче двамата са еднакво горди и упорити и си завиждат един друг, а когато си завиждат учени, това е най-лошата завист.

– И най-безсмислената – допълни Уйлям Еймери, – защото успехът на науката зависи от всички. Ако предположенията ви са верни, а за това има много основания, това ще бъде много лошо за експедицията ни, защото за успешното завършване на работата е потребно пълно съгласие.

– Безспорно – каза Михаил Цорн, – а при това се страхувам, че това съгласие не съществува. Какво ще стане, ако за всяка дреболия изниква недоразумение: избиране на основа, начин на изчисление, избиране на място, проверка на цифрите и т.н. Ако не се лъжа, ще изникнат куп неприятности при бъдещата проверка на двойните ни регистри и при внасянето в тях на миналите наблюдения, които ще дадат възможност да се определи дължината на метъра.

– Вие ме плашите, драги ми Цорн. Ще бъде много неприятно и мълчително, ако пропаднат всички трудове поради липса на съгласие и се върнем с празни ръце. Дано не се случи това!

– И аз желая това – отвърна младият руски астроном, – но повтарям, че през пътуването ни няколко пъти ми се случи да бъда свидетел на научните им спорове. Тогава се уверих в упоритостта на двамата, а освен това се чувствувах, че тук играе роля завистта.

– Но те винаги са заедно, по-неразделни са от нас. Никога не можете да ги видите по отделно.

– Да – каза Михаил Цорн, – те не се разделят, защото през всичкото време се наблюдават един други. И ако някой от тях не вземе връх, ще бъде много мъчно да се работи.

– А кого бихте избрали? – попита Уйлям нерешително.

– Драги ми Уйлям, аз с удоволствие ще призная онзи, който победи, защото и двамата са знаменити учени. А в тези случаи няма място за национално самолюбие. И за това не е ли все едно, кой ще застане начело – русин или англичанин? Не е ли тъй?

– Точно тъй е, драги Цорн. Предразсъдъците не трябва да попречат да изпълним задачата си. Затова нека се помъчим да направим всичко, за да попречим на кавгата на двамата противници. Па и вашият съотечественик Николай Паландер...

– Николай Паландер ли? – със смях отвърна Михаил Цорн. – Не, той нищо не ще види, нищо не ще чуе, нищо не ще разбере. Той не е русин, не е англичанин, не е немец, не е китаец, не е жител на луната. Той е просто Николай Паландер!

– Това не може да се каже за сър Джон Мъррей. Той е англичанин до мозъка на костите си, страстен ловец е, и за него ловът на жираф или слон е по-интересен от изследването. И тъй, на него също не можем да разчитаме, за да предотвратим вероятните стълкновения. А пък ние, разбира се, винаги ще си останем добри приятели.

– Винаги, каквото и да се случи – каза Михаил Цорн, като протегна ръка на приятеля си.

Керванът се спускаше на югозапад. На 4 март той се приближи до подножието на хълмовете, по които вървеше от Латаку насам. Когато се приближиха до равнината, тя излезе неудобна за начало на триангулацията, защото повърхността ѝ беше вълнообразна.

И те пак тръгнаха да търсят. Мокум вървеше пред кервана, а сър Джон Мъррей, Михаил Цорн и Уйлям Еймери се отбиха доста в страни.

Вечерта те се приближиха до един лагер на бури, които понякога стоят на едно място по няколко месеца, когато намерят хубави пасбища. Един от тези бури, стар холандец, гостоприемно се отнесе към всички и се отказа от заплащане. Той беше трезвен и смел човек, който умееше да обърне в цяло богатство малкия капитал, похарчен за крави и овце. Когато добитъкът опаса всичко, колонистите, като древните патриарси, тръгват да търсят ново голямо пасбище и се спират на него за известно време.

Чифликчията показва на полковника една голяма равнина, удобна за геодезическата им работа.

Рано сутринта на 5 март керванът пак тръгна. Еднообразието на пътуването се наруши само от изстрела на сър Джон Мъррей, който свали с куршум от хиляда и двеста метра едно любопитно животно. То беше гау, див вол с остри рога и бяла дълга опашка.

Бушменът беше във възторг от изстрела, а твърде вкусното месо на това животно послужи за храна на ловците и се хареса на всички.

На пладне керванът беше на мястото, посочено от чифликчията. Това беше грамадна, съвсем равна ливада. Не можеше да се желае нищо по-хубаво за измерване на основа.

Бушменът внимателно разгледа долината, приближи се до полковник Еверест и каза:

– Ето ви онова, което търсехте, господин полковник!

Глава 7

Първата основа на триъгълника

Геодезичната работа, която вече знаем, се състоеше в триангулация с цел да се измери дължината на една дъга от меридиана. Да се измери дължината на един или няколко градуса с металически линии, като се слагат една до друга, е такава работа, изпълнението на която е съвсем невъзможно. Освен това, на цялото земно кълбо не ще се намери такава равна повърхност, за да се изпълни тази мъчна задача. Много по-добър начин е да се раздели цялото пространство, по което минава меридиана, на известно число въображаеми триъгълници, определянето на които не представлява вече такава мъчнотия.

Тези триъгълници се получават, като се визират с точни инструменти – теодолит и др. – естествени или изкуствени знаци, като камбанарии, кули, фенери, стълбове. Такива знаци ще бъдат върховете на триъгълниците, а с гореспоменатия инструмент може съвсем точно да се определят ъглите на триъгълниците. И наистина, положението на всеки даден предмет – денем камбанария, нощем фенер – може да бъде съвсем точно определено от един добър наблюдател чрез далекоглед с кръстосващи се нишки. Понякога се получават такива триъгълници, страните на които са дълги няколко мили. Араго, например, е съединил брега на Валенция с Балеарските острови чрез грамаден триъгълник, едната страна на който е била дълга осемдесет и две мили петстотин и петдесет тоаза.

Ако в триъгълника са известни два ъгли и една страна, известен е и целия триъгълник, защото третият ъгъл и двете страни могат да бъдат изчислени. И тъй, като вземем една от страните на определен триъгълник за основа на друг и като намерим ъглите на тази основа, ние ще определим новия триъгълник. Тъй можем да построим ред триъгълници до крайната точка на дъгата. Когато дължината на всички прави, влизаци в редицата триъгълници, е известна, вече не е мъчно да се определи дължината отрязък на меридиана, който съединява двете крайни точки на дъгата. Страната на първия триъгълник на цялата верига – основа на цялата триангулация – трябва непременно да бъде измерена на самата местност и то много точно. Това е най-мъчната работа.

Когато измерваха френския меридиан от Дюнкерк до Барселона, Дьоламбр и Мешен взеха за основа на триангулацията си правата посока от Мелен до Лиесен. Основата се равняваше на дванадесет хиляди

сто и петдесет метра и измерването ѝ отне четиридесет и пет дни. Какви средства се употребяват за тази работа, ще научим по-долу от предприятието на полковник Еверест и Матвей Струкс, които прилагаха същите методи.

Първите геодезични работи се почнаха на 5 март. Бушмените бяха крайно учудени. Мокум мислеше, че учените ще мерят земята с шестфуртови линии, като ги слагат една до друга, просто за свое удоволствие. Що се отнася до него, той си изпълни длъжността – намери нужната равнина.

Мястото беше много удобно за измерване на основата. Равнината представляваше съвсем равна плоскост, покрита с низка суха трева. Зад долината се простираха редица хълмове, които служеха за южна граница на пустинята Калахари. На север долината се продължаваше, додето стигаше погледа. На изток се издигаха височини. На запад местността се снишаваше и ставаше блатиста.

– Аз мисля, господин полковник – каза Матвей Струкс, – че, щом измерим основата, ще можем на нея да изберем началната точка на меридиана.

– Съвсем вярно, господин Струкс – отговори полковник Еверест. – Когато определим дължината на една точка, ще сверим с картата, да не би дъгата на меридиана да срещне някакви непреодолими пречки, които могат да попречат на работата.

– Не вярвам в това – отвърна руският астроном.

– Ще видим – каза английският астроном. – Засега нека измерим основата, тук това е удобно, а после ще видим, дали ще бъде възможно да я съединим чрез спомагателни триъгълници с онези точки, по които ще минава дъгата на меридиана.

След като се спряха на това, заловиха се с измерването на основата. Работата вървеше много бавно, защото се вършеше с крайна точност: англичани и руси се мъчеха да надминат по точност измерването на Меленската основа във Франция.

Беше дадена заповед да се устрои лагер и на равнината изникна нещо като бушменско селище. Това селище се разделяше на две части – английска и руска – всяка със своето национално знаме. Колите заменяха жилищата. По средата имаха неутрално пространство. Зад колите пасяха конете и биволите, като през нощта ги вкарваха в лагера, за да ги предпазят от диви зверове.

Бушменът ходеше на лов и набавяше храна на целия лагер. Сър Джон Мърей също вземаше участие в лова. Сушеното месо го пазеха и

ядяха прясно. Благодарение на изкуството на бушмена и на другарите му лагерът имаше всичко в изобилие. Техните гърмежи постоянно се чуваха.

Геодезичните работи се почнаха на 6 март. С приготовленията за тях се занимаваха двамата най-млади учени.

– Да вървим, другарю – радостно каза Михаил Цорн на Уйлям Ей-мери – и нека бог ни помага!

Най-напред трябваше да се отбележи на избраната местност, на най-равното място, праволинейна посока. Тази права трябваше да минава от югоизток към северозапад. Линията беше отбелязана със стълбове, забити в земята близо един до друг. Михаил Цорн наблюдаваше забиването на стълбовете в далекогледа с кръстосани нишки: когато отвесната нишка на далекогледа съвпаднаше с фокусното изображение на всички колове, линията беше права.

Тази линия беше прокарана на десет мили. Астрономите искаха да дадат на основата такава дължина. Тази работа беше изпълнена много грижливо и отне няколко дни. Сега трябваше да се заловят с непосредственото измерване основата на първия триъгълник. Тази работа, която изглежда много проста, изисква много голямо внимание, защото от нея главно зависи успеха на триангулацията.

В това се и състояха приготовленията за нареждането на линиите.

На 10 март сутринта в праволинейна посока на земята бяха поставени дървени подпорки, на брой дванадесет. Всяка от тези подпорки беше закрепена с три железни винта и стоеше неподвижно. На подпорите поставиха малки, четириъгълни дървени парчета, а върху тях трябваше да се слагат линиите.

Когато това се свърши, полковник Еверест и Матвей Струкс се заловиха да поставят линиите, при което младите учени им помагаша. Николай Паландер трябваше да записва резултатите от измерването.

Употребяваните линии бяха на брой шест и дължината им беше определена с най-голяма точност.

Те бяха дълги два тоаза, широки шест линии и дебели една линия. Изработени бяха от платина, която не се окислява на въздуха, но която се изменя под влиянието на температурата, а за тези изменения трябва да се държи сметка при работата. Предложено беше да закрепят металически термометър към всяка линия. Устройството на този термометър е основано върху свойството на разните метали нееднакво да се разширяват от топлината. Всяка линия се състоеше от медна, по-дълга, и платинена. Един верниер³, който се намираше на края на медната линия,

точно показваше относителното ѝ удължаване, а като се знае това, можеше да се изчисли абсолютното удължаване на платинената линия. Верниерът беше много чувствителен и бе снабден с микроскоп, с който се улавяше разширяване четвъртинка на една стохилядна от тоаза.

Линиите бяха поставени върху дървените парчета, и то тъй, че краищата им да не се допират един до друг. Полковник Еверест и Матвей Струкс поставиха сами първата линия по посока на основата. На линиите имаше, споени за самата ос, по две отвесни железца с остри върхове, което позволяваше лесно да бъдат поставени в точно желана посока.

Уйлям Еймери и Михаил Цорн легнаха на земята, за да видят, дали железцата покриват върлините. Когато направиха това, линиите лежеха върно.

– Сега – каза полковник Еверест, – трябва точно да се установи началната точка на работата ни. Затова ще спуснем отвес от края на първата линия, а тъй като наблизко няма планина⁴, която да повлияе върху положението на отвеса, по него ще определим началната точка на основата.

– Да – отвърна Матвей Струкс, – ако не забравим да вземем под внимание половината от дебелината на шнура в точката на допирането до земята.

– И аз съм на същото мнение – отговори полковник Еверест.

Като определиха началната точка, те продължиха работата. Трябваше още да обърнат внимание върху наклона на линията към хоризонта.

– Няма нужда да поставяме линията съвсем хоризонтално, – каза полковник Еверест.

– И аз мисля като вас – отговори Матвей Струкс, – достатъчно ще бъде да измерим с ватерпас ъгъла, образуван от линията и хоризонта, а после ще можем да нанесем необходимите поправки.

Понеже бяха съгласни в това, двамата учени решиха да измерят наклона с нивела. Николай Паландер се готвеше вече да запише резултата, но в този миг Матвей Струкс предложи да обърнат нивелата, за да определят разликата между двете дъги. Разликата се равняваше на два пъти наклона, и по такъв начин резултатът се проверяваше. По-късно

3. Верниер – по името на изобретателя му – е един вид микрометър или инструмент за намаляване, който се състои било от линейка, било от дъга.

4. Планините изменят с притегателната си сила вертикалността на отвеса; ето защо може да се получи разлика при измерването и изчислението. Именно това се е случило, поради близостта на Алпите, при измерването на дъгата между Андрат и Мондоти – италиански градове.

посоченият начин се прилагаше винаги в по-нататъшните работи от този вид.

По този начин бяха изпълнени две главни условия: посоката на линията по основата на първия триъгълник и определянето на ъгъла с хоризонта. Резултатите от измерването се записваха за по-голяма сигурност в две книги и се подписваха от членовете на англо-руската комисия. Трябваше да се направят още две важни наблюдения, за да се свърши работата с първата линия. Оставаше да се определи изменението й под влиянието на температурата и точно да се забележи изменената дължина.

Внасяните от температурата изменения се измерваха с разликата в дължините на медната и платинената линии. Микроскопът даваше възможност точно да се определи изменението на платинената линия, която после трябваше да се преведе на дължина при 16 градуса по стоградусовия термометър. Николай Паландер записа цифрите и те бяха проверени от всички.

Сега трябваше да се определи действително измерената дължина. За това бе необходимо да се постави втората линия върху дървените парчета, до първата линия, като се остави малко разстояние помежду им. При поставянето също тъй внимателно следяха, дали железните върхове бяха добре подравнени с вършините.

Оставаше да се измери разстоянието между линиите. На това място, гдето се свършваше първата линия, сложиха малка платинена пластинка. Полковник Еверест нагласи тази пластинка тъй, щото тя се допря до втората линия. Върху тази пластинка се намираха деления (десетхилядни от тоаза), верниерът в един от дълбеите, между които се движеше пластинката, показваше с помощта на микроскопа стохилядни части от тоаза. По такъв начин оставеното между линиите разстояние можеше точно да се определи и веднага да се впише в книгите.

Михаил Цорн посъветва да се вземе още една предпазна мярка, за да се постигне по-голяма точност. Платинената линия, покрита от медната, се нагрива от слънчевите лъчи по-бавно от медната. За да се избегне това, бяха направени малки навеси, които да защищават от слънцето, а за защита от косите лъчи сутрин и вечер спускаха завески.

Повече от един месец се продължаваха работите, които се вършеха с необикновена грижливост и търпение.

Когато работите с четирите линии се завършваха, донасяха първата подпора и петата линейка до четвъртата, и измерването продължаваше със същата грижливост.

Работата вървеше много бавно. На ден измерваха не повече от двеста и тридесет тоаза, а в лошо време и при силен вятър, работите трябваше да се прекъснат.

Надвечер работата спираше. Преди да се разотидат, учените вземаха известни предпазни мерки: поставяха на земята първата линия, отбелязваха края ѝ, изкопаваха на това място дупка и забиваха там колче с оловна плочка. После определяха наклона на линията, поправката за температурата и посоката. Дължината, измерена с четвъртата линия, записваха; после с помощта на отвеса, спуснат на вътрешния край на първата линия, правеха знак върху оловната плочка. На тази точка се начертаваха с голяма точност две линии, които се пресичаха под прав ъгъл, после оловната плочка закриваха с дървена кутийка, засипваха дупката, а колчето оставяха до сутринта. Тази предпазна мярка се вземаше, да не би случайно през нощта инструментите да бъдат разместени. Сутринта сваляха кутийката, поставяха първата линия като по-преди с помощта на отвеса, острието на който трябваше да се съвпадне с пресечната точка на двете линии.

Работата се продължи тридесет и осем дни. Всички получени числа внимателно се проверяваха и записваха. Полковник Еверест и Матвей Струке рядко спореха, а ако изникваха разногласия относно някоя четиристотин хилядна част от сажена, те се решаваха с мнозинство.

Само веднъж между двамата учени се завърза твърде оживена препирня относно дължината, която трябваше да се даде на основата на първия триъгълник. Колкото по-голяма е основата, толкова по-голям е ъгъла при върха на триъгълника и толкова по-лесно може да се измери. Полковник Еверест предлагаше основа от шест хиляди тоаза, Матвей Струке – десет хиляди тоаза. Нито един от двамата не отстъпваше, препирнята доби много остра форма и те вече се препираха не като двама учени, а като русин и англичанин. Лошото време, което спря работата за няколко дни, поутоложи духовете им. Мнозинството гласове решиха да се вземе за основа дължина от осем хиляди тоаза.

Сетне работата вървеше спокойно и грижливо. Математичната ѝ точност щеше да стане известна, по-късно, след като се измереше основата на последния триъгълник в северния край на меридиана.

Измерената на това място основа се равнява на осем хиляди тридесет и седем тоаза и шестдесет и пет стотни. На нея трябваше да се построи първия от мрежата триъгълници, с каквато мрежа трябваше да се покрие Южна Африка по една дължина от няколко градуса.

Глава 8

Двадесет и четвъртия меридиан

Измерването на основата се продължи тридесет и осем дни – от шести март до тринадесети април. Началниците на експедицията решиха да не губят време и веднага да се заловят с построяването на триъгълниците.

Най-напред трябваше да се определи географската ширина на южната точка от края на меридиана. Същото трябваше да се направи и в северната точка на меридиана. Разликата в географските ширини дава числото на градусите в измерваната дъга.

Още от 14 април пристъпиха към най-точно определяне географската ширина на мястото. Преди това, нощем, когато не се вършеха измервания на основата, Уйлям Еймери и Михаил Цорн определяха височината на много звезди. Определянията бяха толкова точни, че получената между тях разлика беше не повече от две шестдесети от секундата. Причината за това незначително отклонение беше навярно различието в пречупването, произвеждано от изменението на атмосферните пластове.

След проверяването на тези измервания излезе, че ширината на южната начална точка на меридиана можеше да се изчисли много точно.

Тази ширина се равняваше на $27^{\circ}95'17''89$.

Като определяха географската ширина, лесно можаха да изчислят и дължината. След това тази точка беше отбелязана върху една великолепна карта от голям мащаб на южна Африка.

Това беше карта, на която бяха нанесени всички географски открития, направени в тази част на континента и в която бяха отбелязани пътищата на естествениците и пътешествениците Ливингстон, Андерсон, Маджар, Балдуин Ваиан, Чърчил и Лихтенщайн. Именно върху тази карта трябваше да се избере меридиана, за да се измери една дъга от няколко градуса между две точки. Лесно е да се разбере, че възможната при измерването грешка ще бъде толкова по-малка, колкото измерваната дъга ще бъде по-дълга. Дъгата от Дюнкерк до Формантер се равняваше на девет градуса и петдесет и шест минути. При тази англо-руска триангулация трябваше да се избере меридиан крайно внимателно, за да не се срещнат по пътя непристъпни планини, грамадни водни пространства, с една дума, непреодолими пречки, които могат да задържат

изследователите.

Но, за щастие, тази част на Южна Африка беше удобна за тези работи: високи планини нямаше, а реките бяха проходими. Тук можеха да се натъкнат на опасности, но не и на естествени прегради.

Тази част на Южна Африка е заета от грамадната пустиня Калахари, която се простира от Оранжевата река до езерото Нгами, от двадесетия до двадесет и деветия паралел. Нашир се простира между Атлантика на запад и двадесет и петия източен меридиан мина Ливингстон в 1849 година и достигна езерото Нгами и водопада Замбези. По-право това не е пустиня, защото в нея се срещат много растения: треви, храсталаци, срещат се големи гори, развъждат се животни, дивеч и страшни зверове. Тук живеят чергарски и отседнали племена. Главното неудобство за изследване на тази местност е липсата на вода през по-голямата част от годината, и то поради сушата. Но сега, когато току-що се беше свършило дъждовното време, може още да се намери вода из притоците.

Всички тези сведения даваше Мокум, който добре познаваше местността, защото и сам много пъти е скитал из нея и е бил водач на научни експедиции.

Полковник Еверест и Матей Струкс признаха, че мястото крайно много подхожда за триангулация.

Следователно оставаше да се избере меридиана, на който трябва да се намери една дъга от няколко градуса. Изникваше въпросът: можеше ли да се избере меридиана, който минава през единия край на основата – това би позволило да се избегнат спомагателните триъгълници за съединяване на основата със срещуположния край на пустинята Калахари.

Този въпрос беше грижливо проучен и след няколко разисквания приеха, че южния край на основата ще послужи за начална точка на дъгата от меридиана. Тази точка лежи на двадесет и четвъртия меридиан източно от Гринвич. От двадесетия до двадесет и седмия паралел на този меридиан върху картата не се виждаха никакви естествени прегради. Само на север дъгата минава през езерото Нгами, но това не можеше да се сметне за непреодолима преграда: Араго беше правил изследвания при много по-лоши условия.

Сетне измерването на дъга от двадесет и четвъртия меридиан беше удобно и за това, че той минава през Европа и измерването на северната част от същия меридиан може да се извърши в Русия.

Астрономите се заловиха да избират станция, в която трябва да се намира върха на първия триъгълник.

Първата станция беше определена на дясно от меридиана. Това беше дърво на един хълм. То можеше добре да се вижда и от североизточния, и от югоизточния край на основата. На двата края на основата поставиха по един стълб. Заостреният връх на дървото позволяваше да се насочи към него тръбата на теодолита тъй, че върхът на дървото да минава точно по вертикалната нишка на окуляра.

Астрономите определиха ъгъла, който образуваше дървото с югоизточния край на основата. Този ъгъл беше измерен с прибора на Бард. Двете лещи на този инструмент са нагласени тъй, че оптическите им оси се съвпадат с плоскостта на кръга. Едната леща беше насочена към северозападния край на основата, а другата – към върха на дървото, на североизток: ъгъла между осите на лещите определяше ъгловото разстояние между двете станции. Този великолепен инструмент даваше съвсем точни показания. Колкото за верниерите и нивелите, те бяха крайно съвършени.

Англо-руската експедиция имаше четири такива прибори, два от които служеха за геодезични работи, а двата други – за определяне на зенитното разстояние.

При тази триангулационна работа, освен определянето големината на ъглите, които образуват геодезични триъгълници, трябваше още да се измери меридианната височина на звездите, която определя географската ширина на мястото.

Работата се почна на 15 април през деня. Полковник Еверест, Михаил Цорн и Николай Паландер изчислиха ъгъла, който се образуваше от югоизточния край на основата и дървото, а пък Матвей Струкс, Уйлям Еймери и сър Джон Мърей отидоха на северозападния край и измериха ъгъла, който се образуваше от този край и същото дърво.

През това време лагерът се дигна. Воден от бушмена, керванът тръгна към първата станция.

Времето беше ясно. Обаче в случай на лошо време, беше решено работата да се върши през нощта на фенери или електрически лампи.

Първия ден бяха измерени два ъгъла и резултатите бяха записани в двойния регистър, след като грижливо бяха проверени. Вечерта всички се събраха край дървото, което служеше за връх на триъгълника. Това дърво беше грамаден баобаб, който имаше повече от осемдесет фута в окръжност⁵. Всички членове на експедицията се настаняха под него. По

---

5. Според думите на Адансон, в западна Африка се срещат баобаби, които имат 26 метра в окръжност.

клоните му скачаха стотици катерици, които бяха много лакоми за плодовете му.

Готвачът приготви на европейците вечеря от антилопи, които бяха убити в околностите. Миризмата на печено, която изпълни въздуха, приятно възбуждаше апетита.

След хубавата вечеря астрономите се оттеглиха. Мокум нареди часовите около лагера, а големите огньовете, които горяха цяла нощ, плашеха дивите зверове, привлечени от миризмата на месото.

Но след два часа съсн Уйлям Еймери и Михаил Цорн станаха. Работата им още не беше свършена. Те трябваше да определят височината на звездите, за да определят по този начин географската ширина на станцията.

Без да обръщат внимание на умората, двамата се настаняха край инструментите. Като работеха при воя на хиените и рева на лъвовете, те все пак точно определиха изменението на ъглите при преминаването им от първата станция на втората.

Глава 9

Един „Краал“

На другия ден, 25 април, геодезичните работи се продължиха без прекъсване. Ъгълът, който образуваше станцията при баобаба и двата края на основата, означени със стълбове, беше точно измерен. Това измерване даде възможност да се провери първия триъгълник.

Като свършиха тази работа, избраха две станции на дясно и на ляво от меридиана: едната беше хълм на шест мили от тях, а другата, на осем мили, означиха със стълб.

Триангулацията се продължи около един месец. На 15 май геодезично бяха построени седем триъгълници и астрономите бяха напреднали с един градус на север.

През това време полковник Еверест и Матвей Струкс почти не работеха заедно, защото всеки от тях беше зает в станцията, която беше няколко мили далеч от другата. И това пречеше на спречкванията. Когато пък вечер се връщаха в лагера, всеки от тях се оттегляше в отделното си помещение. Но понякога изникваха спорове върху избора на станцията, но това обикновено скоро се уреждаше. Ето защо Уилям Еймери и Михаил Цорн се надяваха, че не ще се явят големи спречквания между съперниците.

Към 15 май, както беше казано, експедицията напредна с един градус от южната точка на меридиана и се намери на паралела Латаку. На тридесет мили източно от станцията се намираше едно африканско селище.

Тук се беше настанил един голям краал и на това място решиха да спрат за няколко дни, за да си починат. През това време Уилям Еймери и Михаил Цорн трябваше да определят височината на слънцето, а Николай Паландер – да разгледа различните точки на визиране, за да сведат всичките си изчисления към морското равнище. Сър Джон Мърей реши да си почине, като с пушка на рамо се залови с изучаване на фауната.

Туземците в Южна Африка наричат „краалове“ подвижните села. Такива села обикновено се състоят от тридесетина жилища и в тях живеят няколкостотин души.

Краалът, гдето се спря англо-руската експедиция, беше разположен кръгообразно върху брега на един поток, приток на Куруман, и се състоеше от много колиби. Тези колиби бяха направени от непромокаеми

рогозки, закрепени за дървени стойки. Входът се закриваше с кожи и се нагласяваше тъй, че в него можеше да се влезе само пълзешката. Този вход беше едничкия отвор на колибата и през него винаги се виеше дим от огнището. Живеенето в такова помещение едва ли би било приятно на когото и да било, освен на бушмените.

Когато керванът се приближи до селището, жителите му се развълнуваха. Те брояха около двеста души. И всички, въоръжени с копия, ножове и дървета, излязоха от колибите си. Кучетата се разляха страшно.

Обаче след няколко думи на Мокум, казани на главатаря на селището, туземците веднага се успокоиха. Бушмените позволиха на кервана да се настани край оградата от колове, с която беше обиколен краала върху брега на потока. Те им позволиха да се възползват от пасбищата, без да се чувстват накърнени от това.

Керванът се настани, колите наредиха около лагера и всеки се залови със своята работа.

Сър Джон Мърей остави другарите си да се занимават с изследванията и тръгна на лов заедно с Мокум. Той яздеше на кон, а Мокум – на опитомената зебра. След тях тичаха три кучета.

Ловците носеха карабини с избухвателни куршуми, като очакваха да срещнат хищни зверове. Те поеха на североизток, където на няколко мили от краала се виждаше гора.

– Сега, любезни Мокуме, надявам се, че ще изпълните обещанието си и ще ми покажете най-богатата с дивеч страна. Разбира се, не вярвам да си мислите, че съм дошъл в Африка да стрелям зайци или лисици, каквито ги има предостатъчно у нас в Шотландия. Преди да mine един час, бих искал да убия...

– Преди да mine един час! Вие малко бързате – отвърна Мокум. – Във време на лов най-напред е потребно търпение, а пък и аз мога да бъда търпелив само на лов. За да убие един звяр, трябва да го проследите, да научите навичките му, да изследвате местността, да намерите пътеките, по които ходи – това е цяла наука. На мен ми се е случвало да дебна бивол или сърна по цели дни, и когато ги убивах, бях напълно удовлетворен.

– Добре – отговори сър Джон Мърей, – ще бъда търпелив, но не забравяйте, че сме се спрели само за четири дни и че всеки ден ни е скъп.

– В никакъв случай – отвърна бушменът тъй спокойно, че съвсем не приличаше на човека, който очакваше пристигането на кервана върху брега на Оранжевата река. – Ние ще убием всичко, каквото ни попадне:

антилопа, сърна, гну или газела. Всичко е добро за ловци, които не искат да си губят времето напразно.

– Антилопа или газела! Та аз и не разчитам на друго нещо! Но какво мислите още да ни срещне, храбри ми бушмено?

Ловецът с учудване погледна другаря си и отговори подигравателно:

– Много добре е, щом ваша милост бъде удовлетворен от това. Аз пък мислех, че ще искате да застреляте чифт носорози или слонове.

– Мокуме – каза сър Джон Мърей, – ще отида навсякъде, където ме заведете и ще убия всичко, което намерите. Да не губим времето си в безполезни приказки, да вървим!

Конете препуснаха галоп, и ловците се приближиха до гората.

Равнината, по която вървяха, се издигаше на североизток. Тя беше покрита с разцъфтели храсти. От тях се отделяше лепкава, миризлива смола, от която туземците приготвят мехлем за рани. Срещаха се живописни групи дървета нуанаси, от породата на смокините, върховете на които се свършваха с грамадни чадъри от зеленина. В гъстите им листа се криеха кресливи папагали. Тук се срещаха и мимози с жълти гроздове и алоета с дълги ярко-червени звънчета, прилични на корали от морското дъно. Земята беше покрита от великолепни амарилиси със синкави листа.

Нашите ловци стигнаха до края на гората за по-малко от един час. Тук растяха акации, които се простираха на няколко квадратни мили. Клоните им се сплитаха помежду си и не пропускаха слънчевите лъчи.

Конят на сър Джон Мърей и зебрата на Мокум смело влязоха навътре и си запобиваха път. В гората се срещаха широки поляни, на които ловците се спираха и оглеждаха околната растителност.

Трябва да се забележи, че в първия ден съдбата не благоприятстваше сър Джон. Те не срещнаха нито едно животно, представител на африканската фауна, може би защото предпазливите животни избягваха близкото съседство с краала. Мокум не се учудваше на това и не се ядосваше.

Към шест часа трябваше да се върнат в лагера.

Сър Джон Мърей се ядосваше много на несполуката. Той беше решил на всяка цена да се върне с дивеч, животно или птица, добро за ядене или не.

Съдбата сякаш се съжали над него. Близко до краала, на сто и петдесет стъпки от ловците, изскочи африкански заек под името *Lepus rufestris*. Сър Джон Мърей гръмна с карабината си.

Бушменът извика от възмущение.

– Може ли да се стреля с избухвателен куршум в заек, когато за него са достатъчни прости сачми!

Сър Джон Мърей беше доволен и затича към мястото, където си мислеше, че заекът трябва да е паднал.

Но той напразно бърза: прегледа всички храсти, кучетата обиколиха всички шубраци, но нищо не се намери, освен няколко капки кръв.

– Но все пак аз го улучих! – извика сър Джон Мърей.

– Дори много сте го улучили и тъй като това беше избухвателен куршум, нищо не е останало от него.

Заекът се беше разлетял на малки парченца. Разсърденият и посрамен англичанин се върна в лагера, без да каже нито дума.

Бушменът си мислеше, че на другия ден сър Джон Мърей пак ще поиска да иде на лов. Но посраменият англичанин избягваше да се среща с Мокум и се залови да проверява инструментите, а за почивка отиде в краала да види, как мъжете стрелят с лъкове и свирят на „гора“, инструмент на туземците, който се състои от струна, обтегната на лък; на него свирят с шраусово перо, през което духат. Жените в това време се грижат за домакинството, като пушат „мотокуано“, много вредно вещество, добивано от коноп. Разправят, че пушенето на това вещество увеличава телесната сила за сметка на умствените способности. И наистина, много от бушмените имаха безсмислен вид. На другия ден, 17 май, сър Джон Мърей се събуди от няколко думи, казани над ухото му:

– Аз мисля, ваша милост, че днес ще бъдете по-щастливи. Само да не стреляме зайци с гранати!

Сър Джон Мърей не се обиди и отговори, че е готов да тръгнат дори веднага.

Ловците се отдалечиха няколко мили в ляво от лагера, докато астрономите още спяха. Този път сър Джон Мърей носеше със себе си проста пушка, по-подходяща за лов на газели и антилопи. Те, разбира се, можеха да срещнат и други животни, но сър Джон Мърей сега по-скоро би се съгласил да стреля със сачми по лъв, отколкото да повтори такъв изстрел, небивал в летописите на спорта.

Този ден, както предказа Мокум, съдбата благоприятстваше ловците. Те убиха две черни, много редки антилопи, ловът на които е много труден. Те бяха великолепни животни, високи четири фута, с дълги и завити във формата на саби рога. Главата им е продълговата, копитата – черни, козината е мека и гъста, ушите – тесни и заострени, гърдите и коrema – бели като сняг.

Ловците можеха да се гордеят с този лов, защото черните антилопи са били винаги мечта на Делегорговци, Валберговци, Куминговци и Балдуиновци и са най-забележителния образец на южната фауна.

Но сърцето на англичанина силно заби, когато Мокум му показа големи следи по края на гората, близо до едно голямо и дълбоко блато, около което растяха грамадни млечоци и повърхността на което беше покрита с тъмносини водни лилии.

– Господине – каза му Мокум, ако утре призори ваша милост пожелаете да дойде тука, нека вземе със себе си карабина.

– Защо ми давате този съвет? – попита сър Джон Мърей.

По земята те виждат пресни следи.

– Нима тези грамадни вдлъбнатини са следи от животни? Но краката, които са поставили такива следи, трябва да имат не по-малко от половин сажен!

– Това показва – каза бушменът, – че животните, които имат такива крака, трябва да са не по-малко от девет фута в плещите.

– Слон! – извика сър Джон Мърей.

– Да, сър, и това навярно е sameц, много голям!

– До утре, бушмено.

– До утре, сър.

Ловците се върнаха в лагера и донесоха със себе си черните антилопи, които изтръгнаха общото възхищение. Всички поздравиха ловците, освен Матвей Струкс, който можеше да се трогне само от такива животни като Голямата Мечка, Малката Мечка, Дракона, Центавър, Пегаса и други обитатели на небесната фауна.

На другия ден в четири часа сутринта, двамата ловци седяха неподвижно на конете си в един гъсталак и с нетърпение очакваха слоновете. Край тях бяха кучетата. Пресните следи показваха, че животните скоро са минавали оттука. Ловците носеха пушки, заредени с избухвателни куршуми. Около половин час те чакаха, когато най-после на петдесет крачки от блатото гъсталакът се разлюля.

Сър Джон Мърей улови пушката си, но бушменът го спря.

Показаха се грамадни сенки. Чуваше се как гората се разтваряше, скърцаха дърветата, трещяха храсти, долиташе шумно и тежко дишане.

Това беше стадо слонове. Шест грамадни животни, които по големина не отстъпваха на индийските, се показаха на поляната и почнаха да се приближават до блатото.

Утринната дрезгавина позволяваше на сър Джон Мърей да се любовва на тези могъщи животни. Единият от тях беше особено голям: той

имаше широко, изпъкнало чело, дълги, увиснали уши и грамадни изви-ти зъби, с които удряше със страшна сила по дърветата. Може би той предчувствуваше опасността.

Мокум се наведе и тихо запита другаря си:

– Как ви се харесва този гигант?

– Чудесен!

– Добре, ще го отделим от стадото.

В това време слоновете се приближиха до блатото. Те всмукваха с хоботите си вода и с шум я изливаха в гърлото.

Сериозно обезпокоен, грамадният sameц гледаше около себе си и поемаше въздух, сякаш чувстваше някакъв обезпокоителен мирис.

Изведнъж бушменът извика по особен начин и трите му кучета със силен лай се спуснаха към слоновете. Мокум извика на другаря си: „Оставете!“ и се спусна да пресече пътя на слона.

Самецът и не мислеше да бяга. Той бясно удряше с хобота си по дърветата и силно махаше опашка, като издаваше вече признаци на гняв. Сър Джон не свалеше от него очи и държеше готова пушката си.

В тази минута слонът видя неприятеля и се спусна върху него. Сър Джон Мърей се намираще на шестдесет крачки от него. Като го остави да се приближи на двадесет крачки, той гръмна, но движението на коня попречи на точния прицел. Куршумът попадна в меките части и не избухна, тъй като не срещна пречка.

Разяреният слон затича по-бързо. Това приличаше на бързо ходене, но с такова ходене той можеше да надмине който и да било кон.

Конят на сър Джон Мърей се изправи на задните крака и се понесе напред, въпреки всички усилия на ездача да го задържи. Слонът го преследваше, като си дигаше ушите и размахваше хобота. Ловецът не можеше да зареди пушката си.

Но слонът го настигаше. Двамата се намериха на равнината, вън от гората. Кучетата с лай се носеха край тях. Слонът беше тъй близко, че сър Джон Мърей вече чувствуваше горещото му дишане. Всяка минута той очакваше, че страшният хобот ще го обхване.

Внезапно конят подви колене, слонът го удари по гърба, животното изцвили от болка и отскочи на страна, с което спаси ездача от смъртта, защото слонът по инерция отмина напред, улови едно от кучетата и яростно го затръска във въздуха.

Конят инстинктивно чувстваше, че може да се спаси в гората и полетя нататък. Сър Джон можа най-после да напълни пушката.

В това време слонът пак подгони ловеца, като тръскаше кучето,

докато не го уби в стъблото на едно дърво. Конят навлезе в гората и се спря.

Издраскан, окървавен и изпокъсан, сър Джон се обърна назад, внимателно се прицели и гръмна. Този път куршумът попадна в кост и избухна. Друг гърмеж, който се разнесе в същото време, рани животното в лявата страна. Слонът падна на колене при едно малко езерце. Като засмука с хобота си вода, той почна да полива раните си и да изпуска жални стонове.

В тази минута се показва бушменът.

– Той е наш, той е наш! – извика Мокум.

Наистина, грамадният слон бе смъртно ранен. Той изпускаше жални стонове, махаше опашка, всмукваше с хобота си окървавената вода и поливаше дърветата и храстите с червен дъжд. После изгуби и последните сили, падна и повече не се помръдна.

В тази минута сър Джон Мъррей излезе от храсталака. Той беше полугол. От ловджийския му костюм бяха останали само парцали. Но той беше много доволен и не би пожалил дори кожата си за такъв успех.

– Великолепно животно – каза той, като разглеждаше трупа на слона, – но май че е малко тежко за ловджийската чанта!

– Да – каза Мокум, – но ние ще вземем със себе си само най-хубавото. Погледнете, какви чудни зъби! Те тежат не по-малко от петнадесет килограма всеки, а пък един килограм слонова кост струва десет шилинга. Всичко това прави една хубава сума!

Като каза това, ловецът се залови с животното. Той отсече зъбите, краката и хобота, защото тези части се смятат за най-вкусни и ги взе със себе си, за да нагости членовете на експедицията. Това отне много време и ловците се върнаха едва към пладне.

Бушменът опече краката на животното по африкански, т.е. зарови ги в земята с нажежени въглища. Всички бяха във възторг от яденето, дори и Николай Паландер и в един глас хвалеха храбрият сър Джон Мъррей.

Глава 10

Потока

Докато керванът стоеше в краала, полковник Еверест и Матвей Струкс не се срещаха. Географската ширина се определяше без тях. А ако не трябваше да се виждат с научна цел, те съвсем и не се срещаха. В навечерието на заминаването полковник Еверест изпрати на Матвей Струкс картичката си с подпис „Р.Р.С.“ и адресирана до „руския астроном“. В отговор той получи от него също такова писмо.

На 19 май керванът тръгна на север. На осмия триъгълник, върхът на който се падаше на един хълм, вляво от меридиана, ъглите при основата бяха измерени и оставаше само да се стигне до тази нова станция, за да се продължи работата.

От 19 до 29 май местността беше съединена с два триъгълника. Бяха взети всички мерки, за да се постигне колкото се може по голяма точност. Работата вървеше добре, а и времето напълно благоприятствуваше. Почвата не представляваше непреодолими пречки. Дори с равността си тя отчасти затрудняваше измерването на ъглите.

Това беше съвсем равна, зелена равнина, пресичана от потоци. Те течеха между корагу, от клонете на които бушмените правят лъкове.

Срещаха се парчета разложени скали, смесени с глина, пясък и желязна руда. В такива места съвсем нямаше вода, а по растенията се срещаше само мъх.

За наблюдение трябваше да се забиват стълбове, високи десет-дванадесет метра, които служеха като точки за визиране. Това много забавяше триангулацията, защото всеки път стълбът трябваше да се пренася на няколко мили, за да образува върха на нов триъгълник. Но това се вършеше от екипажа на „Кралица и Цар“ много изкусно и бързо. Тези хора трябваше само да бъдат хвалени, ако понякога между тях не изникваха въпроси, които засягаха народността и предизвикваха раздори...

Съревнованието между началниците на експедицията, което ги караше да враждуват помежду си, често се предаваше и на подчинените. Михаил Цорн и Уйлям Еймери трябваше да полагат всички усилия, за да прекъснат тези караници, които лесно можеха да се обърнат в бой. Но ставаше още по-лошо, когато в тези караници се намесваха полковник Еверест и Матвей Струкс, защото всеки вземаше страната на съотечествениците си, без да се грижи, кой е прав. Караницата се пренасяше

и между тях, като нарастваше „пропорционално на обема“ както се изразяваше Михаил Цорн. Два месеца след заминаването от Латаку Уйлям Еймери и Михаил Цорн бяха вече приятели. Дори Николай Паландер и сър Джон Мъррей, единият погълнат от изчисленията, а другият – от лова, почнаха да се намесват в караниците. Но това малко помагаше и веднъж Матвей Струкс каза на полковник Еверест:

– Не си въобразявайте твърде много, уважаеми господине, и не забравяйте, че имате работа с астроном от Пулковската обсерватория, мощният телескоп на която е позволил да се види, че дискът на Уран е съвсем кръгъл!

Полковник Еверест отговори, че той има честта да принадлежи към Кембриджската обсерватория, мощният телескоп на която е дал възможност да се определи, че петното на Андромеда принадлежи към лъжливите мъгливи петна.

После Матвей Струкс каза, че през Пулковския телескоп, който има четиринадесет дюймов обект, се виждат звездите от тринадесета величина. На това полковник Еверест възрази, че обективът на Кембриджския телескоп също има четиринадесет дюйма в диаметър и че през нощта на 31 януари 1852 година с неговата помощ е бил открит тайнствения сателит, който е причинявал неправилности в движението на Сириус.

Когато учените стигнат до подобни препирни, отношенията между тях ставаха невъзможни, а съдбата на триангулацията започва да вдъхва сериозни опасения.

До сега препирните засягаха само дребни геодезични работи. Оспорвах се, например, показанията на теодолита, но за избирането на станция не изникваше препирня. Разногласията пък за показанията на инструмента само помагаша за по-точното изчисляване.

На 31 май времето се влоши. На друго място при подобно състояние можеше да се очаква буря и дъжд. Небето се покри с облаци. Появи се светкавица, но без гръм. Не падна и дъжд. След това няколко дни небето беше мрачно, имаше мъгла, и точките за визиране на една миля не се виждаха.

За да не губят време, решиха да работят нощно време. Мокум посъветва да се вземат някои предпазни мерки, за да осигурят наблюдателите, защото зверовете, привлечени от блясъка на електрическите лампи, се събираха и дигаха безподобен вой и рев.

Отначало астрономите, обиколени от зверовете, с мъка се съсредоточаваха в работата, която се вършеше все със същата точност, но много

по-бавно. Ревът на лъва и святкащите очи на другите зверове смущаваха учените. Трябваше да притежават много голямо хладнокръвие, за да могат при такива условия да насочват правилно инструментите си към светлината на сигналите и да определят ъгловите разстояния.

Но след няколко дни членовете на научната комисия навикнаха на обстановката и работеха също тъй спокойно, както и в обсерваторията. На всяка станция имаше по няколко бушмени, въоръжени с карабини, и доста дръзки хиени паднаха под куршумите им. Сър Джон Мърей беше във възторг, че държеше в ръцете си пушка, докато гледаше в окуляра, и често между две зенитни наблюдения стреляше.

Въпреки лошото време, работите се вършеха с предишната точност и измерването на меридиана продължаваше към север.

От 30 май до 17 юни нищо особено не се случи. Нови тригълници се строяха безспирно с помощта на изкуствени станции и, според пресмятанията на полковник Еверест и Матвей Струкс, към края на месеца трябваше да бъде измерен нов градус от двадесет и четвъртия меридиан, ако някоя естествена пречка не спъне работата.

На 17 юни един доста широк поток, приток на Оранжевата река, пресече пътя на учените. Лично членовете на комисията лесно можеха да я преминават, защото имаха гумена лодка, специално пригодена за такива минавания. А колите и другите неща трябваше да се прекарат през брод.

Матвей Струкс посъветва европейците да минат заедно с инструментите си, а керванът, под водачеството на Мокум, да слезе няколко мили надолу по течението до един брод, който бушменът знаел.

На това място притокът на Оранжевата река беше широк около половин миля. В него се срещаха подводни камъни и плуването в такава лодка съвсем не беше безопасно. Матвей Струкс каза това, но се присъедини към общото решение, защото не желаше да го вземат за страхливец.

От учените само Николай Паландер придружаваше кервана. Той направи това не защото се страхуваше – та той беше толкова погълнат от друго, че едва ли би помислил за опасността. Просто неговото присъствие не беше необходимо при продължаването на работата, а в малката лодка мъчно можеха да се настанят всички пътници, необходимите инструменти и хранителните припаси. Нужни бяха опитни моряци, за да управляват лодката, и Николай Паландер отстъпи мястото си на един моряк от „Кралица и Цар“, който в този случай беше сигурно по-полезен от Хелзингфорския астроном.

След като си определиха среща на север от потока, керванът почна да се спуска по левия бряг под водачеството на бушмена. Полковник Еверест, Матвей Струкс, Уйлям Еймери, Михаил Цорн, сър Джон Мъррей, двама моряци и един бушмен останаха на брега на Нозуб. Тъй местните жители наричаха потока, който от проливните дъждове беше станал много широк.

– Много хубава рекичка! – каза Михаил Цорн на Уйлям Еймери, като лежеше на тревата, докато моряците приготвиха лодката за преминаване.

– Да, много хубава, но мъчно ще може да се преплува – отвърна Уйлям Еймери. – Малко време живеят тези потоци, но хубаво си отживяват. Когато настъпи суша, този поток едва има вода, за да напои един керван, но сега е непроходим. Течението му е много бързо, затова и бързо ще пресъхне. Това е изобщо физическия и нравствен закон на природата. Лодката е вече готова и няма време да се разсъждава по философски въпроси, все някак си ще минем през този бързей!

Гумената лодка, развита и укрепена, беше спусната във водата. Тук водата беше спокойна поради завой около един издаден нос. Инструментите бяха сложени в лодката върху един пласт трева, за да не се удрят един в друг. Астрономите седнаха тъй, че да не пречат на гребците, а бушменът седна на задната част, за да управлява кормилото.

Този туземец беше водач на кервана. Той бе препоръчан от Мокум като човек, който добре познава африканските потоци. Говореше малко английски и посъветва пътниците да мълчат докато минават през потока.

Въжето бе отвързано и лодката след стотина крачки навлезе в бурния поток. Моряците точно изпълняваха заповедите, давани от кормчията. Те ту дигаха греблата, за да избегнат някое дърво под водата, ту дълбоко загребваха, за да надделят водовъртежа, ту оставяха лодката на течението. Кормчията внимателно следеше течението на водата и движението на лодката и на време предупреждаваше за опасността.

Европейците бяха много обезпокоени от това преминаване. Полковник Еверест и Матвей Струкс се гледаха, без да продумат. Сър Джон Мъррей с неразделната си пушка между краката се любуваше на птиците, които едва се допираха до повърхността на водата. Уйлям Еймери и Михаил Цорн разсеяно гледаха бреговете, които бягаха с шеметна бързина пред очите им.

Скоро те влязоха в ивицата на най-бързото течение. Това място трябваше да се пресече направо, за да отидат на срещуположния бряг,

където течението беше вече по-спокойно. По заповед на кормчията, моряците силно натискаха греблата, но не можаха да задържат лодката и тя бързо се понесе надолу по течението. Нито кормилото, нито греблата, можеха да й дадат друга посока.

Положението ставаше по-опасно – лесно можеше да се ударят в някоя скала или плаващ дънер – и тогава лодката неминуемо щеше да се обърне.

Всички ясно разбираха опасността, но всички пазеха пълно мълчание.

Кормчията стана, за да следи по-добре движенията на лодката, но не можа да я задържи. Течението беше тъй бързо, че съвсем парализираше кормилото. На двеста стъпки от лодката върху водата се виждаше куп дървета и камъни, на които лодката, изглежда, неминуемо трябваше да налети и да се разбие.

Наистина, скоро се почувствува удар, но не такъв силен, какъвто очакваха. Лодката се наклони, една вълна я заля, но пътниците се задържаха на местата си.

Когато дойдоха на себе си, те видяха, че „скалата“, в която се бяха ударили, се мърдаше и движеше във водата.

Това се оказа чудовищен хипопотам, довлечен до островчето от течението, който не се решаваше да се движи, за да достигне брега.

Когато го удариха, той дигна глава и загледа наоколо с малките си глупави очи. Имаше повече от десет фута дължина и беше покрит с твърда, тъмна, гола кожа. От отворената му уста се подаваха остри горни зъби и грамадни глици.

Той бързо се спусна върху лодката и я захапа за борда.

Сър Джон Мърей, който не изгуби присъствие на духа, гръмна. Куршумът се заби до ухото на хипопотама. Въпреки болките, животното не изпуснаше лодката и силно я тръскаше. Сър Джон пак напълни пушката, прицели се в главата и гръмна. Раната се оказа смъртоносна. Хипопотамът пусна лодката и течението понесе мъртвото му туловище.

Преди пътниците да се опомнят, лодката се завъртя и се понесе към средата на потока. Няколко ярда по-надолу Нозуб изменяше посоката. Лодката стигна до това място и от силното сблъскване в брега се спря.

Здрави и читави, пътниците изскочиха на брега на две мили по-долу от мястото, където трябваше да слязат.

Глава 11

Где се намираше Николай Паландер

Геодезичните работи се продължиха. Беше построен нов триъгълник с помощта на две станции, съединени с третата, която се намираше отгъток реката. На работата пречеха само змиите, които тука бяха в изобилие. Срещаша се и много отровни, например tambas, които стигаха до десет фута дължина и ухапването на които е смъртоносно.

На 21 юни, четири дни след преминаването, пътниците се намериха в една малка гора, която не пречеше на триангулацията. На хоризонта се виждаха възвишения, които бяха няколко мили отдалечени едно от друго. На тях беше удобно да се поставят стълбове и фенери.

Това място представляваше от себе си низка, влажна равнина, но плодородна. Тук Уйлям Еймери намери смокинови дървета, плодовете на които бушмените много обичат. Въздухът беше изпълнен с нежното ухане на едни растения, плодовете на които достигат три пръста, стърчат над корените и разпръскват приятна миризма. Децата много обичат тези плодове, наричани кукумакранти. Освен това тука се срещаша цели поля от колоквинти и безкрайни ливади от джоджан.

Въпреки плодородието на тази местност, в нея нямаше нито едно дърво и не се виждаха дори следи от огньовете. Вода имаше предостатъчно: срещаша се малки езерца и рекички, които по всяка вероятност се вливаха в притоците на Оранжевата река.

Този ден учените решиха да починат и да почакаат кервана. Определеният от Мокум срок изтичаше и керванът скоро трябваше вече да пристигне.

Мръкваше се, а него никакъв го нямаше. Навярно нещо го е задържало.

Сър Джон Мърей предполагаше, че сигурно: не е имало брод, поради силните дъждове, на това място, където керванът смяташе да мине през реката.

Мина и 22 юни, но керванът го нямаше. Полковник Еверест се безпокоеше много, защото без принадлежности за снимане и без хранителни припаси те не можеха да вървят на север, а това може зле да се отрази на изследванията.

По този повод Матвей Струкс забеляза, че той още в началото е съответвал всички да вървят с кервана, като съединят геодезически

последната станция от другата страна на реката с двете станции от тази страна. Трябваше само да го послушат, и тогава експедицията не би изпаднала в такова затруднение. Той прибави, че ако триангулацията пострада от това закъснение, отговорността ще падне върху тези, които са предлагали и т.н., и че във всеки случай русите и т.н.

Полковник Еверест възразяваше срещу тези обвинения, като казваше, че решението е било взето задружно. Препирнята им беше прекъснатата от сър Джон Мъррей, който обясни на приятелите, че извършеното не може да се върне и че препирнята е съвсем безсмислена. Решиха да чакат до утре, а ако керванът не пристигне, Михаил Цорн и Уйлям Еймери ще идат да го търсят по упътванията на водача.

Като се съгласиха с това, двамата съперници се оставиха на мира един други. Сър Джон Мъррей отиде в околната гориста местност. Зверове не се намериха. Птици имаше много, но негодни за ядене. Обаче като естественик получи удовлетворение, като уби две редки птици. Един чудесен франколин, дълъг дванадесет пръста, с къси крака, тъмносив гръб и червена човка. Другата птица принадлежеше към грабливите. Тя беше особен вид южно африкански сокол с червена шия и бяла опашка. Водачът внимателно очисти двете птици, без да развали перушината им.

Доиде и 23 юни. Керванът не се показваше и младите астрономи вече се готвеха да идат да го търсят, когато изведнъж се чу далечен лай, а след това се показва Мокум на зебрата си.

– По-бързо, храбри ловецо – радостно извика сър Джон Мъррей. – ние вече се отчаяхме за вас. Никога не бих се утешил, ако се изгубехте. Без вас няма и лов. А сега, по този случай, ще пием шотландско уиски!

Бушменът нищо не отговори на тези приятелски думи, като безпокойно търсеше някого с очи.

Полковник Еверест забеляза това, приближи се до ловеца и запита:

– Кого търсите, Мокум?

– Господин Палендер – отговори бушменът.

– Как, нима той не е с кервана? – извика полковникът.

– Не, той не е с нас и аз предполагам, че е тука. Обаче и тук го няма, значи се е заблудил!

Като чу това, Матвей Струкс бързо се приближи.

– Николай Палендер се е заблудил, а? – извика той. – Ние го поверихме на вас, а него го няма с вас! Вие ще отговоряте за него и не мислете, че като кажете „заблудил се е“, ще се отървете!

Тези думи съвсем възмутиха ловеца, който беше хладнокръвен само във време на лов.

– С какво право ми говорите тъй, господин руски астрономе? – каза той с развълнуван глас. – Аз не съм длъжен да се грижа за вашия другар, ако той сам не прави това. Напразно ме обвинявате: той сам си е виновен! Двадесет пъти го сварвах, погълнат в изчисленията си, да се отдалечава от кервана, двадесет пъти му казах, че това е опасно, и сам го прибирах. А преди два дни той изчезна на някъде и аз не можах да го намеря. Ако сте по-опитен от мене, опитайте се, потърсете. Обърнете се за помощ към телескопа ви, може би той ще ви помогне!

Бушменът би наговорил още много неща, ако сър Джон Мърей не беше сполучил да успокои ловеца и да прекъсне караницата. Но изведнъж Матвей Струкс се нахвърли върху полковника, който съвсем не очакваше това:

– В никакъв случай не ще позволя да бъде изоставен другаря ми и ще положа всички усилия, за да го намеря. Уверен съм, че ако това би се случило с някой от английските астрономи, полковник Еверест би прекъснал работата, за да търси другаря си. Аз не разбирам защо да бъде тъй за англичаните и другояче за русите!

Полковник Еверест беше явно обиден от тези думи.

– Господин Струкс – извика той, като хвърли негодуващ поглед на противника си, – какво право имате да ме обиждате и за какви смятате англичаните? С какво право смеете да мислите, че не ще отидем да търсим този полуумен математик?

– Уважаеми господине... – наежи се русинът, обиден от епитета, който бе даден на Николай Паландер.

– Да, полуумен – повтори полковник Еверест, като устно изговаряше всяка сричка. – А в отговор на вашите думи ще прибавя, че ако работата ни се прекъсне, виновни ще бъдат за това русите, а съвсем не англичаните.

– Господин полковник – завика Матвей Струкс, – вашите думи...

– Моите думи са добре претеглени, уважаеми господине, и аз заявявам, че никаква работа няма да се върши, докато не се намери вашия математик. Готов ли сте?

– Аз бях готов, преди да заговорите – сърдито отговори Матвей Струкс.

Всеки от противниците тръгна към каруцата си, защото керванът беше вече пристигнал.

Сър Джон Мърей, който вървеше с полковника, каза:

– За щастие, този чуждак не взе със себе си двойния регистър с измерванията.

– Страхувах се, че това може да се случи! – просто отвърна полковникът.

Двамата англичани се приближиха до Мокум и почнаха да го разпитват за подробностите на произшествието.

Ловецът разказа, че за последен път са видели математика преди два дни на двадесет мили от лагера. Щом забелязали изчезването му, Мокум веднага започнал да го търси, поради което и керванът закъснял. Като не го намерил, той решил, че ученият сам е дошъл при другарите си. Но тъй като го няма и тука, сега трябва да го търсят на североизток, в гористата част на страната, без да отлагат нито минута, ако искат да го намерят жив. Вече два дни са се минали, откак той се намира в една местност, която гъмжи от змии и кръвожадни зверове. Съвсем безпомощен, той може да умре от глад. Трябваше колкото се може по-скоро да му се притекат на помощ, преди да е станало късно.

След два часа полковник Еверест, Матвей Струкс, сър Джон Мъррей и двамата млади астрономи напуснаха лагера, водени от ловеца. Всички язدهа здрави коне и Матвей Струкс мислено проклинаше съотечественика си, който му причиняваше толкова безпокойство. Язденето му беше такова, че само благовъзпитаните англичани можеха да се удържат от смях.

Преди да напусне лагера, Мокум помоли водача да му даде кучето си, което беше много умно и дресирано. Той му даде да помирише шапката на Николай Паландер, свирна му по особен начин и умното животно затича на североизток. Всички се понесоха след него и се скриха в гората.

Целият ден полковник Еверест и другарите му яздиха след кучето, което ту тичаше напред, ту се връщаше, като не намираше истинската следа.

Астрономите високо викаха по име изчезналия другар и гърмяха с пушките си, като се надяваха да бъдат чути от Николай Паландер. Внимателно прегърсиха един район от пет мили около лагера, но не намериха нищо. Мръкваше се и търсенията трябваше да бъдат отложени за другия ден.

Ношуваха под група дървета край един голям огън. Често долиташе рева на хищни зверове, който навяваше мрачни опасения за участта на Николай Паландер, гладен, вкочанен в студената нощ и съвсем беззащитен. Строиха много планове за да го спасят, при което англичаните изказваха толкова внимание и съчувствие, че трогнаха дори Матвей Струкс. Решиха да не се залавят с никаква работа, докато ученият русин не

бъде намерен.

Щом настъпи утрото, оседлаха конете и тръгнаха да търсят изчезналия учен из по-далечни места. Като се отдалечаваха все повече и повече на североизток, стигнаха до една съвсем благата местност, пресечена с потоци, които гъмжеха от крокодили – грамадни лакоми животни, които стигаха до тридесет фута дължина. Сър Джон Мъррей искаше да стреля по тях, но Мокум го посъветва да не губи напразно времето си.

Астрономите продължаваха търсенията си, като не се надяваха почти, че ще успеят. Вглеждаха се в отъпканата трева, в някой клон, счупен на височина човешки ръст, във всеки знак по дърветата – но нищо утешително не можеха да открият.

Като изминаха десет мили на север от последния лагер, те се готвеха вече да завият, по съвета на бушмена, на югозапад. Но изведнъж забелязаха, че кучето силно залая и замахна опашка, като душеше земята, бързо се отдалечаваше и пак се връщаше на предишното място.

– Господин полковник – каза бушменът, – кучето е намерило следата на дивеча... извинявайте, на учения, когото търсим. Да го оставим да търси!

– Да, сигурно е тъй! – потвърди сър Джон Мъррей. – Забележете, колко странно лае, сякаш приказва със себе си. Готов съм да дам петдесет фунта на господаря му, ако ни заведе при Николай Паландер.

Матвей Струкс не обърна внимание на пренебрежителния тон на бушмена и мислеше само, как да намери другаря си.

Всички чакаха, кога най-после кучето ще затича в определена посока. Това се случи скоро. Кучето силно залая и бързо изчезна в гората.

Гората беше много гъста и пътешествениците трябваше да вървят покрай нея, като се ръководят от лаенето на кучето. Сега вече никой не се съмняваше, че ученият ще бъде намерен. Въпросът беше само – жив или мъртъв?

Беше единадесет часа. Лаенето прекъсна за известно време. Бушменът и сър Джон Мъррей, които вървяха напред, се спряха, когато изведнъж лаенето пак се чу на половин миля на запад, но не вече в гората.

Всички се спуснаха нататък и се намериха в една благата равнина. Ясно чуваха кучето, но не можеха да го видят във високата тръстика.

Пътешествениците трябваше да слязат от конете и пеша да се промъкнат през тръстиката, като се водят само от лаенето.

Като излязоха от тръстиката, те видяха грамадно пространство вода, гъсто обрасло с растения. Това беше най-ниското място на блатото.

Кучето тичаше по брега и силно лаеше.

– Ето го, ето го! – извика бушменът. Наистина, на края на един нос, на триста крачки от тях, седеше на дънер Николай Паландер. Той държеше молив и бележник в ръце, като беше погълнат в изчисленията и нищо не забелязваше около себе си.

А наоколо дебнеше цяло стадо крокодили, което се приближаваше с подадени от водата глави. Още миг и нещастният математик можеше да бъде грабнат от чудовищата.

– По-скоро! – извика ловецът. – Чудя се, какво още чакат крокодилите!

– Може би чакат да се развали – саркастично забележи сър Джон Мърей. – Нали вие казвате, че крокодилите никога не ядат прясно месо.

Бушменът и сър Джон Мърей оставиха приятелите си на брега и тръгнаха по един тесен провлак към мястото, където седеше Николай Паландер.

Ученият нищо не виждаше и невъзмутимо продължаваше да пише числа. Приятелите не бяха успели да минат и двеста крачки, когато крокодилите се измъкнаха на брега и запълзяха право към жертвата си.

– Само точният изстрел и хладнокръвието могат още да го спасят – тихо каза ловецът.

Те застанаха на колене, прицелиха се в най-близките крокодили и гръмнаха. Две от чудовищата със счупени гръбнаци тежко се отърколиха във водата, а останалите бързо се скриха.

При звука на гърмежите Николай Паландер дигна глава. Като видя другарите си, той бързо се приближи до тях и извика:

– Намерих! Намерих!

– Какво намерихте, господин Паландер? – попита го сър Джон Мърей.

– Неточността в мантисата на сто и третия логаритъм по таблиците на Джон Уолстън.

Наистина, той намери грешката. Чуден човек! Той откри неточността в един логаритъм. И имаше право на сто фунта, обещани от издателя Джон Уолстън. Ето с какво беше зает руския астроном през тези четири дни, докато скиташе сам из пущинаците! Сам Андре Мари Ампер, най-разсеяният учен на света, не би могъл да надмине този чудак.

Глава 12

Една станция по вкуса на сър Джон

Както и да е, руският математик беше най-после намерен. И когато го попитаха, как е прекарал тези четири дни, той не можа да отговори. Опасностите, на които се е излагал, бяха просто невероятни. Когато му разказаха за случката с крокодилите, той не искаше да вярва, като вземаше разказа за шега. Бил ли е гладен? Ни най-малко. Хранел се е с числа, и при това с такъв успех, че дори е открил грешката в логаритмичните таблици.

В присъствието на другарите си Матвей Струкс от народностно самолюбие не искаше да упреква Николай Паландер. Но нямаше съмнение, че по-късно разсеяният руски астроном е получил добър душ от началника си, който сигурно доста охладил разпалеността му към търсенето на грешки в логаритмите.

Измерванията бяха веднага подновени. Няколко дни работата вървеше много добре. Ясното време благоприятстваше както за определянето на зенитните разстояния, тъй и за измерването на ъглите при станциите. Към предишните триъгълници бяха прибавени нови и ъглите им бяха грижливо измерени.

На 28 юни астрономите пристъпиха вече към основата на петнадесетия триъгълник. Според техните пресмятания, този триъгълник трябва да обхване частта на меридиана между втория и третия градус. За да свършат напълно с последния триъгълник, трябваше да измерят прилежащите ъгли с визирание на станцията, която образуваше върха на този триъгълник.

Но тук изникна сериозна мъчнотия. Цялата местност беше покрита с горички и не можеше да се намери такова място, гдето би могло да се поставят сигналните знаци. Доста големият наклон на север позволяваше да се поставят стълбове, но не можеше да се виждат. Само едно издигнато място позволяваше да се постави на него фенер, но то беше много далече. Това беше върха на една планина, висока 1200–1300 фута и издигаща се на тридесет мили на северозапад. При такива условия страните на петнадесетия триъгълник трябваше да бъдат по-дълги от двадесет хиляди сажена. При някои геодезични предприятия се е случвало да се вземат и два, три, дори и четири пъти по-големи страни на триъгълника, но англо-руската комисия едва за първи път трябваше да

прибегне към това.

След като сериозно обсъдиха този въпрос, астрономите все пак решиха да поставят електрически фенер на този връх, а докато сигналният знак бъде поставен, работата трябваше временно да се прекъсне.

Полковник Еверест, Уйлям Еймери и Михаил Цорн заедно с трима моряци и двама водачи трябваше да отидат на новата станция, за да поставят светлинния знак, към който при нощните наблюдения трябваше да се насочи тръбата на теодолита. Разстоянието беше много голямо, за да може да се прави измерване с нужната точност денем, при слънчева светлина.

Като събра инструментите, приборите и хранителните си припаси, които бяха натоварени на мулета, експедицията тръгна сутринта на 28 юни. Полковник Еверест смяташе да стигне до полите на планината не по-рано от следния ден и колкото и лесно да бъде изкачването, фенерът можеше да бъде поставен едва през нощта на 29 срещу 30. Наблюдателите, които оставаха в лагера, можеха да забележат светещата точка на върха на петнадесетия триъгълник най-рано след тридесет и шест часа.

През отсъствието на полковник Еверест, Матвей Струкс и Николай Паландер пак се отдадоха на предишните си занимания. Сър Джон Мъррей и бушменът пребродиха околностите на лагера и убиха няколко вида антилопи, които тъй често се срещат в Южна Африка. Освен антилопите, сър Джон уби още няколко жирафи – животни, които рядко се срещат на север, но много обикновено в южните степи.

Ловът на жирафи се смята за най-интересен от ловците. Сър Джон и бушменът попаднаха на едно стадо от двадесет животни. Жирафите са толкова предпазливи, че не позволяват на никой да се приближи на повече от петстотин крачки. Но една самка остана назад от стадото и ловците решиха да я заградят. Животното не тичаше бързо и изглеждаше, че лесно щяха да го настигнат. Но когато конете на сър Джон и бушмена се приближиха съвсем, жирафа протегна шия и се понесе с невероятна бързина. Трябваше да я преследват около две мили. Най-после сър Джон стреля с карабината си и я повали. Жирафата беше висока не помалко от единадесет фута, като се смята от копитата до върха на рогата, покрити с косми.

Следната нощ двамата руски астрономи определиха ъгловата височина на някои звезди, което им даде възможност да определят географската ширина на мястото гдето се намираше лагера им.

Денят на 29 юни мина без каквито и да било приключения. С особено нетърпение чакаха нощта, за да определят върха на петнадесетия

триъгълник. Нощта настъпи – беззвездна, суха, без никаква мъгла. Такава нощ напълно спомагаше да се наблюдава съвсем отдалечената светеща точка, която трябваше да уловят от зрителното поле на далекогледа.

Предварително бяха направени всички необходими приготовления. Далекогледът беше насочен към върха на планината, за да улови светлината на електрическия фенер.

През нощта на 29 срещу 30 март Матвей Струкс, Николай Паландер и сър Джон Мърей се редуваха при окуляра на инструмента... Но на върха на планината не успяваха да забележат никакъв сигнал.

Наблюдателите заключиха, че навярно изкачването е било много мъчно и че до вечерта полковник Еверест не е успял да стигне върха. Наблюденията си отложиха за следната нощ, защото мъчно можеше да се очаква да се види денем светлината на фенера.

Но какво беше учудването им, когато на 30 юни, към два часа на пладне, полковник Еверест и другарите му се върнаха в лагера. Сър Джон се спусна насреща им.

– Вие ли сте, господин полковник? – извика той.

– Да, ние, сър Джон.

– Ами планината? Нима е недостъпна?

– Напротив, много е достъпна – отвърна полковник Еверест, – но е пазена. Ето защо се върнахме за подкрепа.

– От кого? От туземци ли?

– Да, четириноги туземци с космата грива, които вече разкъсаха един от конете ни.

И с няколко думи полковникът разказа на другарите си за своите приключения. До полите на планината всичко вървяло благополучно. След като разгледали, видели, че планината е достъпна само откъм югозападното възвишение, но трябвало да се мине откъм една клисура. А там, според израза на бушмена, група лъвове основали свой „краал“. Всички опити на полковника да ги изпъди оттам отишли напусто. Тъй като пътешествениците не били взели достатъчно оръжия, трябвало да се оттеглят, след като изгубили един кон, на който един лъв счупил гръбнака с един удар на лапата си.

Този разказ не можеше да не развълнува сър Джон и бушмена. „Планината на лъвовете“ беше необходима станция за продължаване на геодезичната работа. Случаят да си премерят силите с най-страшните представители на котешката порода беше много примамлива за да не се възползват от него. Експедицията веднага бе организирана.

Всички европейски учени, включително и равнодушния Паландер,

поискаха да участват в нея. Но необходимо беше някой да остане в лагера, за да измери ъглите при основата на новия триъгълник.

Като разбираше, че неговото присъствие е потребно за контролиране на работата, полковник Еверест реши да остане с двамата руски астрономи. От друга страна никакви доводи не можеха да спрат сър Джон Мърей. Отрядът, предназначен да очисти клисурата, която водеше към планината, се състоеше от сър Джон, Уилям Еймери, Михаил Цорн и трима местни жители, които Мокум познаваше като чудно смели и хладнокръвни ловци.

Като стиснаха ръцете на другарите си, тримата европейци напуснаха лагера в четири часа след обед и се скриха в гората на път за планината. Те нетърпеливо пришпорваха конете си и към десет часа вечерта успяха да минат тридесет мили.

Когато останаха две мили до планината, отрядът се приготви за нощуване. Огън не накладоха, защото Мокум не искаше да привлече вниманието на животните, като предпочиташе да се срещне с тях денем.

Тази нощ почти непрекъснато се чуваше рева на лъвовете: тези хищници само нощно време напускат бърлогите си и тръгват да си търсят храна.

Никой от ловците не спеше и бушменът се възползва от тази безсъница, за да даде на спътниците си няколко ценни упътвания.

– Господа, – почна той съвсем спокойно, – ако полковник Еверест не се е излъгал, утре ще имаме работа с черногриви лъвове. Тези зверове принадлежат към най-свирепата и най-опасната порода. Трябва да бъдем крайно предпазливи. Препоръчвам ви особено да се пазите от първите им скокове на разстояние от шестнадесет до двадесет крачки. Но ако скокът излезе несполучлив, лъвът рядко го повтаря. Говоря ви това по личен опит. Когато сутринта лъвовете почват да се връщат в бърлогите си, ние ще ги нападнем. Но те ще се защищават и ще се защищават добре. Трябва да знаете, че сутрин те са по-добре нахранени и затова не са тъй силни и тъй свирепи. Това е най-важното: но ето и второстепенното: те стават толкова по-страхливи, колкото по-често ги тревожат без причина. Но тука в тази дива страна те ще бъдат страшно свирепи. Съветвам ви също добре да измервате разстоянието, преди да стреляте. Оставете звяра да се приближи, не бързайте, целете се право в плещите. Ще прибавя, че конете ще оставим назад. Тези животни ще се изплашат, като видят лъвовете и ще попречат на конниците добре да се мерят. Ще се сражаваме пеша и надявам се, че хладнокръвието не ще ни напусне.

Другарите на бушмена внимателно изслушаха всяка негова дума. Мокум беше ловец с голяма опитност. Той знаеше, че работата е сериозна. Ако лъвът наистина не се хвърля на човека, който минава равнодушно край него, на нападателя се хвърля с ярост, която стига до краен размер. Тогава става ужасен звяр, който при това е надарен от природата с гъвкавост, кръвожадност и сила.

Бушменът още веднъж посъветва европейците да не изгубват хладнокръвие и особено сър Джон, който понякога прекалено се увличаше в смелостта си.

– Стреляйте в лъва също тъй спокойно, както когато стреляте в яребица. Това е най-важното – казваше бушменът.

Наистина, това е най-важното. Но кой с ръка на сърцето може да каже, че не ще изгуби хладнокръвие, когато се срещне с лъв?

В четири часа сутринта ловците завързаха конете си всред гъсталака в горичката и напуснаха мястото, гдето бяха нощували. Денят още не се беше пробудил. Няколко червеникави облаци плуваха по тъмния фон на източния хоризонт. Мракът още не се намаляваше.

Бушменът посъветва своите спътници да прегледат оръжията си. Сър Джон и той трябваше само да поставят медни гилзи в карабините си и да прегледат ударника. Михаил Цорн и Уилям Еймери промениха капсулите във винтовките си, защото предишните можеше да са овлажнели. А пък туземците се бяха въоръжили с лъкове, с които много добре си служеха. Много лъвовете бяха паднали под стрелите им.

Шестимата ловци тръгнаха към клисурата по същия път, който в навечерието беше прегледан от двамата млади учени. Те не говореха нищо дума, а само мълчаливо се промъкваха между дърветата, като червекожите в гъсталаците на горите си.

Скоро малката група стигна до тясното гърло, където се намираще клисурата. От това място се почваше проход между две гранитни скали. Приблизително на половината път до най-близката полегатост се намираще леговището на лъвовете.

Бушменът нареждаше плана на лова.

Сър Джон Мърей и един от туземците трябваше да допълзят до клисурата и да изгонят от там лъвовете към изхода. Там двамата млади европейци и двама бушмени ще ги посрещнат с куршуми и стрели.

Местността предлагаше всички удобства за изпълнението на този план. Там се издигаше грамадно смокиново дърво, което надалече беше протегнало клоните си и представляваше сигурно убежище за ловците, защото лъвовете не се катерят по дърветата, както другите им сродници

от котешката порода. Като се разположат по този начин в клоните, ловците биха били в безопасност от страшните лъвски скокове и можеха много удобно и спокойно да стрелят.

Най-опасната задача лежеше на Мокум, сър Джон и единия от туземците. На възраженията, които направи Уйлям Еймери, ловецът отговори, че другояче не може да бъде и настоя строго да се изпълни плана му. Младите хора го послушаха.

Вече почна да се разсъмва. Върхът на планината, облян от слънчевите лъчи, гореше като факел.

След като прегледа четиримата си приятели които седяха на клоните, бушменът даде знак на сър Джон и туземеца да тръгнат с него. Те се покатериха по издатината от дясната страна на клисурата.

Бушменът разчиташе, че лъвовете са се върнали от нощния лов и сега изяждат в леговището плячката си, а може би и спят. Той мислеше да завари лъвовете именно в това състояние и да ги довърши.

Четвърт час след като бяха влезли в клисурата, Мокум и пътниците му стигнаха срутеното място за което им говори Михаил Цорн.

Това беше твърде дълбока пещера, която не можеше да се разгледа напълно, защото входът ѝ беше затрупан с остатъци от животни и кости. Нямаше никакво съмнение, че именно това е леговището, за което им беше говорил полковник Еверест.

Но в тази минута, въпреки очакванията на ловците, леговището излезе празно.

Мокум с пълна пушка запълзя нататък. Тъй стигна до входа на леговището.

Един поглед навътре му откри, че там е празно. Това обстоятелство, за което не бяха и помислили, веднага промени целия план. Двамата му другари веднага се отзоваха на повикването му.

– Сър Джон – каза ловецът, – нашият дивеч още не се е върнал, но скоро ще се появи и аз предлагам да заемем мястото му. Според мене, такива храбреци като нас е по-приятно да бъдат нападнати, отколкото сами да нападат, още повече когато са в такова удобно положение. Какво ще кажете на това?

– Ще кажа, че съм на вашето мнение – отговори сър Джон Мърей. – Вие сте ми началник – заповядайте!

Мокум, сър Джон и туземецът се вмъкнаха в леговището. То представляваше една грамадна пещера, посипана с кости и парчета окървавено месо. След като се убедиха напълно, че е съвсем празна, ловците барикадираха входа с грамадни камъни, които дотъркаляха с голям труд.

Дупките между камъните запълниха с клони и съчки, които се намираха в изобилие.

Тази работа скоро се свърши. Ловците се настаниха зад барикадите и зачакаха.

Но не чакаха дълго. В пет часа и четвърт се показаха един лъв и две лъвици. Те бяха грамадни зверове. Черногривият лъв, който влачеше по земята опашката си, носеше в зъбите си цяла антилопа, като я тръскаше, както котката прави с мишка. Този тежък товар никак не го затрудняваше, не изглеждаше тежък за челюстта му. Той вървеше с него съвсем свободно. Двете жълти лъвици вървяха след него, като скачаха и лудуваха.

Сър Джон, както сам после се признаваше, почувства, че сърцето му почва страшно да бие. Зениците му се разшириха, челото се покри с бръчки, и той почувства страх, смесен с нетърпение и учудване. Но това се продължи малко и той скоро се окопоти. Колкото за другарите му, те останаха спокойни както винаги.

В това време лъвът и лъвиците надушиха опасността. Като видяха закритото си жилище, те се спряха на по-малко от шестдесет крачки.

Самецът изрева страшно и всички се спуснаха към онова място, край което по-преди бяха ловците. Съвсем ясно се виждаха през клоните тези зверове с жълти тела, със святкащи очи и щръкнали уши.

– Ето ги яребиците! – прошепна сър Джон на ухото на бушмена. – На всеки по една.

– Не – тихо отговори Мокум, – цялото семейство още го няма, а гърмежът само ще ги изплаши. Бушмено, можете ли да улучите с лъка си от такова разстояние?

– Да Мокуме – отвърна туземецът.

– Е добре, прицелете се в лявата слабина на самеца и пронижете сърцето му.

Бушменът обтегна тетивата и внимателно се прицели през храстите. Стрелата избръмча. Лъвът падна на тридесет крачки от пещерата и не се помръдна. Можеше да се видят зъбите му, които се подаваха между окървавените устни.

– Чудесно, бушмене! – каза ловецът.

В тази минута лъвиците изскочиха от хрусталака и се спуснаха към трупа на лъва. При силния им рев се показаха още два лъва. Зад стария жълт самец вървеше трета лъвица. Нейната грива, която беше щръкнала от ярост, ѝ придаваше гигантски ръст. Тя изглеждаше два пъти по-голяма от естествената величина.

Всички лъвове скачаха и страшно ревяха.

– Вземете карабините – извика бушменът, – стреляйте веднага, защото едва ли ще се успокоят!

Чуха се два гърмежа. Единият лъв падна мъртъв: избухвтелният куршум на бушмена го беше улучил в гръбнака. Другият, в когото сър Джон стреля, беше ранен в лапата и яростно се спусна към засадата, а след него и лъвиците. Те се помъчиха да открият входа в пещерата и навярно биха направили това, ако не им пречеха гърмежите. Бушменът, сър Джон и бушменецът се отдръпнаха в дъното на пещерата. Пушките бяха бързо пак напълнени. Два или три точни изстрела – и ловът щеше да се свърши, ако едно непредвидено обстоятелство не промени веднага положението.

От изстрела съчките в пещерата се подпалиха. За миг пламъкът, раздухан от вятъра, се издигна като преграда между ловците и зверовете. Лъвовете отстъпиха. Ловците не можеха да останат повече в пещерата, защото щяха да се задушат.

Положението беше ужасно. Нямаше време за колебание.

– Навън, по-скоро навън! – викаше бушменът, който почти се задушаваше.

Съчките бяха разхвърляни с прикладите на пушките, камъните с труд ги отместиха, а тримата ловци изскочиха от засадата, полузадушени от кълбетата дим.

Туземецът и сър Джон едва успяха да се опомнят, когато и двамата бяха повалени на земята: африканецът от удар на лапа, а англичанинът от удар с опашка на грамадните лъвици. Туземецът беше ударен в гърдите и лежеше неподвижно на колене. В тази минута, когато животното искаше да се хвърли върху него, един куршум на бушмена на време го спря и избухна в тялото, защото срещна кост.

В същата минута Михаил Цорн, Уйлям Еймери и двамата бушмени се явиха тъкмо навреме на завоя на клисурата. Два лъва и една лъвица бяха вече убити от куршуми и стрели. Но оставаха две лъвици и самецът, кракът на който беше ранен от куршума на сър Джон.

Между това карабините си вършеха работата в опитните ръце на собствениците им. Втората лъвица падна, ударена от два куршума в главата и в слабината. Раненият лъв и третата лъвица с един скок се прехвърлиха над главите на ловците и изчезнаха зад завоя, като бяха поздравени за последен път от две стрели и два куршума.

Вик на тържество се изтръгна от сър Джон.

Лъвовете бяха победени. Четири трупа неподвижно лежеха на

земята.

Всички се спуснаха към сър Джон Мърей. С помощта на приятелите си той стана. Кракът му, за щастие, не беше счупен. Колкото за туземца, той беше само заглушен от силния удар и след няколко минути дойде на себе си.

Един час по-късно цялата дружина беше в гората, където се намираха оставените коне. По пътя си вече не срещнаха двата избягали лъвове, които се бяха спасили.

– Е, сър Джон, харесват ли ви се нашите африкански яребици? – пита Мокум.

– Чудесни са! – отговори англичанинът, като си търкаше болния крак. – Чудесни са! Но какви опашки имат, какви опашки!

Глава 13

С помощта на огъня

Полковник Еверест и другарите му очакваха с лесно обяснимо нетърпение сведения за резултата на сражението в полите на планината.

През нощта трябваше да се появи светещата точка, ако ловците успеят. Лесно можем да си представим безпокойството, в което учените прекараха целия ден. Инструментите бяха готови. Те ги бяха насочили към върха на планината, за да могат да видят през далекогледа светлината, колкото и слаба да е тя.

Но ще се покаже ли тази светлина? Полковник Еверест и Матвей Струкс не можеха да се успокоят нито за минута. И само Николай Паландер, погълнат в изчисленията си, забрави опасността, която заплашваше другарите му. Нека не му се впише в грях природният му егоизъм! Казаното за математика Булвар можеше да се повтори и за него: „той ще престане да изчислява, когато престане да живее“.

А при това двамата учени, англичанинът и русинът се безпокояха много както за извършването на геодезичната работа, тъй и за приятелите си, които бяха заплашени от сериозна опасност. Сами те биха напълно надделели тази опасност, но другарите им ще успеят ли в това? И ако предположим, че не успеят, неочакваната пречка можеше съвсем да спре работата им или пък да я проточи. Като имаме предвид всичко това, лесно можем да разберем безпокойствието на двамата астрономи през този безкраен ден.

Най-после нощта настъпи. Полковник Еверест и Матвей Струкс подред прекарваха по половин час при окуляра. При тези наблюдения те дума не продумваха и се сменяха един други с хронометрична точност. Кой пръв ще види светлината, която очакваха с такова нетърпение?

Часовете се изнизваха. Мина полунощ, но още нищо не се появяваше на върха на планината.

Най-после, когато беше вече три часа без четвърт, полковник Еверест спокойно стана и произнесе просто:

– Сигнала!

Той има щастието да види пръв светлината, напук на руския му колега.

Матвей Струкс побърза веднага сам да се убеди в появата на сигнала. Но той се съдържа и дума не продума.

След няколко наблюдения измереният ъгъл излезе $73^{\circ}58'42''413$. Както се вижда, големината му определиха с точност до хилядни части от секундата, т.е. почти с абсолютна точност.

На другия ден, 2 юли, лагерът се дигна още в зори. Полковник Еверест искаше да види другарите си колкото се може по-скоро. Той се интересуваше да научи, дали скъпо не бяха купили победата си.

Колите тръгнаха след водачите си и на пладне всички членове от научната комисия се събраха.

Всички бяха налице.

Когато разказаха за боя си с лъвовете, победителите бяха горещо поздравени.

През това утро сър Джон Мъррей, Михаил Цорн и Уйлям Еймери бяха измерили от върха на планината ъгловото разстояние на нова станция, разположена няколко мили на запад от меридиана.

Работата продължаваше безспирно. Астрономите я вършеха при благоприятни условия и можеха напълно да се надяват, че до окончателното свършване на работата не ще срещнат никакви пречки. Пет седмици небето беше чисто и безоблачно. Слабо планинската местност беше много удобна за устройване на лагери. Хранителни припаси не липсваха: ловците от кервана, начело със сър Джон, снабдяваха непрекъснато експедицията. Почтеният англичанин вече не броеше породите антилопи и биволи, които падаха под куршумите му.

Всичко вървеше много добре. Здравето на всички беше отлично. Вода не липсваше. И най-последно препирните между полковник Еверест и Матвей Струкс като че ли почнаха да утихват за голямо удоволствие на другарите им. Всички се трудеха, без да пестят сили, и можеше вече да се предвижда крайния успех на труда им, когато изведнъж една пречка спря наблюденията им и събуди предишните спорове.

Това беше на 11 август. Още от вечерта керванът вървеше по една местност, покрита с гора на цели мили. Това утро колите се спряха пред една гъста гора, която се губеше зад хоризонта.

Какво може да бъде по-величествено от тази маса зеленина, която образуваше нещо като завеса, висока сто фута! Никакво описание не може да даде ясна представа за тези чудни африкански дървета. Там има и най-различни видове – и гунда и мосокосо и мокомду, гора, която се търси за корабни строежи. Абаносови дървета с дебели стъбла, покрити със съвсем черна кора, богиния – твърда като желязо, бухнера с оранжеви цветове, великолепни рудеблати със светли стъбла и украсени с чудно ефектно разположени листа, гайаси, някои от които имаха в

окръжност петнадесет фута. От тази гъста зеленина долита шепот, понякога тайнствен, понякога ясен и силен, който напомня шума на вълни, разбиващи се в брега. Това беше вятъра, който минаваше през гъстите клони и шумно излизаше от другата страна на гигантската гора.

На един въпрос, зададен от полковник Еверест, ловецът отговори:

– Това е гората Равума!

– А колко е широка От изток на запад?

– Четиридесет и пет мили.

– А от север на юг?

– Около десет мили.

– Ами как ще минем през тази гъста маса дървета?

– Не ще минем през нея – отговори Мокум. – Там няма никакви пътеки. На нас ни остава само едно средство – да обиколим гората от западната или от източната страна.

Като чу толкова определените отговори на Мокум, началникът на експедицията изпадна в голямо затруднение. Явно невъзможно беше да се установят точки за визиране в тази гора, която покриваше съвсем равна местност. Ако пък се обиколеше, това значеше да се отдалечат от меридиана на двадесет-двадесет и пет мили. Това, първо, би продължило работата, и второ, би трябвало към тригонометричната мрежа да се прибавят около десетина триъгълници.

Но както и да е, трябваше да се реши какво да се прави с тази преграда. Въпросът беше важен и мъчен за решаване.

Щом лагерът се настани в сянката на група великолепни дървета, далеч около половин миля от края на гората, астрономите се събраха на съвет, за да вземат някакво определено решение.

Предложението да се промъкнат през гъстите дървета беше веднага отхвърлено. Сега оставаше само да се реши – от дясната или от лявата страна да се обиколи гората. Но тъй като меридианът я пресичаше по средата, отдалечаването от него беше еднакво както в едната, тъй и в другата страна.

Членовете на англо-руската комисия решиха, че непроходимата гора трябва да се обиколи. От източната или от западната страна – това беше вече все едно.

Но случи се тъй, че този съвсем незначителен въпрос предизвика ожесточена препирня между полковник Еверест и Матвей Струкс. Противниците, които известно време се въздържаха, изляха скритата си омраза, разговорът ставаше все по-висок, въпросът се изостряше и накрая се свърши с голяма и сериозна кавга.

Напразно другарите им се опитваха да ги успокоят. Двамата началници не желяха нищо да слушат.

Първият, англичанинът, държеше за дясната страна, която приближаваше експедицията до пътя на Дейвид Ливингстон през време на първото му пътешествие към водопада Замбези. Планът на англичанина беше от полза, защото тази местност, по-известна и по-често посещавана, можеше да представи известни преимущества.

А русинът предлагаше лявата страна, но с единствената цел да противоречи на полковника. Ако полковникът предложеше лявата страна, той би държал за дясната. Кавгата продължаваше и изникваше страха, че членовете на експедицията ще се разделят.

Михаил Цорн, Уйлям Еймери, сър Джон Мъррей и Николай Паландер видяха, че нищо не могат да направят и престанаха да се месят в споровете на началниците. Упоритостта им беше толкова силна, че можеше да се страхуват работата да спре на това място и да продължи с две разклонения от мрежата на коси триъгълници.

Денят мина, но двете враждуващи страни не постигнаха никакво съгласие.

На другия ден, 12 август, сър Джон, като предвиждаше, че учените още дълго време не ще се споразумеят, предложи на Мокум да поскитат из околностите, а през това време двамата астрономи можеха да вземат някакво определено решение. Всеки случай едно парче пресен дивеч не ще бъде за изхвърляне.

Винаги готовият Мокум подсвирна на кучето.

Той и двамата ловци се задълбочиха в гората. Като приказваха и дебнеха, те се отдалечиха на няколко мили от лагера. Напълно естествено е, че разговорът се въртеше около обстоятелството, което беше спряло геодезичната работа.

– Струва ми се – каза бушменът, – че ние доста време ще прекараме край гората Равума. Нито един от началниците ни не ще отстъпи на другия. Простете ми за вулгарното сравнение, но те ми напомнят два биволи – единият тегли на ляво, другия – на дясно, когато не искат да вървят заедно, в такъв случай колата не се мръдва.

– Това е страшно неприятно – възрази сър Джон Мъррей, – и аз се страхувам, че упоритостта им ще доведе до пълно разногласие. Ако тука не бяха застъпени интересите на науката, аз бих се отнесъл съвсем равнодушно към кавгата на астрономите, мили Мокуме. Тук, в степите на Африка, аз имам с какво да се развличам. И докато те постигнат съгласие, аз ще се разхождам с пушка в ръка.

– Но все пак, значи вие мислите, че те ще постигнат съгласие, а? А пък аз не се надявам на това и мисля, че ще останем тука много дълго време.

– И аз се страхувам от това, Мокум – отвърна сър Джон. – Нашите началници се препират за един маловажен въпрос, който не могат да решат по научен път. И двамата са прави и неправи. Полковник Еверест заяви категорично, че не ще отстъпи и не ще се съгласи с мнението на полковника. И двамата учени, които безусловно биха отстъпили пред научните данни, никога не ще се съгласят по един въпрос, който засяга самолюбието им. Наистина, колко неприятно е, че меридианът пресича тази гора!

– О, дявол да я вземе тази гора – каза бушменът, – когато работата взема такъв обрат! Но отгде им е дошла тази фантазия на учените – да измерват ширината и дължината на земята? Какво ще постигнат, като я измерят крачка по крачка и педа по педа? Колкото за мене, аз с голямо удоволствие бих се отдръпнал от всички тези неща. Предпочитам да смятам грамадно това кълбо, на което живея, и всякакви излишни изчисления само ще намаляват големината му! Не, сър Джон, и сто години да живея, не ще мога да се убедя в ползата от вашите фантазии.

Сър Джон не можа да сдържи усмивката си. Често този въпрос изникваше между него и ловеца. И това дете на природата, този свободен жител на горите и на долините, този безстрашен изстребител на диви зверове не можеше да разбере ползата на триангулацията. Понякога сър Джон се опитваше да го разубеди, но бушменът му привеждаше доводи от първобитната му философия, които предаваше с диво красноречие; и сър Джон, полуучен и полуловец, напълно го разбираше.

Като бърбеха така, сър Джон и Мокум преследваха дребен дивеч, планински зайци, жиосиури (порода гризачи, които Ожили е изследвал и нарекъл *graphiceus elepans*) и цели ята яребици с кафяви жълти и черни пера. Не можеше да се каже, че в този лов участваше само сър Джон.

Бушменът стреляше малко. Той изглеждаше погълнат от разногласието на двамата учени, което беше спряло работата. Случката с гората му вдъхваше много по-големи грижи, отколкото на сър Джон. Дивечът по пътя не привличаше вниманието му, а у такъв страстен ловец това е важен признак.

И наистина мисълта за разногласието, отначало съвсем неясна, покъсно обзе изцяло бушмена и полека-лека вземаше в ума му все по-ясни форми.

Сър Джон скоро видя бушмена да си приказва сам, да се запитва и

да си отговаря. Той го видя с пушка на рамо, равнодушен при приближаване на космат и пернат дивеч, да се спира понякога, също като Николай Паландер, когато намираше грешка в логаритмите си.

Но сър Джон се отнесе с уважение към тази умствена работа и не пречеше на другаря си да мисли. Два или три пъти през този ден Мокум се приближава до сър Джон и го запитва:

– И тъй, вие мислите, че полковник Еверест и Матвей Струкс не ще имат предлог да се препират, ако вятърът благоприятства.

– Какво искате да кажете с това, Мокуме?

– Зная какво, сър Джон!

– Е добре, правете каквото знаете, Мокуме. Вие ще направите голяма услуга на научния свят и вашето име ще се запази в летописите на науката.

– Това е голяма чест за мене, сър Джон – отвърна бушменът и не прибави нито дума повече, като навярно обмисляше плана си.

Сър Джон не поиска никакви обяснения от бушмена. Но все пак не можеше да се сети, как другарят му мислеше да примири двамата учени, които тъй упорито пречеа за благоприятния изход на работата.

Ловците се приближиха до лагера към пет часа вечерта. Въпросът не се беше мръднал нито крачка напред, а недоразумението между русина и англичанина се изостряше все повече и повече. Честата намеса на Михаил Цорн и Уйлям Еймери не даваше никакъв резултат.

Пълното примиряване след онези оскърбителни загатвания, които бяха успели да си разменят, изглеждаше съвсем неосъществимо. Можеше да се отиде дори до предизвикателство, което би било естествена последица на спора. Триангулацията щеше да бъде съвсем прекъсната, ако всеки от началниците не я продължеше отделно.

Но в такъв случай цялата комисия ще се раздели, а това щеше да бъде много печално за двамата млади хора, които тъй бяха навикнали един на друг и изпитваха взаимна симпатия.

Сър Джон разбра какво става с тях и се проникна напълно от скръбта им. Може би той би ги успокоил, като им предадеше думите на бушмена. Но тъй като не беше уверен в истинността на тези думи, не искаше предварително да вдъхва надежда у младите хора и реши да чака резултата до следния ден.

През цялата вечер бушменът не промени нищо в обикновените си занимания. Той нареди стражата около лагера, както и правеше винаги. Прегледа разположението на колите и взе всички предпазни мерки, за да осигури безопасността на кервана.

Сър Джон почна вече да мисли, че той е забравил намерението си. Преди да си легне, той запитва полковник Еверест, какво е настроението му към руския астроном. Полковникът твърдо държеше на своето и се смяташе безусловно прав, като прибави, че ако Матвей Струкс не отстъпи, англичаните и русите ще трябва да се разделят.

След този разговор сър Джон Мърей, крайно обезпокоен, отиде да си легне и скоро заспа, тъй като беше много уморен от лова и от всички приключения през деня.

Към единадесет часа вечерта той внезапно се събуди. Туземците се намериха в необикновено вълнение. Те тичаха на всички страни из лагера.

Сър Джон веднага стана и намери всичките си другари на крак.

Цялата гора беше в пламъци! Каква гледка! В тази тъмна нощ върху черния небесен фон грамадната огнена завеса се издигаше до самия зенит. И в една минута гората на много мили беше обхваната от пожара.

Сър Джон Мърей погледна Мокум, който неподвижно стоеше край него. Но бушменът не отговори на погледа му.

Сър Джон разбра:

Огънят ще направи път на учените през тази непроходима гора!

Вятърът, който духаше от юг, подпомагаше плана на бушмена. Въздухът излизаше като от вентилатор, усилваше пожара и насищаше с кислород тази грамадна клада. Той раздухваше огъня, чупеше горящи клони и ги носеше навътре, където веднага избухваше нов пламък.

Огнената площ се разширяваше все повече и повече. Непоносима жега почна да обхваща лагера. Сухите клони, заедно с овъглените, трещяха и се търкаляха сред тази огнена покривка. Боровите дървета пламваха като факли. Чуваше се ужасен трясък, понякога звучни, понякога глухи гърмежи, от горенето на различните видове дървета. Понякога долиташе ужасен шум, който напомняше избухване на бомба – това беше горящото „желязно дърво“. Небето беше почервено. Съвсем червените облаци сякаш също горяха, като че ли пожарът беше се пренесъл и там, на небето. Снопове искри блестяха върху тъмния фон, сред дима.

После се разнесе вой, рев, мучене от всички краища на гората. Мяркаха се сенки, уплашени стада тичаха във всички посоки, преминаваха бързо тъмни силуети, изпускащи страшен рев, по който можеше да се отгатне породата на бягащите. Хиени, биволи, лъвове и слонове бягаха, без да поглеждат назад.

Пожарът продължи цялата тази нощ, целия ден и следната нощ. А

Приключенията на трима руси и трима англичани

на 14 август сутринта едно граматно пространство, опустошено от огъня, откриваше път в гората на няколко мили. Откри се прохода към меридиана.

И този път съдбата на триангулацията беше спасена поради досетливостта на Мокум.

Глава 14

Едно обявяване на война

Работата се поднови същия ден. Поводът за спор беше премахнат. Полковник Еверест и Матвей Струкс не се помириха напълно, но заедно се заловиха за геодезичната работа.

От лявата страна на този широк проход, образуван от пожара, се издигаше хълм, който ясно се виждаше от пет мили. Върхът му можеше да бъде и точка за визиране и връх на новия триъгълник. Ъгълът, който се образуваше от хълма и последната станция, беше измерен, и на другия ден керванът потегли напред по изгорената гора.

Това беше път, покрит с въглища. Почвата беше още гореща. Туктаме още пушеха главни и се издигаше топла, съвсем влажна пара. После започнаха да се срещат изгорелите трупове на онези животни, които не бяха успели да се спасят от огнената стихия. Можеше още да се вярва, че пожарът не беше угаснал и че вятърът ще го подеме с нова сила и тогава той щеше да погълне цялата гора.

Ето защо учените бързаха да я минат. Керванът неизбежно ще загине, ако попадне в някой огнен кръг. А тази опасност съществуваше, защото в покрайнините на гората се виждаше още дим.

Мокум подканваше коларите и към пладне лагерът се настани в полите на хълма, който предварително беше отбелязан с помощта на теодолита.

Скалистият масив, с който се свършваше хълма, сякаш беше направен от човешки ръце. Тук сякаш се издигаше ограда от куп камъни, които доста биха зачудили някой археолог, ако попаднеше пред очите му. Конусообразен пясъчник се издигаше над всичко и завършваше този паметник, който някога навярно е бил африкански жертвеник.

Двамата млади астрономи и сър Джон Мърей пожелаха от по-близо да разгледат тази чудна сграда. По върха на хълма те стигнаха до най-горната площадка. Бушменът беше с тях.

Посетителите се намираха на двадесет крачки от сградата, когато изведнъж оттам изскочи някакъв човек, който се беше скрил зад камъните на фундамента. После той с чудна бързина се скри в гъсталака, който огъня беше пощадил.

Бушменът никога не беше виждал този човек, но един поглед беше достатъчен за да го познае.

– Моколос! – извика той и се спусна след беглеца.

Сър Джон Мърей, който се увличаше от всякакви приключения, го последва. Те заедно претърсиха цялата гора, но не намериха туземеца. Той беше в своята гора, познаваше всички пътечки и затова мъчно можеха да го намерят.

Като научи за приключението с туземеца, полковник Еверест почна подробно да разпитва бушмена. Кой беше този туземец? Какво правеше из тези места? И защо той, бушменът, се е спуснал да го гони?

– Той е моколос, господин полковник – отговори Мокум, – туземец от едно северно племе, което чергарува по притоците на Замбези. Това племе враждува не само с бушмените. Всички моколоси са страшни плячкаджии, от които се страхуват всички пътешественици в Южна Африка. Във всеки случай ние трябва да употребим всички усилия, за да не ги срещнем.

– Но, бушмено – възрази полковник Еверест, – какво ни интересува тази шайка от крадци? Нима не можем да отблъснем нападението им?

– Сега да – отвърна бушменът, – но тези шайки се срещат повечето на север, а там мъчно могат да бъдат разбити. Ако този моколос е шпионин, в което ни най-малко не се съмнявам, той ще побърза да ни изпрати на среща стотина разбойници. И когато те пристигнат, господин полковник, не отговарям за неприкосновеността на вашите триъгълници.

Полковник Еверест беше много разтревожен от тази среща. Той знаеше, че бушменът нямаше навик да преувеличава опасността и че трябваше да бъдат на шрек.

Намеренията на туземеца бяха подозрителни. Появяването и бързото му бягство напълно доказваха, че са го заварили да подслушва и да гледа. И изглеждаше невъзможно северните племена да не бъдат сега предупредени за близостта на англо-руската комисия. А в такъв случай какво можеше да се направи?

Тази опасност накара да вземат предпазни мерки, но триангулацията решиха да не спират.

На 17 август измерването на третия градус от меридиана се свърши. Вярното определяне на географската ширина напълно изясняваше положението на достигнатата точка. Астрономите измериха тези три градуса с помощта на двадесет и два триъгълника.

Направената върху картата справка показва, че на сто мили на североизток от меридиана се намира селището Колобенг.

След като се посъветваха, астрономите решиха да отседнат за няколко дни в това село, в което навярно можеха да получат новини от

Европа. Ето приблизително шест месеца, откак напуснаха брега на оранжевата река и откак бяха съвсем отрязани от цивилизования свят. Колобенг е сборно място за всички мисионери и тук пътешествениците разчитаха да възстановят прекъснатата връзка между тях и Европа. А освен това, там керванът ще си отпочине и ще попълни хранителните си припаси.

Онзи камък, който служеше като точка за визиране при последната работа, беше взет за крайна точка на първата част от геодезичната работа. От него трябваше да се почнат по-нататъшните работи. Географската ширина на мястото беше точно определена.

След като се убеди, че всичко е напълно правилно, полковник Еврест даде знак за тръгване и целият керван се упъти към Колобенг.

Европейците пристигнаха в това село на 22 август, след едно пътуване пълно с тревоги и приключения.

Селото Колобенг се състои от няколко колиби, в сред които се издига сградата за мисионерите. На някои карти това село се нарича Литубаруба, а пък по-рано се е наричало Лепололе. Дейвид Ливингстон е живял там много месеци. В 1843 година той е изучавал тука нравите на бедуините, които в тази част на Африка са по-известни под името бактини.

Мисионерите посрещнаха много любезно членовете на научната експедиция. Те оставиха на тяхно разположение всичко най-хубаво в селото. Между другото, в Колобенг още можеше да се види къщата, гдето е живял Дейвид Ливингстон, запазена в същото състояние, в каквото я е намерил историкът Балдуин, т.е. съвсем разрушена, защото бурите при похода си в 1852 година не й отдадоха нужното уважение.

Щом като се понаредиха, астрономите веднага попитаха за новини от Европа. Главният мисионер не можа да задоволи любопитството им, защото шест месеци не беше пристигнал нито един куриер. Но преди няколко дни той чул за разносвача на вестници и телеграми, туземец, който сега е по бреговете на горното течение на Замбези. Според него, този куриер ще дойде в селището най-късно след една седмица. Астрономите решиха да прекарат това време в пълна почивка. Само Николай Паландер проверяваше изчисленията си.

А пък Матвей Струкс избягваше английските си другари и се държеше настрана. Уилям Еймери и Михаил Цорн прекарваха времето си в разходки из околностите на Колобенг. Приятелството ги свързваше все повече и повече, и никога не можеше да им мине през ума, че то някога ще се скъса, тъй като беше основано върху дълбоката симпатия на ума и

сърцето.

На 30 август разносвачът, очакван с такова нетърпение, най-после пристигна. Той беше роден в Килмиан, онзи град, който се намира при едно от устията на Замбези. Един кораб, който беше дошъл там с растителен клей и слонова кост в първите числа на юли, донесе и пощата, която с този туземец изпратиха на мисионерите. По такъв начин тази поща пътуваше около два месеца, защото куриерът трябваше да употреби най-малко четири седмици, за да се изкачи по течението на Замбези.

Този ден стана нещо, което трябва да бъде разказано, защото благодарение на него, научната експедиция се излагаше на различни опасности.

Веднага щом пристигна куриера, главният началник предаде на полковник Еверест европейските вестници. Повечето от тях бяха: Таймс, Дейли Нюз и Журнал де деба. Новините в тях имаха много преобладаващо значение, отколкото можеше да се очаква.

Членовете на комисията се събраха в главната зала.

След като развърза връзката с вестници, полковник Еверест взе един брой на Дейли Нюз от 13 май 1854 година и се приготви да чете на другарите си. Но едва прочете заглавието на уводната статия, и лицето му се промени, на челото му се показаха бръчки и броят затрепери в ръцете му.

След няколко минути полковник Еверест дойде на себе си и си възвърна обикновеното самообладание.

Сър Джон Мърей стана и се обърна към него:

– Какво прочетохте? – попита той.

– Важни новини, – отговори полковник Еверест, – и много печални.

Ей сега ще ви ги съобщя.

Полковник Еверест държеше в ръцете си броя на Дейли Нюз. Другарите му бяха вперили очи в него, без да разбират вълнението му. Те нетърпеливо чакаха, кога най-после ще заговори.

Полковникът стана. За най-голямо учудване на всички, а особено за Матвей Струкс, той се приближи до руския астроном.

– Преди да съобщя новините, които прочетох в този вестник, бих искал малко да поприказвам с вас.

– Готов съм да ви слушам, – отвърна руският астроном.

Полковникът продължи с важен тон:

– До сега, господин Струкс, чести разногласия и спорове спираха общата ни работа, предприета за обща полза. Обяснявам си всичко това с обстоятелството, че ние двама стояхме начело на тази експедиция, и

това положение създаваше постоянно противоречие между нас. Аз мисля, че във всяка работа началникът трябва да бъде един. Нали и вие сте на същото мнение?

Матвей Струкс кимна с глава в знак на съгласие.

– Господин Струкс – продължи полковникът, – по съвсем независещи от нас обстоятелства, това тежко за нас двамата положение скоро ще се свърши. Но най-напред позволете ми да ви кажа, господин Струкс, че към вас храня най-дълбоко уважение, достойно за името ви в научния свят. Освен това приемерте уверението ми, че искрено съжалявам за онези недоразумения, които оставаха между нас.

Тези думи полковникът каза с голямо достойнство и дори с отсянка на гордост.

Не се забелязваше и сянка от унижение в тези доброволни, тъй благородно изразени извинения.

Нито Матвей Струкс, нито другарите му разбираха, накъде клонят думите на полковник Еверест. Не можеха дори да се досетят за причината. Може би руският астроном да не се съгласяваше с мненията на полковника и да не желаше да забрави личната вражда, но той се пресили и отговори:

– Господин полковник, за нашите лични разногласия аз мисля като вас. Не ще търся причините, които са ги предизвикали, но предполагам, че те, не са пречили да изпълняваме общото дело. Аз също ценя вашия ум, вашите способности, и ще направя всичко, за да отстраня личните сметки с вас. Но вие заговорихте за някаква промяна, която ще измени почетното ни положение. Аз не разбирам...

– Скоро ще разберете, господин Струкс – отговори полковник Еверест с глас, в който се долавяше тъга. – Но най-напред позволете ми да стисна ръката ви.

– Моля – отвърна Матвей Струкс, като победи лекото си колебание.

Двамата астрономи си стиснаха един на друг ръцете и не прибавиха нито дума повече.

– Най-последно – извика сър Джон Мъррей, – най-последно станяхте приятели!

– Не, сър Джон – отговори полковник Еверест, като пусна ръката на руския астроном, – от тази минута ние сме неприятели! Неприятели, които не трябва да се срещат дори на научна почва.

И като се обърна към другарите си той продължи:

– Господа, обявена е война между Русия и Англия! Ето вестниците, руски, френски, английски, които съобщават това.

Наистина, в това време се беше почнала войната от 1854 година. Англичаните, в съюз с французите и турците, обсаждаха Севастопол. Източният въпрос се решаваше с изстрели по бреговете на Черно море. Последните думи на полковник Еверест паднаха като гръм върху всички. Тази новина направи най-силно впечатление на англичани и руси, у които особено е развито чувството на национално достойнство.

Всички станаха. Простите думи: „война е обявена“ бяха достатъчни, за да променят веднага положението. Доскорошните другари, колеги, учени, сдружени за едно научно дело, станаха неприятели, които вече се измерваха един други с погледи.

Чудно, как действа върху хората враждата между цели народи! Инстинктивно европейците отстъпиха един от други. Николай Паландер, също като другите се подаде на това настроение. Само Уйлям Еймери и Михаил Цорн си размениха по-скоро тъжни погледи, отколкото изпълнени с омраза, и съжالياваха, че не са могли да си стиснат за последен път ръцете, преди полковник Еверест да съобщи тази тъжна новина.

Нито една дума не беше казана. Като се поклониха един на други, русите и англичаните се разотидоха.

Тази нова преграда, това сблъскване между членовете на експедицията, разбира се, ще спре геодезичната работа, но не трябва съвсем да я прекъсне. Всеки, в интересите на отечеството си, се стремеше да продължи почнатата работа. Във всеки случай работата и изчисленията трябваше да се вършат по два различни меридиани.

Подробностите бяха уговорени на съвещанието между Матвей Струкс и полковник Еверест. Съдбата отреди русите да продължат работата по избрания вече меридиан, а пък англичаните да изберат друг на шестдесет или осемдесет мили на запад. Двата меридиани ще бъдат съединени с триъгълници, за да не се нарушава единството на работата.

Всички тези въпроси бяха решени между двамата учени съвсем спокойно и без остроти. Личната им вражда, беше твърде нищожна в сравнение с враждата между народите. Матвей Струкс и полковник Еверест не си размениха нито една рязка дума и бяха изискано учтиви.

Колкото за кервана, решиха да го разделят на две части, като всяка запази своите прибори и своите инструменти. Бушменът, който се беше привързал към англичаните и особено към сър Джон, се присъедини към английския керван. Водача на русите беше един умен и добре запознат с местността човек. Всяка част получи своите инструменти и единият от двойния регистър.

На 31 август членовете на комисията се разделиха. Англичаните

тръгнаха по-рано, за да съединят новия меридиан с последната станция. Те напуснаха Колобенг в осем часа сутринта, като поблагодариха на главния началник за гостоприемството.

И ако няколко минути преди заминаването на англичаните някой влезеше в стаята на Михаил Цорн, би видял прегърнати руснака и Уйлям Еймери, които сега бяха станали неприятели по волята на Кралицата и Царя.

Глава 15

Още един градус

След като комисията се раздели, астрономите подобриха още повече работата, но предприятието на експедицията не страдаше от това. Същата точност, същите проверки придружаваха измерването на I-вия меридиан, същите грижи трябваше да придружават всичко. Само че тримата англичани, след като си разделиха работата, трябваше по-бавно и с голяма мъка да вървят напред. Но те не се огорчаваха от това и вършеха същата работа на дъгата на новия меридиан, каквато русите вършеха на няколко мили от тях. Националното самолюбие им служеше за подкрепа в тази мъчна и сложна работа. Сега трима имаха да вършат работа, която по-рано се вършеше от шестима.

По такъв начин изникна необходимостта да се посветят изцяло на предприятието, като имаха пред себе си само една задача – да извършат работата колкото се може по-добре. Уилям Еймери трябваше почти съвсем да се откаже от мечтите си, а сър Джон Мърей – от изучаването на Южна Африка с пушка в ръце.

Състави се нова програма, която възлагаше на всеки астроном известна част от работата. Сър Джон Мърей и полковникът поеха зенитните измервания и геодезичните наблюдения. Уилям Еймери замени Николай Паландер, който водеше бележките и изчисленията. Задружно се решаваха само въпросите по избора на станции и по установяването на точки за визиране. За несъгласия и спорове между учените сега и думата не можеше да става.

Само Мокум, както преди, тъй и сега оставаше водач на кервана и ловец. Шестимата английски моряци, които образуваха част от екипажа на „Кралица и Цар“, естествено последваха началника си. Парната шалупа остана у руснаците, но англичаните взеха гумената лодка, която беше добра за преминаване през не много бързо течащи потоци. А пък колите и хранителните припаси бяха разделени по равно.

Разделянето на кервана срещна известни мъчнотии. Туземците, които бяха под началството на Мокум, с неудоволствие се разделиха на две равни части. Може би те бяха прави, като имаха предвид общата безопасност. Виждаха, че ги водят далече от реките, от пасбищата, от познатите места, на север, където чергаруват племена, които тъй враждебно се отнасят към южноафриканците. Напълно естествено е, че те с такова

неудоволствие деляха силите си. Но най-после бушменът и водачът ги склониха да се разделят, като ги успокоиха, че ще вървят в една посока и че ще бъдат близо едни до други.

Като напусна Колобег на 31 август, керванът на Еверест тръгна към хълма, който служеше за визирна точка при последните наблюдения.

Работата се почна на 2 септември. Скоро мрежата от спомагателни триъгълници беше завършена и полковник Еверест, след като се посветва с другарите си и се ориентира по картата, избра нова дъга от меридиана, която по-късно трябваше да бъде измерена до двадесетия южен паралел. Този меридиан се намираше на един градус западно от първия, на двадесет и три градуса от Гринвичския меридиан. Англичаните работеха на шестдесет мили от русите, но това разстояние беше достатъчно за да не се пресичат триъгълниците помежду си. При тези условия споровете за тригонометричните измервания или избора на визирни точки ставаха вече немислими.

Местността, по която англичаните вървяха през септември, беше плодородна, хълмиста, но никак не населена. Всичко сякаш благоприятстваше за напредването на кервана. Небето беше чисто, светло, безоблачно. Наблюденията ставаха лесно.

Само нарядко се срещаха големи гори. Гъсталаците се редуваха с ливади и хълмове, по които лесно се установяваха точки за визиране, както за дневните, тъй и за нощните наблюдения. Освен това тази страна беше изобилно надарена от природата. Много цветя пръскаха благоухание и привличаха цели рояци бръмбари и особено един вид пчели, които приличаха на европейските и вкусният бял мед на които можеше да се намери в дупките на дърветата или между скалите. Често се срещаха големи зверове, особено нощем: жирафи, разни видове антилопи, хиени, носорози, слонове често пъти нощем се приближаваха до лагера, но сър Джон се мъчеше да не се отвлича. При новите обстоятелства той заменяше пушката с далекогледа. Снабдяването на кервана с хранителни припаси лежеше на Мокум и на туземците, но сърцето на младия учен навярно силно биеше при звука на гърмежите. Под куршумите падаха големи степни биволи, бетжуанските bokolo-kolas, които достигаха четири метра от муцуната до опашката и два метра от копитата до плешките. Кожата им е черна с синкава отсянка. Това са ужасни животни със силни крайници, с малка глава, зли очи и здрави рога на челото. Вкусното им месо разнообрази масата на участниците в експедицията.

Туземците приготвят това месо по особен начин, който е много

разпространен всред северните индийци. Приготвеното по такъв начин месо може да се запази много дълго време. Европейците прибягнаха към този начин на приготвяне, макар отначало да се отнасяха с отвращение към него. Месото на бивола трябва да се нареже на тънки резени и да се остави на слънцето да съхне, после го слагат в кожа и почват да го бият с чук, докато се обърне в плътна маса. После тази маса я стриват на прах, слагат я в кожени торби и я заливат с биволска мазнина. Тази мазнина прилича повече на сало и я приготвят предварително, като прибавят в нея мозък от кости и особен вид ягоди, захарната месеста част на които малко хармонира с азотистото вещество на месото. После смесват всичко в едно, стриват го и, след като изстине, получават твърда като камък маса.

Когато приготвянето на месото се свърши, Мокум помоли астрономите да опитат това ядене. Европейците трябваше да се съгласят. Първите хапки се показаха неприятни на англичаните, но като свикнаха на това ядене, те намериха, че има чудно приятен вкус. Наистина, такова ядене можеше да се смята неопценимо за кервана, защото често пъти се случваше да минава по такива места, където съвсем няма пресни продукти. Това ядене е лесно смилаемо, дълго време не се разваля и съдържа много хранителни вещества. Ловците приготвиха много стотици килограми от този пемикан и в това отношение керванът беше осигурен за дълго време.

Дните се изнизваха един след друг. Понякога наблюденията се вършеха и нощно време. През всичкото време Уйлям Еймери мислеше за приятеля си Михаил Цорн, като се ядосваше на тази случайност, която стана причина да се разделят. Да, Михаил Цорн би делил с него впечатленията си от тази величествена южна природа.

Колкото за полковник Еверест, той продължаваше да бъде същия типичен англичанин, който беше равнодушен към всичко и който се интересуваше само от тригонометричните си изчисления. Сър Джон не се оплакваше, но и не скриваше съжалението си за изгубената свобода. Но все пак от време на време щастието му се усмихваше. Ако той сам нямаше време да ходи из гъсталациите и да преследва зверовете, това не пречеше на животните да се приближават до станциите и да го откъснат от работата му. В такива случаи в него веднага се събуждаше ловеца. Той намираще за необходимо да се защитава.

Веднъж му се случи да срещне един носорог. Тази среща стана на 12 септември и му струваше доста скъпо, както ей сега ще видим.

От няколко дни това животно скиташе около кервана. То беше

грамадно шукуро, както го наричат туземците, което стигаше шест фута височина и четиринадесет фута дължина. По черния цвят на кожата му и по-малката му набръчканост от азиатските му родственици бушменът веднага би познал един опасен враг.

Този ден сър Джон Мъррей и Мокум отидоха на шест мили от станцията да прегледат една височина, на която полковник Еверест предполагаше да постави стълб. По някакво инстинктивно предчувствие сър Джон взе със себе си карабината с коническите куршуми, а не обикновената ловджийска пушка. От два дни носорогът не се показваше край лагера, но все пак той смяташе да не се отдалечава без оръжие на голямо разстояние. Мокум и другарите му бяха стреляли вече в носорога, но възможно беше грамадното животно да не се е отказало от намерението си.

Сър Джон не изпита съжаление, че е взел тази предпазна мярка. До височината нищо не се случи, но щом стигнаха върха ѝ, в полите на хълма, накрай гората, се показва шукуро. На Джон, който го виждаше за първи път от толкова близо, животното му се стори крайно необикновено. Малките очички на звяра светнаха. Почти правите, слабо завити назад рога представляваха много страшно оръжие.

Бушменът пръв забеляза животното, което се беше скрило зад дърветата на около половин миля от хълма.

– Сър Джон – каза той, – съдбата ви покровителства! Ето шукуро.

– Носорога! – извика сър Джон, при което очите му веднага светнаха.

– Да, сър Джон – отговори ловецът, – То е, както виждате, великолепно животно, но се готви да ви пресече пътя на отстъплението. Защо ли толкова се е озверило срещу нас? То е тревопасно животно, но все пак трябва да го изпъдим.

– Може ли да се покатери до нас? – попита сър Джон.

– О, не! – отвърна ловецът. – Тук е много стръмно за неговите къси крака. То ще ни почака долу!

– Нека чака! – каза сър Джон. – Ние най-напред ще изследваме станцията, а после ще го изпъдим.

Сър Джон Мъррей и Мокум продължиха прекъснатото изследване. Те внимателно разгледаха върха и избраха място за стълба.

Следните височини на северозапад позволяваха да се построи нов триъгълник и при най-благоприятни условия.

Когато свършиха това, сър Джон се обърна към Мокум и каза:

– Е, какво, Мокуме?

– На вашите услуги съм!

– Нали носорогът все още ни чака?

– Да, чака ни.

– Добре, тогава да слезем долу. Колкото и да е силен, един куршум от карабината ми ще му свети маслото.

– Един куршум! – извика бушменът. – Вие значи не знаете, какво нещо е шукурото. Тези животни са крайно издръжливи. Още не е имало такъв случай, когато да падне от един куршум.

– О! – усмихна се сър Джон. – То е, защото не са употребявали по-рано конически куршуми.

– Конически или кръгли, няма значение – с един куршум не може да се убие такова животно.

– Е добре, мили ми Мокуме – отговори сър Джон, ловджийското самолюбие на когото се засегна, – аз ще ви покажа преимуществото на европейското оръжие, в което се съмнявате!

И като каза това, сър Джон напълни карабината, за да стреля веднага, щом разстоянието позволи.

– Позволете да ви попитам – каза малко засегнатият бушмен, – не желаете ли да се обзаложим?

– Защо не? – последва отговор.

– Аз не съм богат, но се обзалагам на една лира за първия ви куршум.

– Чудесно! – каза сър Джон. – Ако първият ми куршум не убие носорога, ще ви дам една лира.

– Поддържате ли?

– Да, поддържам.

Двамата ловци слязоха от хълма и скоро се намериха на петстотин крачки от носорога, който продължаваше да стои неподвижен. Неговото положение беше много удобно за сър Джон; той можеше да се прицели, където си иска.

Англичанинът беше толкова уверен в успеха, че, преди да стреля, обърна се към бушмена и каза:

– Още ли поддържате баса?

– Да – спокойно отвърна Мокум.

Носорогът стоеше неподвижно като прицелна точка. Сър Джон можеше да се цели, където си иска, за да повали животното.

Той реши да цели в главата му, подтикван от ловджийско самолюбие, особено внимателно се целеше, като беше напълно уверен в точността на оръжието.

Чу се гърмеж, но куршумът, вместо да се забие в месо, удари в рога, краят на който се счупи и отхвъркна. Животното като че ли дори не почувства изстрела.

– Този изстрел не се брои – каза бушменът, – защото не улучихте месестата част.

– Не, този изстрел се брои и аз ви дължа една лира, но искам да повтора на една лира. Или ще се квитосаме или ще ви дължа две лири.

– Както искате, сър Джон, но ще изгубите!

– О, колкото за това, ще видим!

Сър Джон пак напълни карабината и гръмна втори път, като този път се целеше в бедрото. Но куршумът попадна на място, където кожата образува бръчка, отскочи и падна на земята. Носорогът бавно отстъпи на няколко крачки.

– Две лири! – каза Мокум.

– Искате ли да се обзаложим пак на двойно? – попита сър Джон.

– На драго сърце.

Този път сър Джон почна вече да се сърди. Като събра всичкото си хладнокръвие, той се прицели в челото. Куршумът отиде там, където мереше, но отскочи като от металическа броня.

– Четири лири – спокойно каза бушменът.

– Още на четири! – едва ли не в отчаяние извика сър Джон.

Този път куршумът се заби в бедрото на носорога, който направи грамаден скок. Но вместо да падне мъртво, животното с неопишуема ярост почна да скубе храстите.

– Струва ми се, че още мърда, а? – пошегува се ловецът.

Сър Джон не можеше да се владее. Хладнокръвието му съвсем го напусна. Той заложи на петия куршум изгубените осем лири. И пак загуби.

Той пак удвои залога и най-после, едва след деветия изстрел, животното падна.

Сър Джон извика „ура“ от възторг. Той забрави облога, разочарованието, той съзнаваше само едно, че е убил носорога.

Но животното, както сър Джон по-късно сам разказваше в клуба, му излезе соленичко: то му струваше тридесет и шест лири – грамадна сума, която бушменът спокойно прибра в джоба си.

Глава 16

Различни приключения

Към края на септември астрономите напреднаха още с един градус на север. Дъгата от меридиана, която бяха измерили с помощта на тридесет и два триъгълници, съдържаеше вече в себе си четири градуса, а това беше само половината от цялата работа.

Тримата учени се отнасяха към работата много усърдно: но работейки трима, те чувстваха понякога такава умора, че бяха принудени да прекъсват работата за няколко дни.

Горещината беше страшна, просто непоносима. Октомври в южното полукълбо е същото, каквото е април в северното, и температурата на двадесет и четвъртия паралел е почти тропична. От няколко дни в първите часове след обед беше съвсем невъзможно да се работи. Това забавяше триангулацията, което страшно безпокоеше бушмена. И ето причината.

На север, на сто мили от последната станция на наблюдателите, дъгата на меридиана минаваше по местност, която туземците наричат Карру. Тази местност напомня мястото в полите на Гогевалдските планини, в Капщадската колония. През време на дъждовете тази страна е крайно плодородна: появява се гъста трева с безброй благоуханни цветя; наоколо се ширват ливади; стада антилопи пасат по тези нови пасбища. Но този период не трае много: най-малко един месец, а най-много шест седмици. Влагата, нагрята от слънчевите лъчи, се изпарява. Почвата става твърда и не може да доставя храна на тревите. Растителността изчезва за няколко дни. Животните се пръсват – и доскоро пълните с живот ливади се обръщат в пустиня.

Такава беше местността, която трябваше да премине полковник Еверест със спътниците си, преди да стигне истинската пустиня, която се простираше по бреговете на езерото Нгами.

Сега напълно е ясно защо бушменът толкова се стремеше да мине по тази местност, преди сушата да унищожи всичко. Той каза съображенията си на полковник Еверест, който си взе бележка от тях и обеща да побърза с работата. Но във всеки случай бързината не трябваше да се отрази на правилността и точността на работата. Не във всеки момент е удобно да се правят ъгловите измервания. За това се изискват известни атмосферни условия.

По такъв начин работата не можеше да върви много бързо, макар че бушменът крайно настояваше за това. И той през всичкото време се страхуваше, че, когато пристигнат в Карру, ужасната жегата ще успее да унищожи там всичката растителност.

Но когато триангулацията заведе астрономите в Карру, те можеха да се наслаждават на всички дарове на природата, които тя щедро сипеше пред тях. Никога още до сега работата не ги беше довеждала всред такава чудна природа. Въпреки ужасната горещина, потоците даваха достатъчно влага. Грамадни стада си намираха изобилна храна по великолепните пасбища. Тук имаше няколко напълно проходими гори, различни на английски паркове, които на места се зеленееха като грамадна ливада.

Полковник Еверест не се възхищаваше много от величествената природа. Но сър Джон Мърей и особено Уйлям Еймери се подадоха на поетично настроение под влиянието на тази разкошна местност, която беше захвърлена всред африканските пустини. Сега младият учен си спомняше с тъга за Михаил Цорн и за навика им да изливат един пред други душите си. Той навярно също би се наслаждавал през времето между наблюденията, те биха могли да мечтаят и да си поприказват.

Тъй керванът се задълбочаваше все повече и повече в тази чудна страна. Ята птици пееха и хвърчеха над полята и горите. Между другото се срещаха корани, които принадлежеха към рода на дроплиите! Виждаха се също и южноафриканските дакопи, месото на които е много вкусно и се ценят. И още много птици, които не се ядат, привличаха вниманието на европейците. По бреговете на потоците или по повърхността на реките няколко големи птици пъдеха лакомите врани, които се опитваха да грабнат яйцата им от направените в пясъка гнезда. Сини жерави с бели черти на шията, червени фламинго, пепеляви рибари, бекаси, калаени, които често седят върху гръбнака на биволите, дъждовници, ибиси, сякаш покрити с йероглифни знаци, безброй пеликани – всичко това крайно оживяваше местността. Тук липсваше само човека.

От птиците най-голям интерес представляваха умните тисерини. Зелените им гнезда, изплетени от тръст или тревни стъбла, висяха като круши по клоните на плачещите върби. Уйлям Еймери ги взе за особен вид плодове и откъсна един-два. Но какво беше учудването му, когато чу да долита отвътре чуруликане като от врабчета. Лесно можеше да се разбере, защо някои пътешественици по Африка мислеха, че съществуват дървета, от плодовете на които излитат живи птички.

Да, Карру имаше възхитителен вид. Преживните животни също

намираха в изобилие всичко нужно за съществуване. Тук се срещаха острокопитни гну, каамаси, които сякаш се състояха само от триъгълници, елени, сърни.

Колко разнообразен дивеч!

Сър Джон Мъррей не можа да устои на острото изкушение да иде на лов. И след като получи два дни почивка от полковник Еверест, той ги употреби за тази цел. Разбира се, той има успех през тези два дни заедно с бушмена и Уйлям Еймери, който го придружаваше като любител. Колко нови страници се появиха в ловджийския му дневник! Колко трофеи ще занесе в шотландския си замък! Като се отдаде изцяло на лова, той съвсем забрави и геодезичната работа, и триангулацията, и меридиана.

Кой би можал да мисли, че ръката, която тъй твърдо държеше пушката, също тъй добре умее да борави с окулярите на теодолита! Кой може да помисли че това око, което тъй вярно се прицелва в антилопите, е също тъй остро и внимателно, когато търси в небесните съзвездия звезда от тринадесета величина! Да, сър Джон Мъррей изцяло се отдаде на лова през тези два дни, при което съществуваше опасението, че никога вече не ще стане астроном.

Между всички дребни произшествия трябва да се отбележи едно съвсем неочаквано обстоятелство, което накара бушмена сериозно да се усъмни в успеха на експедицията. Основателните си страхове той сподели с полковник Еверест.

Това се случи на 15 октомври. От два дни сър Джон се отдаваше на ловджийските си инстинкти. Едно стадо от двадесетина антилопи се показа на около две мили в дясно от кервана.

Като ги разгледа, Мокум се убеди, че те бяха особен вид антилопи, известни под името орикси, улавянето на които е крайно мъчно и е мечта за африканските ловци.

Бушменът обясни на сър Джон, че му се удава великолепен случай за лов и му предложи да го използва. Той му разправи колко е мъчно да се уловят тези орикси, които тичат по бързо от най-бързите коне, тъй че известният Куминг, когато отиваше на лов за тях в страната на мокоазите с най-добри коне, през целия си живот не е успял да хване и четири от тези великолепни антилопи.

Това беше достатъчно, за да подтикне почтения англичанин да иде на лов за антилопите. Той взе най-добрия си кон, най-хубавата си пушка, най-хубавите си кучета и нетърпеливо тръгна пред бушмена, като вървеше покрай гората, близо до която пасеше стадото антилопи.

След като яздиha един час, ловците се спряха. Мокум се скри зад

една смоковица и показа на другаря си стадото, което пасеше на няколкостотин крачки от тях. Предпазливите животни още не ги бяха забелязали и спокойно продължаваха да пасат. Изведнъж едно от тях застана на щрек. Бушменът показа това на сър Джон.

– Това е пазач – каза му той. – Животното навярно е крайно опитно. При най-малката опасност то ще почне да блее и тогава цялото стадо, начело с него, ще побегне с всички сили. Само от близо и съвсем безпогрешно трябва да се стреля в тях.

Сър Джон утвърдително кимна с глава и се премести малко, за да наблюдава по-добре стадото.

Ориксите спокойно продължаваха да пасат. Пазачът проявяваше известно безпокойство, като често повдигаше украсената си с рога глава. Но той беше много далече от ловците, за да може успешно да се стреля в него. Колкото за преследването на стадото, не можеше и да се мисли за това на такава равна долина, по която нямаше никакви препятствия. Може би стадото ще се приближи до гората и в такъв случай сър Джон Мърей и бушменът ще могат да стрелят при по благоприятни условия.

Щастието като че ли им се усмихна. Малко по малко стадото, начело със самца, се приближи до гората. Без съмнение, те не се смятаха в пълна безопасност сред откритата долина и бързаха да се скрият в гъстата гора. Когато намерението им се разбра, бушменът посъветва другаря си да слезе от коня.

Двамата ловци завързаха краката на конете за една смокиня, като завиха главите на животните с одеала, за да не може цвиленето им да безпокои стадото. После те, придружавани от кучетата, почнаха да се промъкват между шубраците покрай гората, на триста крачки от мястото, гдето пасеше стадото.

Там двамата ловци се спотаиха и зачакаха с готови пушки. От това място, което заеха, можеше добре да се наблюдават ориксите и дори да се любуват на тези красиви животни. Самците малко се отдалечаваха от самките и, по една чудна игра на природата, която се среща много рядко, самките бяха по-добре въоръжени от самците, като носеха на главите си по-силни, завити назад рога. Няма по-красиви животни от антилопите, от които ориксите представляваха един вид!

Между това стадото, което се състоеше от двадесетина животни, се приближи до гората и се спря. Пазачът, както лесно можеше да се забележи, се мъчеше да изведе стадото от долината. Той ходеше из високата трева, като се мъчеше да събере цялото стадо, както прави овчарското

куче с поверените му овци. Но животните лудуваха по ливадата и не мислеха да напускат разкошното пасбище. Те не слушаха водача, тичаха, скачаха, като прибягваха от едно място на друго.

Това нещо силно учуди бушмена. Той го сподели със сър Джон, без да му дава каквито и да било обяснения. Ловецът не можеше да разбере постъпката на стария самец, не можеше да разбере, защо иска да изтика стадото в гората.

Това се продължава известно време. Сър Джон нетърпеливо стискаше дулото на карабината. Мокум едва го задържаеше.

Мина се цял час и ловците почнаха вече да губят търпение, когато изведнъж едно куче, навярно също тъй нетърпеливо като сър Джон, силно залая и се спусна в долината.

Ядосаният бушмен беше готов да застреля предателското животно. Но стадото вече се носеше с най-голяма бързина, без да се озърта, и сър Джон разбра, че никакъв кон не можеше да го настигне. След малко ориксите изглеждаха вече като черни точки, които се мяркаха във високата трева.

Но, за най-голямо учудване на бушмена, старият самец не беше дал сигнала за бягство на стадото. Противно на това, което се наблюдава винаги у антилопите, той остана на мястото си и не последва поверените му орикси. След като те избягаха, той поиска да се скрие в тревата, за да изчезне после в гората.

– Я гледай, интересна история! – каза бушменът. – Какво му е на този стар орикс? Постъпката му е много чудна. Ранен ли е или е толкова вече стар?

– Ей сега ще узнаем! – отговори сър Джон, като се спусна към животното с готова пушка.

При приближаването на ловеца орикът все повече и повече се отпускате в тревата. Виждаха се само дългите му рога, дълги четири фута, краищата на които се издигаха над зелената трева.

Той се мъчеше не да избяга, а само да се върне.

Сър Джон се приближи до това чудно животно. Когато стигна на сто крачки от него, той гръмна. Очевидно куршумът улучи главата, защото рогата, които по-рано се виждаха, сега изчезнаха в тревата.

Сър Джон и Мокум с всички сили се спуснаха към животното. Бушменът държеше в ръка ловджийския си нож, за да довърши животното, ако е все още живо.

Но тази мярка беше излишна. Орикът беше мъртъв, толкова мъртъв, че когато сър Джон го дръпна за рогата, в ръцете му остана мека и

празна кожа.

– О, свети Патрикий! Ето история, която може да се случи само с мене! – извика той комично, че всеки на мястото на бушмена би се разсмял.

Но Мокум не се разсмя. Стиснатите му устни, набърчените вежди и примижалите очи изразяваха безпокойство. Като скръсти ръце и погледаше ту на ляво, ту на дясно, той внимателно изучаваше местността.

Внезапно един предмет привлече погледа му. То беше малка кожена торбичка, украсена с червени арабески, която се търкаляше в пясъка. Бушменът веднага я дигна и внимателно я разгледа.

– Какво е това? – попита сър Джон.

– Това – отговори Мокум, – това е торбичка на моколос.

– Как е дошла тука?

– Много просто: собственикът я е изпуснал когато е хукнал да бяга.

– Моколос?

– Сега всичко ще ви стане ясно – отговори Бушменът, като стисна юмруци от яд. – В кожата на орикса е бил моколоса. В него сте и стреляли.

Сър Джон нямаше време да изрази учудването си, когато Мокум забеляза на петстотин крачки от себе си известно движение на тревата и гръмна в тази посока.

Сър Джон и Мокум затичаха към подозрителното място, но нищо не намериха там. Виждаше се по смачканата трева, че преди малко е минавано от тука. Моколосът беше изчезнал и трябваше да се откажат от мисълта да го проследят в неизмеримото пространство.

Двамата ловци бяха силно обезпокоени от тази случка, която даваше повод за сериозни страхове. Присъствието на моколоса при изгорялата гора и тази среща показваха, че се стремят да преследват кервана на полковник Еверест. Навярно не без причина туземците-разбойници следяха европейския отряд.

И докато се приближаваха все повече и повече на север, европейците рискуваха да паднат в ръцете на степните разбойници.

Сър Джон Мърей беше много поразен от това, което се случи. Като се върна в лагера, той каза на приятеля си Уйлям с известна горчивина:

– Никак не ми върви, драги ми Уйлям! Първият орикс, който убих, беше отдавна – отдавна мъртъв!

Глава 17

Скакалци

След лова на орикси Мокум увери полковника, че керванът е следен, че го заплашва опасност и че моколосите само го чакат да отиде на север. Нападението в северните области е по-удобно, защото в тези места те са много повече.

Но нима трябваше да се върнат и да спрат работата? Нима африканските диваци ще попречат на английските учени да завършат предприятието си? Това трябваше да се обсъди.

Полковник Еверест помоли Мокум да му съобщи всичко, което знае за моколосите. И ето какво разказа бушменът:

Моколосите принадлежат към племето бечуани и чергаруват по пътя за екватора. В 1850 година доктор Ливингстон бил гостоприемно приет в Сезек, резиденция на Себитуан, главен вожд на моколосите, който притежавал голям ум и съединявал под властта си отделните племена. В 1853 година този забележителен вожд умрял в ръцете на Ливингстон. Неговият син Секелету отначало много покровителствал европейците, но след заминаването на Ливингстон отношенията към тях се променили. Той почнал да притеснява не само европейците, но и туземците. Грабежите ставали повечето между езерата Нгами и Замбези и затова било много рисковано за кервана да минава през тези области.

Ето накъсо онова, което бушменът разказа на полковник Еверест. Той прибави, че не преувеличава опасността, но че не се отказва, ако решат да вървят напред.

След едно съвещание беше решено да се продължи работата. Около пет осми от дъгата беше вече измерена и англичаните решиха да завършат работата.

На 27 октомври научната комисия пресече тропика на козиорога, а на 3 ноември стана ясно от зенитните наблюдения, че измерването на меридиана е напреднало с още един градус.

Цял месец работата неспирно продължаваше. Мокум внимателно следеше какво ставаше наоколо. Всичко беше тихо, нищо не издаваше присъствието на моколосите и възможно беше опасенията на бушмена да не се оправдаят.

Въпреки всичко Мокум забелязваше безпокойство между бушмените, които знаеха за двете случки, станали накрай гората и при лова на

орикси. Те бяха уверени, че не ще избегнат сблъскването с моколосите, а тъй като бяха непримирими врагове, не можеха да чакат милост от победителите. Керванът беше малоброен, особено след разделянето му на две части, поради обявяването на войната. Въпреки своевременните предупреждения на Мокум за мъчнотиите при пътуването, членовете на кервана често изказваха съжаление и роптаеха. Мокум се преструваше, че не забелязва това.

На 2 декември една случка едва не предизвика истински бунт. Небето се покри с облаци. Това бяха кумулуси, нахъсани като бали памук, тъмносиви с жълтеникава отсянка. Слънцето стана бледо. Горещината беше нетърпима и нищо не нарушаваше тишината.

Макар и да виждаха това, астрономите не мислеха, че ще трябва да спрат работата. Уйлям Еймери, придружен от двама моряци и четирима бушмени, отиде на две мили източно от меридиана, за да побие стълб, който трябваше да служи за връх на нов триъгълник.

Тъкмо когато побиха стълба, неочаквано премина струя студен въздух и почти веднага се изсипа силен град. Зърната искряха – много рядко явление, и човек би казал, че това са парчета разтопен метал. Там, където падаха, се появяваха искри от земята. От металическите части на колата сякаш излизаха езици.

Градът стигна грамадни размери и стоенето под него ставаше опасно.

Уйлям Еймери остави работата и побърза да се скрие в колата. Но едва успя да слезе от хълма, блесна ослепителна светкавица и едновременно се разнесе страшен гръм.

Уйлям Еймери падна като мъртъв. Двамата моряци се спуснаха към него. За щастие, той не беше убит. Мълнията се плъзна по него и го обгърна с огнен стълб. Навярно електричеството беше отвлечено от железните краища на компасовата тринога, която беше в ръцете му.

Младият учен скоро дойде на себе си. Двамата туземци лежеха мъртви, при което тялото на единия беше съвсем черно. Трима души станаха жертва на един удар.

Поразени от смъртта на другарите си, бушмените хукнаха да бягат към лагера. Моряците пренесоха Уйлям Еймери и двамата убити бушмени в колата и сами се скриха там.

Бурята продължи три четвърти час. После времето почна да се изяснява.

Смъртта на двамата туземци страшно уплаши бушмените, които и без това се отнасяха със страх към непонятната им геодезична работа.

Те се събраха на съвещание и някои заявиха, че не ще вървят напред.

Почна се бунт. Мокум трябваше да употреби всичкото си влияние, за да успокои туземците. Полковник Еверест обеща да увеличи заплата. Съдбата на триангулацията беше съмнителна.

Най после тази мъчнотия и сега се отстрани. Когато погребяха двамата туземци, керванът се упъти към хълма, където бяха убити бушмените.

Няколко дни Уйлям Еймери не можа да се оправи. Лявата му ръка сякаш беше парализирана. Но полека-лека болестта премина и той можа пак да се залови за работа.

Следните осемнадесет дни не се случи нищо особено с кервана и всички почнаха да се успокояват. Макар че пустинята се намиреше на петнадесет мили от тях, растителността беше разкошна и не се чувстваше липса на вода. Значи можеха да бъдат спокойни за храната на хората и на животните. Но сметката се правеше, без да се вземат предвид скакалците.

На 20 декември вечерта тримата англичани и Мокум седяха под едно дърво, почиваха и приказваха за бъдещите си планове. Духаше лек северен вятър.

Астрономите решиха да измерят през нощта височината на някои звезди, за да определят точно географската ширина на мястото. Небето беше съвсем чисто и следователно звездите щяха добре да се виждат. Но в това време Уйлям Еймери стана, показа на север и каза:

– На хоризонта има облаци и ние грешим, като разчитаме на благоприятна нощ.

– Наистина, грамаден облак се задава – каза сър Джон Мърей, – и при този вятър той скоро ще покрие цялото небе.

– Нима пак ще има буря? – попита полковник Еверест.

– Нищо чудно няма в това, защото се намираме в тропична област – отговори Уйлям Еймери. – Ние едва ли ще успеем да работим през нощта.

– Какво ще кажете за това, Мокуме? – попита полковник Еверест.

Бушменът погледна на север. Облакът, който се простираше на четири мили над хоризонта, беше черен като дим. Залязващото слънце се отразяваше в него по-скоро като в твърда маса, отколкото в пари.

– Чуден облак! – каза Мокум.

– А хищните животни?

– Този път хищните животни не ще посегнат на тях, защото ще бъдат заети с друго.

Туземецът си отиде. Полковник Еверест запита Мокум, какво означават думите му. Но Мокум мълчеше, погълнат от разглеждането на облака.

Облакът бързо приближаваше. Виждаше се, че минава ниско над земята, и се чуваше някакъв чуден шум, който сякаш излизаше от облака. Под него се движеха черни точки, които ту потъваха в него, ту пак излизаха.

– Какви са тези точки? – попита сър Джон Мъррей.

– Това са птици – ястреби, орли, соколи, които през всичкото време ще се движат с този облак.

– Но този облак...

– Е жив – това е облак от скакалци, – каза Мокум, като протегна ръка към него.

Ловецът не се излъга. Това бяха наистина скакалци, които за една нощ могат да унищожат всичката растителност и да обърнат най-плодоносната местност в пустиня. Скакалците *grylli devastatorii* летяха с милиарди. На пътешествениците се беше случвало да виждат понякога как скакалците покриват едно пространство от петдесет мили с четири фута дебел пласт.

– Това е страшен бич за степите – каза Мокум, – и щастие ще бъде ако ни заминат.

– Но нали нямаме тука посети ниви и ливади? – каза полковник Еверест. – Защо ще се страхуваме от тях?

– Ако се изсипят тука, ще изядат всичко, без да оставят нито едно листенце. Какво ще стане тогава с нашите коне и биволи?

Бушмените не сваляха очи от облака. Шумът ставаше все по силен, неистинският облак ставаше все по-голям. Чуваха се крясъците на орлите и ястребите, които поглъщаха с хиляди от тези насекоми.

– Мислите ли, че ще се изсипят тука? – обърна се Уйлям Еймери към Мокума.

– Страхувам се, че ще се случи това: вятърът ги носи насам, влагата прави крилата им тежки. Мисля, че те ще се изсипят на ливадите и тогава...

Бушменът не завърши мисълта си, когато грамадният облак внезапно падна на земята. Всичко се покри с насекоми – и палатките, и колите. Образува се черен пласт, дебел цял фут. Англичаните потънали до колене в тази маса от насекоми, ги мачкаха с хиляди при всяко движение. Но какво значение имаше това в сравнение с милиардите, които образуваха облака?

Но скакалците си изпащаха здравата от всички. Птиците с преграkali крясъци се спускаха върху тях и ги ядяха. Под тях се появиha змии, които също лакомо унищожаваха тази вкусна храна. Конете, биволите, мулетата и кучетата също ядяха с голямо удоволствие. Степния дивеч, дивите животни, лъвовете, хиените, слоновете гълтаха цели крини от нея. Най-после и бушмените, полакомени от „въздушните скариди“, с удоволствие ги ядяха, като манна небесна. Но тука имаше не само външно нападение, защото насекомите сами се изяждаха едни други.

Като отстъпиха на молбите на бушмена, англичаните решиха да опитат тази храна, която им падна от небето. Няколко хиляди насекоми бяха сварени със сол, пипер и оцет, при което бяха избрани най-хубавите, младите, които се отличават със зелен цвят и мекота, докато старите стигат четири дюйма дължина. Любителите на това ядене особено ценят тези, които не са снесли яйцата си и които са дълги петнадесет-двадесет линии, а дебели колкото молив.

След три четвърти час, крайно апетитното месо беше готово. Скакалците с откъснати глави, крачка и криле приличат много на скариди и са много вкусни. Сър Джон Мъррей, който изяде няколкостотин от тях, помоли да направят запас, което съвсем не беше мъчно да се направи, защото за това трябваше да се наведат.

Нощта настъпи, всички отидоха по местата си. Но колите също бяха пълни с тези насекоми. Невъзможно беше да се стъпи, без да бъдат мачкани стотици и хиляди. При такива условия не беше особено приятно да се спи. Небето беше ясно, звездите светеха на небесния свод, и тримата астрономи прекараха цялата нощ в определяне височината на звездите. Това беше по-добре, отколкото да спят сред скакалците. Освен това европейците навярно не биха могли да спят при страшния рев на хищните зверове, които бяха привлечени тука от скакалците.

На другия ден слънцето изгря на ясения хоризонт и денят обещаваще да бъде горещ. Няколко часа след изгряването му се чу глух шум: дигаха се скакалците, които се готвеха да хвърчат по-нататък, за да направят опустошения на други места. В осем часа сутринта над земята се дигна една черна завеса, която скоро закри слънцето. Наоколо стана тъмно, като нощ. Вятърът странно движеше този грамаден облак. Два часа скакалците хвърчаха със страшен шум над лагера, като закриваха светлината, а най-после изчезнаха зад хоризонта.

И когато стана светло, видя се, че печалните предсказания на бушмена се бяха точно сбъднали. Нито едно листенце по дърветата, нито едно стръкче трева по ливадите. Всичко беше унищожено. Земята беше

станала жълта и сякаш се беше покрила с кал. Голите клони имаха плачевен вид. Това бе зима всред лято, пустиня в плодородна страна. И веднага в ума изникваше източната поговорка: гдето мине турчин трева не никне. Също тъй няма трева и там, гдето са се струпали скакалци.

Глава 18

Пустинята

Когато на 21 декември свършиха четиридесет и осмия триъгълник и се приближиха до западната страна на Карру, пътешествениците видяха пред себе си истинската пустиня. Нямаше никаква разлика между онази пустиня, която напущаха и онази, която сега се простираше пред тях, цяла изгорена от слънцето.

Животните в кервана страдаха много от липсата на храна. Вода също нямаше. Почвата жадно всмукваше последните капки. Покрита с пещъчливи камъни, тя не можеше да задържа нито капка влага.

Това, навярно, беше една от онези местности, по които доктор Ливингстон е минал през своите богати с приключения пътешествия. Не само почвата, но дори и въздухът беше толкова сух, че железните предмети, оставени на открито, не ръждясваха. Според разказа на учения доктор, листата на дърветата били тъй сухи, че се набръчкали и завехнали; мимозите оставали цял ден свити, насекомите, оставени на пясъка, умирали след няколко минути; най-после термометърът, заровен на три дюйма в земята, показвал 134° по Фаренхайт.

Такива местности видял знаменитият африкански пътешественик и такива области, разположени между Карру и езерото Нгами трябваше да посетят английските астрономи.

Те се умориха страшно по пътя и се мъчеха от липсата на вода. Тази липса на вода се отразяваше силно и на животните, които се хранеха само със съвсем суха, рядко срещаща се трева.

Пустинята изглеждаше още по-мрачна, защото в нея нямаше никакво живо същество. Птиците бяха избягали от другата страна на Замбези, където в изобилие растяха дървета и треви. Дивите животни също бяха напуснали тази местност, тъй като не намираха храна.

Едва през първата половина на януари пътешествениците видяха стада антилопи, които могат да минат без вода дълго време – няколко седмици. Те принадлежеха към същия вид орикси, които толкова много разочароваха сър Джон. Още по-често се срещаха квамаси с пепелява козина и добри очи – животни, които предпочитаха пустинята пред плодородните местности.

Между това под лъчите на слънцето, в една атмосфера, която не съдържа никак влага и която дори вятърът не освежава, беше страшно

уморително да се върши геодезичната работа. Малкият запас от вода се намаляваше бързо. В това отношение пътешествениците почнаха да правят най-голяма икономия. Но въодушевени от съзнанието за важността на задачата, те спокойно търпяха умора и лишения, въпреки мъчната и деликатна работа.

На 21 януари се свърши измерването на седмата част от меридиана, беше измерен още един градус с помощта на девет нови триъгълници, което общо правеше вече петдесет и седем триъгълници.

Астрономите минаха вече една голяма част от пустинята и мислеха да бъдат при езерото Нгами в края на януари.

Полковник Еверест и другарите му бяха твърдо убедени, че ще издържат това трудно преминаване. Но бушменът, който нямаше ободрителна цел, и наемните хора, още по-малко способни да се увличат от научни изследвания, с мъка понасяха лишенията из пътя. Те страдаха много от липсата на вода.

Вече няколко товарни животни, изтощени от глад и жажда, останаха по пътя и страшно беше, че числото на такива случаи само щеше да се увеличава. Негодуванията и оплакванията растяха заедно с умората. Всеки ден положението на Мокум ставаше все по-мъчно и влиянието му намаляваше. Ставаше ясно, че липсата на вода ще попречи да отидат на север и ще накара кервана или да се върне назад, или да завие надясно от меридиана, макар че тогава щеше да се срещне с руския керван.

На 15 февруари бушменът се оплака на полковник Еверест от онези мъчнотии, с които почти не можеше вече да се бори. Коларите не го слушаха. Всеки ден туземците все повече отказваха да се подчиняват. Тези нещастници, уморени от пътя, глада и жаждата, имаха плачевен вид. При това воловете и конете, като не намираха дори суха трева, съвсем отказваха да вървят напред.

Полковник Еверест напълно разбираше всичко това. Но строг към себе си, той се отнасяше също тъй и към другите. Той каза, че по никой начин не ще прекъсне работата, и ако всички дори откажат да вървят с него, ще тръгне сам. Двамата му другари мислеха също като него.

Бушменът с нова енергия запредумва туземците да вървят по-натък. Според неговите пресмятания, те ще стигнат целта след пет-шест дни. Там конете и воловете ще намерят и гора, и трева, и пресни пасбища. Там хората ще намерят цяло море от вода и могат да почиват колкото си искат. Бушменът казваше на туземците, че всичко това ще намерят по-лесно, ако вървят на север. Наистина, ако вървят на запад, това значи да вървят наопаки. А ако се върнат, ще вървят през Карру, където няма

растителност, нито извори. Най-последно туземците отстъпиха и измъченият керван тръгна пак към Нгами.

За щастие, в тази равна долина геодезичната работа се вършеше много лесно с помощта на стълбове. За да спечелят време, астрономите работеха денем и нощем, с помощта на електрически лампи. Големините на ъглите се получаваха съвсем точно, а това е най-важното в триангулацията. Мрежата от триъгълници постоянно се увеличаваше, защото работата вървеше задружно и правилно.

На 16 януари керванът смяташе да срещне вода, на която природата в тази местност е толкова скъперница.

Най-последно на хоризонта се показва едно езеро дълго две мили.

Лесно може да си представи човек радостта на пътешествениците. Всички бързо се спуснаха към тази посока, където под слънчевите лъчи светеше желаната вода.

Стигнаха езерото едва към пет часа вечерта. Конете скъсах юздите, изскубнаха се от ръцете на коларите и се понесоха в галоп към тъй дълго очакваната вода. Скоро след това те вече стояха във водата до шия.

Но почти веднага бедните животни бързо изскочиха на брега; тази вода не можеше да угаси жаждата им. Тя беше толкова солена, че съвсем не можеше да се пие.

Разочарованието и отчаянието бяха ужасни. Какво по-лошо може да има от излъгани надежди?

Мокум вече си мислеше, че не ще може да отведе туземците от това езеро. Но, за щастие, керванът се намираще вече близо до голямото езеро Нгами и до реката Замбези, гдето можеше да се снабдят с вода – и единичното спасение беше веднага да вървят напред. След четири дни керванът трябваше да бъде при брега на Нгами, ако геодезичната работа не го задържи.

Продължиха пътя си. Полковник Еверест се възползва от равната местност, като строеше триъгълници с дълги страни, което намаляваше спиранията. Тъй като наблюденията се вършеха и нощем, огнените сигнали се виждаха чудесно и можеха безпогрешно да се визират с помощта на теодолита.

Това беше голяма икономия на време и на сили. Но трябва да се признае, че без чужда помощ те все пак биха загинали по пътя.

На 21 януари равнината почна да се разнообразява. Към десет часа сутринта на северозапад, на около петнадесет мили, се показва една малка планина, висока петстотин-шестстотин фута. Това бе планината

Скорцев.

Бушменът внимателно разгледа местността, протегна след това ръка и каза:

– Нгами е там!

– Нгами, Нгами! – завикаха туземците, като се разлудуваха от радост.

Бушмените поискаха да тръгнат веднага и тичешката да изминат петнадесетте мили, които ги деляха от езерото. Но ловецът успя да ги задържи, като им каза, че не трябва да се делят, защото тази страна е пълна с моколоси.

Но и полковник Еверест искаше да ускори пристигането на малката група при Нгами и реши да съедини с един само триъгълник станцията, която заемаше, и планината Скорцев. Инструментите бяха поставени и работата започна.

Макар да изгаряше от нетърпение да пристигнат до бреговете на Нгами, Мокум установи временен лагер. Той се надяваше, че ще стигнат тъй желаното езеро, преди да настъпи нощта. Но все пак не пренебрегна обикновените предпазни мерки и обиколи местността заедно с неколцина туземци. От лова на орикси не бяха срещани никакви следи от моколоси и шпионирането на кевана като че ли беше изоставено, но бушменът не се доверяваше и искаше винаги да бъде на щрек, за да отбие всяко ненадейно нападение.

Докато ловецът бдеше, астрономите строяха новия си триъгълник. Според пресмятанията на Уйлям Еймери, този триъгълник щеше да ги заведе до двадесетия паралел, при който стига крайната точка на дъгата, която бяха дошли да измерват в тази част на Африка. Още малко работа отвъд Нгами, и осмата част от меридиана щеше да се получи. А скоро след това, след като направеха проверка на изчисленията, голямото предприятие трябваше да се свърши. Лесно можеше да се разбере, с какъв жар работеха тези смелчаги, които виждаха, че постигат целта си.

А в това време какво правеха русите? Дали бяха изложени на същите грижи и лишения? Дали моколосите не бяха се спуснали подир тях, ако са изоставили преследването на английската експедиция?

Винаги погълнат от работа, полковник Еверест не мислеше, или не искаше да мисли, за тези неща. Но сър Джон Мърей и Уйлям Еймери често си приказваха за съдбата на бившите си другари. Дали им е писано да се срещнат пак? Дали русите ще постигнат успех в работата си? Освен това Уйлям Еймери мислеше за своя приятел, за раздялата с когото тъй много скърбеше, защото добре знаеше, че и Михаил Цорн не ще

го забрави никога.

Между това измерването на ъгловите разстояния се почна. За да се получи ъгъла, който се опира на станцията, трябваше да визират два сигнала, единият от които беше конусообразния връх на Скорцев. А за другия сигнал на ляво от меридиана избраха един остър хълм, който се намираще на четири мили от тях.

Въпреки нетърпението на туземците, безстрастният полковник Еверест извърши всичката тази работа със същата грижливост, с каквато би я вършил в обсерваторията си в Кембридж. Целият ден на 21 януари мина тъй и едва към пет и половина часа полковникът свърши.

– На ваше разположение съм, Мокуме! – каза той тогава на бушмена.

– Не свършихте бързо, господин полковник – отговори Мокум. – Съжалявам, че не свършихте преди да се мръкне, защото тогава бихме се опитали да пренесем лагера на брега на езерото.

– Но какво ни пречи да тръгнем сега? Петнадесет мили дори в мрачна нощ не могат да ни спрат. Пътят е прав и няма никаква опасност да се заблудим.

– Да... тъй е... – отвърна бушменът, който в същото време мислеше. – Може да ни се случи нещо. Аз бих предпочел да пътуваме денем из тези места около Нгами! Хората ни с нетърпение гледат да стигнат колкото се може по-скоро там. Добре, да тръгнем, господин полковник!

– Когато пожелаете, Мокуме! – отвърна полковник Еверест.

Всички одобриха това решение. Мокум даде нареждане да се приготвят за тръгване и в седем часа вечерта, подтикван от жажда, керванът тръгна право към езерото Нгами.

По инстинкт на скитал много човек, бушменът замоли тримата европейци да си вземат пушките и да си приготвят куршуми.

Нощта беше тъмна. Гъсто було от облаци закриваше звездите. Но нямаше никаква мъгла в най-близките до земята пластове.

Надарен със силни очи, Мокум наблюдаваше кервана от страни и отпред. Няколкото думи, които каза на сър Джон, доказваха, че не смята околността за напълно сигурна. За това и сър Джон беше готов за всеки случай.

Керванът вървя три часа в северна посока, но не напредна много, защото беше уморен и изтощен. Често пъти той трябваше да се спира, за да дочаква изостаналите. Изминаваха три мили на час. Към десет часа вечерта още шест мили ги делеяха от бреговете на Нгами.

Скоро хората и животните се проточиха в дълга върволица, макар

че бушменът препоръчваше да вървят стегнато. Някои волове дори паднаха из пътя. В единадесет часа вечерта колите, които вървяха напред, се намираха на три мили от Скорцев. Ако Мокум не се лъжеше, Нгами трябваше да се намира зад него.

Бушменът и тримата европейци излязоха начело на кервана и се готвеха да завият на ляво, за да заобиколят планината, когато ясни, далечни гърмежи ги спряха внезапно. Англичаните веднага си приготвиха пушките и заслушаха с лесно обяснимо безпокойство. Пушечните гърмежи бяха нещо необикновено в една страна, гдето туземците си служат само с лъкове и стрели.

– Какво е това? – попита полковник Еверест.

– Гърмежи! – извика полковникът. – В каква посока?

Бушменът, на когото бе зададен този въпрос, отговори:

– Тези гърмежи идат от върха на Скорцев. Моколосите навярно нападат част от европейците.

– Европейците ли? – обади се Уйлям Еймери.

– Да, господин Уйлям – отвърна Мокум. – Само от европейски оръжия могат да излизат такива бляскащи изстрели.

– Тези европейци да не са...

Но полковникът го прекъсна:

– Господа, трябва да отидем на помощ на тези европейци, които и да са те!

– Да, да, хайде да отидем! – повтори Уйлям Еймери, сърцето на когото се свиваше от болка.

Преди да тръгнат към планината, бушменът за последен път поиска да събере малката група, която можеше да бъде нападната от някои плячкаджии. Но когато ловецът остана назад, керванът беше вече пръснат, конете – разпрегнати, колите – изоставени, а някои сенки из полето се губеха вече на юг.

– Страхливци! – извика Мокум. – Избягаха, като забравиха всичко: и жажда, и умора. – После се обърна към англичаните и храбрите им моряци и каза: – Напред, ние сами!

Европейците и ловецът веднага препуснаха конете си на север. След двадесет минути почнаха да се чуват ясно виковете на моколосите. Тези местни разбойници навярно нападаха планината Скорцев, върха на която беше осветен от огньовете.

За десет минути те стигнаха на върха, при обсадените, които излязоха русите.

Те всички бяха там: Матвей Струкс, Николай Паландер, Михаил

Цорн, петимата им моряци. Но от туземците беше останал само верният им кормчия. Окаяните бушмени бяха изоставили и тях, когато надвиснала опасността.

Когато полковник Еверест се показа, Матвей Струкс се показа от една малка стена, която обграждаше върха на планината.

– Вие, господа англичани! – извика той учудено.

– Да, ние, господа руси – важно отговори полковник Еверест, – но тука няма нито руси, нито англичани. Тук има само европейци, които трябва да се съединят, за да се защищават.

Глава 19

Да триангулираме или да умрем!

Думите на полковник Еверест бяха посрещнати със силно „ура!“ . Пред опасността от страна на моколосите, англичаните и русите трябваше да се съединят за обща отбрана, като забравят народността. Англо-руската комисия никога не беше тъй задружна, като сега. Уилям Еймери и Михаил Цорн се прегръщаха, останалите си стискаха един другиму ръцете.

Най-напред англичаните угасиха жаждата си.

В руския лагер имаше достатъчно вода. После всички се събраха в изоставената крепост на върха на Скорцев и си разказаха, какво беше станало след раздялата им в Колобентг.

Защо русите отидоха толкова по-наляво от меридиана си? Навярно по същата причина, поради която англичаните се намериха по-надясно. Планината Скорцев беше единствената височина, която се намиреше на равно разстояние между двете дъги и която можеше да служи за удобна станция върху брега на Нгами. Затова напълно естествено е, че двете враждебни експедиции се срещнаха на единственото удобно място за наблюдение. Английският и руският меридиани пресичаха Нгами в две точки, много далечни една от друга, затова и трябваше геодезически да се съедини южния бряг със северния.

Матвей Струкс разказа, че триангулацията от Колобентг насам вървяла успешно. Меридианът, който се паднал на русите, минавал по плодородна, вълнообразна местност, което облекчавало създаването на тригонометричната мрежа. Горещината била голяма, но вода имало достатъчно, а конете и воловете имали чудесни пасбища. За да се избавят от хищниците, палели огънове. Туземното население ги посрещало гостоприемно. На 20 февруари русите стигнали планината Скорцев и стояли там тридесет и шест часа. Ненадейно в долината се появили четиристотин моколоси. Бушмените се разбягали и разбойниците спокойно разрабили колите. За щастие, инструментите и парната шалупа били навреме прибрани. Моколосите лесно могли да се изкачат до крепостта от южната страна, ако не били дошли англичаните.

Ето накъсо разказа на Матвей Струкс. А пък полковник Еверест разказа за своите приключения, страдания и мъки, които бяха изтърпели, като спомена и за бунта на бушмените. Като сравниха двата разказа,

всички признаха, че англичаните много повече са изпозвали.

Нощта на 21 срещу 22 февруари мина спокойно. Бушменът и моряците караулеха стената на крепостта. Моколосите не подновиха нападението. Но от огньовете им можеше да се заключи, че те още не се готвят да си отиват.

На 22 февруари рано сутринта европейците излязоха от крепостта, за да разгледат долината. Слънчевите лъчи осветяваха цялото пространство до хоризонта. Под планината се намираше лагера: в него още горяха огньовете, а на жаравата се печеха парчета месо. Тук имаше петстотин туземци. Виждаше се, че те и не мислеха да си отиват, макар да бяха взели колите, конете, воловете и хранителните припаси. На тях очевидно им се искаше на всяка цена да убият европейците и да вземат оръжието им.

Руските и английските учени разгледаха от планината лагера на туземците и почнаха да се съветват с бушмена, какво да правят. За да решат това, трябваше добре да определят положението на Скорцев.

Астрономите знаеха, че южно от планината чак до Карру се простира степ, която се стеснява на запад и на изток. На запад се виждаха хълмове, заграждащи страната на моколосите, едно от големите селища на които се намира северозападно от Нгами.

На север от Скорцев местността се изменяше.

Тя имаше вода в изобилие и беше покрита с богата растителност. Почти на сто мили течеха водите на Нгами. Оттатък местността представляваше лек наклон с гори, ливади и потоци, които се вливаха в Замбези. Тази великолепна местност приличаше на оазис. Благодарение на естествените канали, почвата беше покрита с разкошна растителност. Басейнът на реката Замбези е също тъй важен за Африка, както Дунав за Европа и Амазонка за Южна Америка.

Пред очите на европейците се разстилаше великолепна картина. Планината Скорцев се издигаше над самото езеро и на север се спускаше съвсем отвесно. Въпреки трудното слизане, пътешествениците все пак успяха да стигнат до езерото, гдето се клатушкаше парната шалупа. Значи нямаше да чувстват нужда от вода, следователно, можеха да се държат, додето имат храна.

Защо на тази планина в пустинята беше построена крепост? За обяснение се обърнаха към Мокум, който разказа следното.

В миналото тук често идвали търговци на слонова кост, която тук добивали, и на черна стока, т.е. негри. Войните и грабежите доставяли много пленници, които били продавани като роби. Търговците, които

идвали от запад, обикновено минавали по този бряг. Те спирани керваните си на Скорцев и затова тук издигнали укрепление, за да се запазят от нападението на местните разбойници, защото често се случвало продадените пленници да бъдат вземани обратно от туземците, които след това отново ги продавали. Тъй изникнала тази крепост, която сега е почти развалина. Керваните вече минават по друг път, тук не се спират и затова никой не поправя стените, които се рушат. От предишната крепост оставаше само стена във вид на дъга, изпъкналата страна на която беше обърната на юг, а извитата – на север. По средата на тази стена се намираха много бойници и се издигаше дървена кула. Макар и да беше стара, крепостта все пак представляваше убежище за европейците. Докато имаха хранителни припаси, те можеха да се държат зад стените на тази крепост и, може би, биха сполучили да довършат геодезичната работа.

Полковник Еверест и другарите му имаха достатъчно бойни припаси, защото сандъка с тях се намирал в същата кола, където лежеше и парната шалупа, и не беше паднал в ръцете на грабителите. Хранителни припаси нямаше, туземците ги бяха разграбили, а в крепостта не можеше да се намери храна дори за два дни за осемнадесет души: шест астрономи, десет моряци, бушмена и туземеца-водач. Това стана ясно веднага, след прегледа на наличните запаси.

След като провериха всичко и закусиха, астрономите и бушменът се събраха при редута, а моряците останаха да пазят стените на крепостта. Приказваха за липсата на хранителни припаси и за настъпващия глад, но не можах да измислят какво да предприемат.

– За какво се безпокоите? – попита Мокум. – Вие смятате, че хранителните припаси ще стигнат за два дни, но кой ви пречи да тръгнете по-рано? Това можем да направим дори днес. Моколосите не плуват по Нгами, а аз се наемам да ви заведа с парната шалупа до насрещния бряг на езерото.

Астрономите се спогледаха, тази мисъл не им беше минавала през ума, защото се смятаха задължени докрай да изиграят в тази експедиция ролята на герои на науката.

Сър Джон Мърей пръв взе думата и отговори на бушмена.

– Но ние още не сме свършили работата си, хабри ми Мокуме.

– Каква работа?

– Измерването на меридиана.

– А мислите ли вие, че моколосите се интересуват много от вашите меридиани?

– Че не се интересуват от него – това е напълно възможно – възрази

сър Джон Мърей, – но ние не сме моколоси и не можем да не завършим почнатото предприятие. Как мислите вие, другари?

– Точно тъй е – отговори полковник Еверест от името на всички, които напълно споделяха мнението му. – Ние не ще оставим измерването на меридиана. Триангулацията ще продължава, докато има един жив от нас, който да може да гледа в окуляра. Дори ако стане нужда да вършим наблюдения с далекоглед в ръка и с пушка в другата, и тогава не бихме отстъпили!

– Да живее Англия! Да живее Русия! – извикаха неуморимите учени, които заради науката не се спираха пред никакви опасности.

Решението беше взето. Работата щеше да продължи, ако езерото не попречи.

Матвей Струкс, който се беше запознал по-добре с местността през двудневното си престояване върху билото на Скорцев, се обърна към другарите си със следните думи:

– Господа, работата ще бъде мъчна, ще иска много усилия, но все пак е възможна. Цялата работа се свежда към геодезичното съединяване на Скорцев с една станция, разположена северно от Нгами. За такава станция избраха на хоризонта един връх, който може да послужи като визирна точка за далекогледите им. Той се издига на северозапад от езерото, следователно страната на триъгълника, която съединява Скорцев със станцията, ще пресече Нгами накриво.

– Ако визирната точка е набелязана, в какво се състои мъчнотията?

– Мъчнотията – отговори Матвей Струкс, – е в разстоянието, на което се намира този връх от нас.

– Колко голямо е това разстояние? – попита полковник Еверест.

– Най-малко сто и двадесет мили.

– Далекогледите ни достатъчно ли са силни за такова разстояние?

– На върха ще трябва да поставим електрически фенер.

– Ще поставим!

– Но трябва да го занесем там.

– Ще го занесем!

– И ще трябва да се защитаваме от моколосите – прибави бушменът.

– Ще се защитаваме!

– Господа – каза бушменът, – аз съм на заповедите ви и ще направя всичко, което поръчате.

С тези думи се свърши заседанието, което реши съдбата на научната експедиция. Учените, съединени в една обща цел, решиха дори да се

пожертват, ако стане нужда, за да я постигнат. Те излязоха от крепостта, за да разгледат местността.

Матвей Струкс показа на другарите си върха, избран за станция. Това беше върха на планината Валкирия, който едва се виждаше. Обаче поставеният на него електрически фенер можеше да се види с далекогледа. Но този фенер трябваше да се занесе там и да се постави на повече от сто мили от Скорцев. Задачата беше много мъчна, но изпълнима. Ъгълът, който образуваше Скорцев с Валкирия от една страна и с предишната станция от друга, трябваше по всяка вероятност да завърши измерването на меридиана, защото тази планина не беше далече от двадесетия паралел.

Ето защо и астрономите толкова усърдно се мъчеха да извършат това последно измерване. Трябваше да се реши, как да се постави на планината електрически фенер – затова трябваше да се минат около сто мили по съвсем неизследвана местност.

Уилям Еймери и Михаил Цорн се нагърбиха да направят това, а водачът-туземец предложи да ги придружи.

Те почнаха веднага да се стият за път. Парната шалуна не взеха със себе си, защото можеше да потрябва за останалите, за да могат по-бързо да се отдалечат от крепостта, след като свършат наблюденията. За преминаване през Нгами решиха да употребят лека, издръжлива брястова лодка, каквато туземците построяват за няколко часа. Мокум и водачът слязоха в залива и бързо свършиха тази работа.

Вечерта в осем часа натовариха лодката с инструменти, фенер, пушки и малко хранителни припаси. Уговориха се да се срещнат на южния бряг на Нгами, при един залив, който бе известен на водача и на Мокум. Освен това условиха се, че когато светне на Валкирия, полковник Еверест ще направи същото на Скорцев и с това ще позволи на Уилям Еймери и на Михаил Цорн да определят положението му.

Младите астрономи се сбогуваха с другарите си, излязоха от крепостта и слязоха в лодката, в която ги чакаха двама моряци – русин и англичанин.

Наоколо беше съвсем тъмно. Въжето бе отвързано и леката лодка под равномерните удари на греблата се плъзна по тъмните води на Нгами.

Глава 20

Осем дни на върха на Скорцев

Останалите със свито сърце гледаха отдалечаващите се другари и си мислеха колко мъчности и опасности очакваха младите астрономи в непознатата страна.

Бушменът по всякакъв начин ги успокояваше, като говореше за ловкостта и смелостта на водача и като ги уверяваше, че младите хора не ще срещнат моколоси. Дори той смяташе, че те са в по-голяма безопасност, отколкото останалите във крепостта – и не се излъга.

Нощем Мокум и моряците по ред пазеха крепостта. Тъмнината покровителстваше моколосите. До сега тези „пълзачи“ – както ги наричаше Мокум – още не се изкачваха по склоновете на Скорцев, като навярно очакваха подкрепа, за да нападнат европейците от всички страни и да ги накарат да се предадат.

Както предлагаше ловецът, тъй се и случи. На другия ден полковник Еверест видя, че всред моколосите цари голямо оживление и че те очевидно се готвят за нападение. За щастие, те не можеха да нападнат брега на Нгами и в случай на безизходна опасност можеше да се отстъпи към езерото.

Но за това никой не мислеше. Европейците заемаха научен пост – пост на чест и на слава за науката и за родината – и бяха решили в никой случай да не го напушат.

В това бяха единодушни и руси и англичани. Между полковник Еверест и Матвей Струкс сега нямаше вражда, те дори не споменаваха за войната, която в това време пламтеше между Русия и Англия. Учени-те вървяха към една цел. Те желяеха да принесат полза и слава на отечеството си и мислеха само за едно – колкото се може по-добре да изпълнят задачата си.

Докато чакаха да светне фенера на Валкирия, двамата астрономи завършваха измерването на предишния триъгълник. Когато тази работа се свърши, решиха през следните нощи да се заемат с наблюдаването на колкото се може повече звезди, за да могат с най-голяма точност да определят географската ширина на Скорцев.

Трябваше да се реши въпроса, за колко време младите астрономи могат при благоприятни условия да стигнат до местоназначението си. Мокум беше поканен да каже мнението си по този въпрос. Той каза, че,

според него, за това ще бъдат потребни пет дни, а ако се вземе предвид, че учените вървят пеша, а местността е пресечена с много потоци, напълно е възможно и пет дни да не стигнат.

Във всеки случай приеха най-много шест дни и на тази основа разделиха наличната храна. Тя беше много малко, защото една част дадоха на заминалите, а останалата не би стигнала и за два дни, ако се даваха обикновени порции. Големината на порцията трябваше да се намали на една трета, за да стигне за шест дни, докато на хоризонта се покаже очаквания светлинен сигнал.

Всички останали страдаха от недостиг на храна, но не издаваха, че са недоволни.

– Но нали не е забранено да се отива на лов? – каза сър Джон Мърей на бушмена.

Мокум поклати глава. Съмнително беше да се намери нещо тука, но това не е причина да не вземат пушките си. А ловците отидоха да разглеждат планината, докато другите се заловиха да изчисляват измерванията, нанесени от Николай Паландер в двойния регистър.

В лагера на моколосите беше тихо. Както изглежда, те още не мислеха да нападат и навярно чакаха, че гладът ще накара обсадените да се предадат.

Излезлите от крепостта разгледаха планината. По нея растяха низки храсталаци, червенолистни или сребърнолистни. По стръмните склонове се срещаха бодливи дръвчета, високи десет фута, с гроздове от бели, миризливи цветове, на които Мокум не знаеше името⁶. От храстите изхвъркваха няколко-птици с тъмни пера и червени човки, които още при първия гърмеж, разбира се, изчезнаха. И тъй не можеше да се разчита на дивеч за изхранване.

– Но може да се улови риба – каза сър Джон Мърей като се любуваше на великолепия изглед на Нгами.

– Това ще бъде мъчно без мрежа и въдица. Но нека не се отчайваме – случайността много пъти ни е помагала, може би и сега ще ни помогне.

– Случайността – извика сър Джон Мърей, – когато бог я напътва, тя е най-добрия приятел на човека! Случайността ни доведе при нашите приятели русите, а тях ги насочи там, където отивахме ние. И нека се надяваме, че тя ще ни помогне да свършим работата си.

---

6. Тези растения навярно принадлежат към вида *ardunia bispinosa*, храст, който туземците наричат нум-нум.

– А тази случайност ще ни нахрани ли? – попита бушменът.

– Ще ни нахрани безспорно – отговори сър Джон, – и тя ще изпълни само дълга си, като направи това!

Тези думи дишаха такава увереност, че дори бушменът повярва, че случайността наистина е техен верен слуга, който чака от тяхна страна само известно съдействие, за да се прояви.

Денят на 25 февруари не донесе никаква промяна в положението на обсадени и на обсаждащи. Моколосите оставаха в лагера си. Воловете и овците пасяха в полите на Скорцев, а заграбените коли бяха откарани в лагера. Понякога някои от моколоските вождове, които се отличаваха с богатото си облекло, се опитваха да разгледат удобните за изкачване пътечки, но веднага биваха поразени от куршумите на европейците. Тогава моколосите изпусаха войнствени викове, хвърляха стрели и заплашително размахваха копията си.

Но на 26 февруари туземците започнаха нападение: петстотин души почнаха бързо да се изкачват от всички страни по планината. Гарнизонът на крепостта се настани по стените. Шестима моколоси бяха убити с един залп, а останалите хукнаха да бягат. Но тъй не можеше да продължава: много мъчно беше да се защищават от няколкостотин души.

Сър Джон Мърей предложи да вземат от парната шалупа картечницата и да я пренесат на укрепения фронт. Моколосите скоро почувстваха гибелността на това оръжие.

През нощта астрономите необезпокоявани се занимаваха с определянето височината на звездите. Географското положение на Скорцев се оказа $19^{\circ}37'38''265$ – значи беше изчислено с точност до хилядни части от секундата, т.е. почти до един метър. Въз основа на това лесно беше да се определи, че пътешествениците се намират на по-малко от половин градус от северния край на дъгата за измерване, следователно и триъгълникът, върхът на който искаха да поставят на Валкирия ще бъде последен в тригонометрическата мрежа.

От 26 до 27 опитите за нападение не се подновиха. Денят на 27 протече бавно и се показва безкраен на малкия гарнизон: този ден заминалите астрономи трябваше, според пресмятанията, да стигнат Валкирия и следната нощ можеше да се очаква светлината на електрическия фенер.

Полковник Еверест и Матвей Струкс нагласиха инструментите и насочиха далекогледа към върха. Ако на върха се покаже светлината, тълът бързо ще бъде определен.

Сър Джон Мърей, който претърси всички храсталаци и високата

трева, не намери нищо. Дори птиците, уплашени от присъствието на хората, се бяха изпокрили. Ловецът беше страшно ядосан, защото сега ловът за него не беше удоволствие, а *pro domo sua*⁷, ако тази латинска половица можеше да се приложи за стомаха на един англичанин. Сър Джон, който притежаваше великолепен апетит, беше страшно гладен. Моряците и бушменът страдаха не по-малко от него. Колкото за учениците, те по-малко понасяха глада, като го заменяха, по примера на Паландер, с едно или две уравнения от втора или по висока степен.

Скоро се изчерпиха всички запаси: оставаха само за един ден. През нощта на 27 срещу 28 върху върха на Валкирия не се забеляза най-малък знак от светлинен сигнал. Обаче, беше се минал най-късия срок, за който Уилям Еймери и Михаил Цорн можеха да стигнат определеното място, следователно, нямаха причина да се отчайват. На 28 изядоха всичко, но смелите учени оставаха спокойни. Те твърдо бяха решили да свършат работата и да не се мърдат от това място, дори ако стане нужда да се хранят с трева.

През нощта на 28 февруари срещу 1 март нищо не се случи. Два пъти на астрономите се стори, че виждат светлина на планината. Но след като проверявах, оказваше се, че това беше звезда.

На 1 март нямаха вече какво да ядат. Полковник Еверест и другарите му, които напоследък бяха навикнали малко да ядат, лесно понасяха това, но утре, ако бъде същото, щяха да изпитат мъките на глада.

На другия ден гладът се продължи. Сър Джон Мърей и Мокум страшно страдаха. Очите им добиха див израз. Струваше им се, че в стомасите им дращят котки.

– Ако имахме стомаси на тревопасни – каза сър Джон, – бихме могли да се нахраним на това пасбище!

Като мислеха така, сър Джон и бушменът гледаха езерото, в което не успяха да уловят нито една риба.

Уморени и измъчени, двамата ловци легнаха на тревата под един малък хълм, висок пет-шест фута. Те заспаха тежко, сякаш изпаднаха във вцепенение. Колко време се продължава това, не можах да разбера. Изведнъж сър Джон в съня си усети ужилване. Той не искаше да се събуди, но ужилванията упорито продължаваха, додето съвсем не го събудиха.

И тогава видя хиляди бели мравки, които бягаха по лицето му, по дрехите му и които го покриваха от краката до главата. Веднага скочи

---

7. *pro domo sua* – собствената си къща.

бързо и събуди бушмена, който също цял беше покрит с мравки. Но, за учудване на англичанина, бушменът лакомо ги заяде, вместо да ги пъди.

– Мокуме, това е гадно! – извика сър Джон.

– Яжте, яжте и вие, това е бушменски ориз! – отговори ловецът, като не преставаше да яде.

Наистина, тъй туземците наричаха тези мравки, които представляваха за тях лакома храна. Единственият им недостатък е, че трябва да се ядат в голямо количество, за да се утоли глада. Африканците обикновено ги смесват със смола от мимоза и получават по-насищаща храна. Но мимоза нямаше и ловците трябваше да се задоволят с ориз в „естествен вид“.

Въпреки отвращението, сър Джон реши да опита „ориза“, взе една шепа и я поднесе към устата си: вкусът на мравките беше възкисел и приятен. Той продължи да яде, при което болките в стомаха му почнаха полека лека да изчезват.

Мокум изтича в крепостта и доведе до там целия гарнизон. Моряците веднага се нахвърлиха на „ориза“, а учените известно време не се решаваха. Но гладът и примерът на сър Джон Мърей ги насърчи.

Една неочаквана случайност скоро им достави много по-хранително ядене.

Мравунякът представляваше конусообразен хълм, около който имаше още няколко други по-малки. Мокум искаше да разрови големия мравуняк, за да събере повече мравки. Той удари с брадвата си няколко пъти, когато ненадейно отвътре се чу шум, приличен на ръмжене.

Ловецът се спря и започна да се ослушва. Другарите му го гледаха мълчаливо. Той удари още няколко пъти, като се мъчеше да направи дупка, широка около един фут. Скоро от отвърстието се показа едно чудно животно с дълга муцуна, малка уста, прави уши, къси крака и дълга остра опашка. Дълги сиви косми покриваха тялото му, а лапите му се свършваха с грамадни нокти. С удар по главата Мокум уби животното.

– Ето ви и печено, господа! – извика той. – Дълго време чакахте, но затова пък ще видите, колко е вкусно! Накладете огън, вместо шиш, ще набучим месото на харбията на пушката и ще обядваме с голям апетит!

Мокум бързо изгърбуши животното. То беше мравояд, страшен враг на мравките, известно на бурите под името „земно прасе“. Ако не може да влезе в мравуняка, животното пъха дългия си и лепкав език, по който се полепват стотици мравки.

Печеното беше почти готово. То трябваше още малко да се допече,

но изгладнелите пътешественици нямаха търпение. Веднага изядоха половината от животното и, макар че месото беше малко твърдо и мирисеше на мравчена киселина, всички го намериха за много вкусно. Яденето възстанови силите, подигна духа и закрепи надеждата на европейците.

А надеждата беше необходима, защото и следната нощ не се показва светлина върху върха на Валкирия.

Глава 21

Fiat lux! „Да бъде светлина...“

Минаха се девет дни, откак младите астрономи и водачът напуснаха Скорцев. Какво ги е задържало – хора или животни? Задържани ли са или бяха загинали? Страхът заменяше надеждата. Минаха се девет дни, а за отиването им бяха достатъчни шест-седем дни. От благополучното им пристигане на върха на Валкирия зависеше участието на цялото предприятие.

Учените знаеха това и не можеха да се бавят напразно. А тъй като минаха вече девет дни и нямаше сигнал, това значеше, че те са убити или хванати в плен.

Ето от какви печални мисли бяха обзети полковник Еверест и другарите му. Те очакваха с нетърпение залязването на слънцето, за да подновят наблюденията си. Всичката надежда се възлагаше на далекогледа, в който трябваше да се забележи далечния сигнал. Целият живот сякаш беше съсредоточен в тесния кръгзор на далекогледа.

На 3 март бяха изядени последните остатъци от мравояда и трябваше пак да се хранят с мравки.

Моколосите не подновиха нападенията си. Навярно те мислеха с глад да принудят обсадените да се предадат. На 4 март гладът стигна най-високата си точка. Нещастните европейци дъвчеха луковични корени, като се надяваха с това поне малко да заглушат глада си. Те не бяха пленници в пълния смисъл на думата, защото можеха да отплуват на другия бряг на езерото, където имаше много дивеч. Няколко пъти дори мислеха да изпратят ловеца, но това беше опасно, защото рискуваха да изгубят шалупата и тогава напълно да загинат, Колкото за това, да си отидат преди да са свършили работата, и дума не ставаше – това беше мъченичество заради науката.

Този ден полковник Еверест събра другарите си и произнесе следната реч:

– Драго, Био и Родриг, когато са измервали меридиана от Дюнкерк до остров Ивиса, са се намерили почти в същото положение като нас. Те трябвало да съединят острова с испанския бряг чрез един триъгълник, страните на който били повече от сто и двадесет мили. Астрономът Родриг трябвало да запали фенер на един връх на острова, а френските учени чакали на сто мили далеч в пустинята Палмас цели шестдесет нощи.

И едва на шестдесет и първата нощ фенерът светнал. Защо руските и английските учени да не могат да направят същото?

– Ура! – беше отговорът на тези думи, макар да можеше да се възрази, че Драго и спътниците му не са чувствували глад от който страдаха нашите пътешественици.

През деня се забелязваше особено раздвижване в лагера на обсаждащите: те отиваха някъде и се връщаха.

Бушменът явно се обезпокои. Дали моколосите не мислят през нощта да извършат нападение или пък се готвят през нощта съвсем да си отидат? На бушмена се стори, че приготовленията имат враждебен характер. Жените и децата отидоха на изток, а останалите моколоси навярно мислеха да извършат едно последно, решително нападение.

Мокум съобщи на европейците за подозренията си. Беше решено да следят внимателно през нощта и да бъдат готови. Нападението беше опасно, защото те бяха няколко души и ставаше невъзможно да им се попречи през нощта да се изкачат по стената.

Полковник Еверест заповяда на моряка да запали машината и да държи шалупата готова, за да могат да избягат, ако стане нужда. Тази заповед даде вечерта, за да не могат моколосите да забележат шалупата в езерото.

Вечерята се състоеше от сухи корени и мравки. Такава храна, разбира се, не можеше да подкрепи достатъчно хората, които очакваха сражение, но тях ги ободряваше твърдата решителност.

В шест часа вечерта, когато изведнъж се стъмни, механикът отиде да запали машината на шалупата. Бягството можеше да стане само в краен случай. Учените не искаха да напускат поста си, когато всяка минута можеше да се очаква сигналната светлина. Моряците бяха настанени при стените. Оръжията и картечницата бяха приготвени.

Няколко часа беше тихо. Полковник Еверест и Матвей Струкс седяха на кулата и не сваляха очи от върха, към който беше насочен далекогледа. Звездите светеха на небето и наоколо царуваше пълна тишина.

Бушменът стоеше сгушен под една скала и внимателно се вслушваше в шума, който долиташе от долината и ставаше, все по-силен и по-силен. Той беше уверен, че тази нощ ще бъдат нападнати.

До десет часа обсаждащите не мръднаха. Огньовете в лагера бяха угасени и в долината се възцари пълен мрак.

Внезапно Мокум забеляза по склоновете подозрителни сенки: нападателите се намираха най-много на сто крачки от крепостта.

– Ставайте, ставайте! – извика бушменът.

Гарнизонът изтича към южния фронт на крепостта и откри стрелба. Мокололосите изпуснаха войнствени викове и продължиха да се изкачват. Въпреки силното опустошение на куршумите, те продължиха да нападнат, като не хвърляха нито една стрела, за да не губят време.

Полковник Еверест вървеше най-напред, а другарите му го следваха неотстъпно, включително и Паландер, който навярно за първи път в живота си държеше пушка в ръце. Сър Джон вършеше чудеса, като прибягваше от едно място на друго и стреляше непрекъснато. Бушменът беше храбър и хладнокръвен като на лов.

Но нищо не можеше да спре мокололосите. Всеки убит биваше заместван от двадесет нови. Борбата не беше по силите на дванадесетте европейци и след половин час стана ясно, че мокололосите ще нахлуят горе. Те се изкачваха на тълпи, като се криеха от куршумите зад телата на убитите. Бяха по-страшни от диви зверове и никаква милост не можеше да се очаква от тях.

В десет и половина часа първите мокололоси се показаха на площадката. Обсадените трябваше да се скрият зад стената на крепостта, защото не можеха с изстрели да задържат нападателите.

Полковник Еверест изкомандва със силен глас, който заглуши шума на битката.

– Отстъпление!

След като дадоха още един залп, обсадените бързо се скриха зад стената на крепостта.

Туземците изпуснаха вик на тържество и скоро се появиха пред средния процеп, като се мъчеха да разрушат стената.

Изведнъж се чу страшен тътнеж, като гръмотевичен удар и гърмелите последваха един след друг. Картечницата влизаше в боя управлявана от сър Джон Мъррей. Дванадесетте и петте дула, разположени като ветрило, обсипваха с куршуми едно пространство от стотина фута, където се намираха туземците.

Площадката бързо се очисти, останаха само труповете. Чуха се виковете, стенанията, цяла градушка от стрели падна, но тя не постигна целта си.

– Чудесна машина! – каза бушменът, като се приближи до сър Джон. – Кога ще се уморите от тази свирня?

Картечницата млъкна. Неприятелите бяха изчезнали, като се спасяваха от градушката куршуми. Те се събраха по склоновете на планината.

През тази малка почивка полковник Еверест и Матвей Струкс отидоха на кулата, приближиха око до окуляра на далекогледа и успяха да

разгледат върха на Валкирия. Когато нападението се поднови, те продължаваха да стоят при скъпоценния инструмент, като се сменяваха един други.

Битката пак започна и картечницата вече не беше достатъчна да отблъсва неприятелите, които никнеха при всички процеци. Битката продължи още половин час с най-голямо ожесточение. Европейците се защитаваха с огнестрелните си оръжия и сами получаваха само одрасквания от стрелите.

Към единадесет и половина часа, в разгара на битката, Матвей Струкс се приближи до полковник Еверест. На главата му имаше шапка, на която трептеше още една стрела. Лицето му изразяваше и радост, и ужас.

- Сигналната светлина, сигналната светлина – извика той.
- Какво? – попита полковник Еверест, като пълнеше пушката си.
- Да, сигналната светлина!
- Видяхте ли я?
- Видях я!

Като гръмна още веднъж, полковникът извика „ура“ и се спусна към кулата, последван от Матвей Струкс.

Полковникът приклепна пред далекогледа и загледа с разтуптяно сърце. Светлината се виждаше на планината Валкирия точно в пресечната точка на нишките в окуляра. Най после беше намерен върха за последния тригълник!

Чудна гледка представляваха учените, които работеха в разгара на битката!

Туземците превземаха стената. Сипеха се куршуми, стрели, разнасяха се удари на копия, на брадви, а в това време полковник Еверест и Матвей Струкс спокойно вършеха измерванията, докато Николай Паландер нанасяше в регистъра резултатите от наблюденията си. Стрелите много пъти изфучаваха над главите им и се забиваха във вътрешната стена на кулата.

Учените невъзмутимо продължаваха да визират светлината на Валкирия и с лупа разглеждаха означенията във верниера, като всеки непрекъснато проверяваше резултата, добит от други.

– Нека направим още едно измерване, – каза Матвей Струкс, като мълчаливо обърна далекогледа.

Най-послед един грамаден камък, хвърлен от туземец, отнесе от ръцете на Николай Паландер регистъра и счупи теодолита.

Но наблюденията бяха вече свършени! Направлението на

светлината беше определено с точност до хилядни части от секундата.

Сега вече трябваше да бягат, за да спасят резултатите от славните и величави изследвания. Туземците вече проникнаха долу и всяка минута можеха да се появят на кулата.

Полковник Еверест и двамата му колеги грабнаха пак оръжието. Паландер пак прибра скъпоценния регистър и всички се изкачиха през един отвор. Там ги чакаха другарите им, някои леко ранени, но готови за отстъпление.

– Ами нашият сигнал! – извика Матвей Струкс.

И наистина, беше уговорено да се отговори със сигнал на светлината на астрономите! За сполучливото завършване на геодезичната работа Уйлям Еймери и Михаил Цорн трябваше от Валкирия да визират върха на Скорцев и навярно сега с нетърпение очакваха появата на светлина.

– Още една минута! – извика полковник Еверест и изтича в кулата, докато другарите му с нечовешки усилия отблъсваха диваците.

Кулата беше построена от сухи греди, и една искра беше достатъчна, за да се запали. Той бързо я подпали с прахан. Дърветата пламнаха.

И след няколко минути полковник Еверест и другарите му се впуснаха вече под склона под дъжд от стрели, като караха пред себе си картечницата, която не искаха да оставят в ръцете на неприятелите.

Шалупата беше под пара. Мигновено отвързаха въжето, колелото се завъртя и „Кралица и Цар“ се понесе бързо по тъмните вълни на Нгами.

Скоро те се отдалечиха толкова от брега, че виждаха само кулата, която светеше като фар и навярно добре се виждаше от другарите, които чакаха на Валкирия.

Екипажът извика „ура“, като видя този грамаден факел, който надалече осветяваше пътя.

Уйлям Еймери и Михаил Цорн трябваше да бъдат доволни: в отговор на звездичката им показаха цяло слънце.

Глава 22

Николай Паландер се увлича

Сутринта шалупата спря при северния бряг на езерото. От туземците нямаше никаква следа. Експедицията се настани при едно малко заливче между две скали.

Мокум, сър Джон Мърей и един моряк отидоха да търсят дивеч. За щастие, имаше предостатъчно. По бреговете на Нгами имаше голямо количество блатни птици от рода на патиците, от които ловците донесоха напълно достатъчно, за да подкрепят отслабналите сили на другарите си. Очевидно и занаятчиците нямаше да гладуват. От моколосите нямаше и следа.

На 5 март разположиха лагера върху брега на Нгами, под сянката на високи върби. Това беше същото място, на което бяха решили да се срещнат с младите астрономи. На това място полковник Еверест и Матвей Струкс трябваше да чакат другарите си и се надяваха по-щастливо да завършат заедно обратния път.

По неволя трябваше да починат няколко дни, но никой не се оплака от това. Николай Паландер се залови да изчислява резултатите от последните тригонометрически наблюдения. Мокум и сър Джон Мърей прекарваха всичкото си време в лов из тази богата с дивеч местност, която почтеният англичанин с удоволствие би купил за отечеството си.

След три дни се чуха гърмежи, които известяваха за приближаването на Уйлям Еймери, Михаил Цорн, двамата моряци и водача. Те донесоха със себе си теодолита, който остана сега единствен в англо-руската експедиция.

Радостта от срещата не можеше да се опише. Всички поздравяваха младите астрономи. В няколко думи те разказаха за пътуването си. Два дни скитали из една грамадна гора и се измъкнали от нея само благодарение съобразителността и пресметливостта на водача. Изкачването по планината било много мъчно, поради което и закъснели, като страшно се безпокояли за останалите си другари. Най-после успели да се изкачат до върха на Валкирия. На 4 март фенерът бил нагласен и през нощта срещу пети се появила светлината му, която веднага била забелязана.

Уйлям Еймери и Михаил Цорн също веднага видели огъня, определили посоката му и завършили измерването на триъгълника, върхът на който се намирал на Валкирия.

– Ами определите ли географското положение на тази планина? – попитаха полковник Еверест и Матвей Струкс.

– Много точно, по наблюденията на звездите.

– И този връх се намира?

– На $19^{\circ}37'35''337$, с приблизителност триста тридесет и седем хилядни от секундата – отговори Уйлям Еймери.

– И тъй – каза полковник Еверест, – нашата задача е свършена. Ние измерихме една дъга от меридиана по-голяма от осем градуса с помощта на шестдесет и три триъгълници, и когато бъдат изчислени резултатите от работата ни, ще се получи точната големина на градуса и на метъра в тази част на земното кълбо.

– Ура! Ура! – извикаха англичаните и русите, обзети от едни и същи чувства.

– Сега – прибави полковник Еверест, – трябва по Замбези да стигнем до Индийския океан. И вие ли сте на същото мнение, господин Струкс?

– Да, господин полковник – отговори руският астроном, – но аз мисля, че работата ни трябва да се провери математически. Затова предлагам да продължим тригонометричната мрежа на изток, докато намерим удобно място за построяване на нова основа. Отношението, получено между големината на тази основа, определена с изчисления, и големината, намерена от непосредственото измерване на местността, ще изясни точността на нашата работа.

Предложението беше веднага прието. Всички съзнаваха, че такава проверка е необходима и за това решиха да построят на изток редица спомагателни триъгълници, докато непосредствено на местността би могла да се измери най-точно страната на някой от тях с помощта на платинените линии. Парната шалупа трябваше да се спусне по един от притоците на Замбези и да ги чака под знаменития водопад Виктория.

На 6 март, по съвета на бушмена, всички тръгнаха. На шалупата останаха само четирима моряци.

На изток избираха станция от измерените ъгли. Местността беше удобна за установяване на визирни точки и можеше да се надяват, че работата ще върви успешно.

Мокум майсторски улови един куага, вид див кон, с кафява и бяла грива, с червеникав и на черти гръб, като на зебра. Като го укроти, той натовари върху него багажа на кервана, теодолита, подвижните подпори и платинените линии.

Времето беше хубаво. Пътешествениците се движеха бързо. По

хълмистата местност постоянно се срещаха точки, които бяха удобни за върхове на триъгълници. Почиваха си в горите, където горещината се уморяваше от влажния въздух, който излизаше от потоците и малките езерца. Ловът задоволяваше напълно нуждите на кервана. Туземци не се срещаха. Споровете между полковник Еверест и Матвей Струкс изчезнаха. И макар двамата учени да не дружиха, добре беше, че не се караха.

От 6 до 27 март нищо особено не се случи. Трябваше да се намери място, удобно за непосредствено измерване страната на последния триъгълник, но такава местност още не намираха. За това беше нужно съвсем равно пространство, каквото не се срещаше. Керванът вървеше на североизток, мина по десния бряг на Шобе, главен приток на Замбези, и по някакъв начин се мъчеше да заобиколи Макето, главното селище на мокололосите.

Те се надяваха, че пътят назад ще мине при благоприятни условия. Местността беше повече или по-малко изследвана, и скоро те трябваше да стигнат селата, пръснати по Замбези, където е отседнал доктор Ливингстон. Те смятаха, че най-мъчното е вече минало и че задачата им е почти разрешена.

Но ненадейно се случи нещо, последиците на което можеха да бъдат непоправими.

Причината беше Николай Паландер.

Знае се, че този учен се увеличаваше от изчисленията си и често оставаше назад, а това можеше да бъде опасно в гората.

Матвей Струкс и бушменът често го предупреждаваха. Той обещаваше да бъде предпазлив, макар да се учудваше на това излишно благоразумие. И внезапно на 27 март изчезна, когато минаваша по едни гъсталаци. Помнеха, че беше с молив и регистър в ръце, после се отби наляво и се изгуби.

В четири часа след обяд, когато забелязаха изчезването му, Матвей Струкс и другарите му се обезпокоиха силно, защото добре си спомняха случая с крокодилите.

Освен безпокойството, явяваше се и неудобството, че керванът трябваше да спре. Викаха го, стреляха с пушки, претърсваха околността, но не го намериха. Той беше изчезнал!

Безпокойствието се увеличаваше, а Матвей Струкс се нервира страшно. Спирането за втори път става по вина на Николай Паландер, и ако полковникът наблегне на това, той не ще може нищо да му възрази.

Трябваше да чакат и навсякъде да търсят разсеянния математик.

Полковник Еверест вече избра място за лагеруване, когато

изведнъж долетя страшен вик от лявата страна на гората. Паландер се показва между дърветата. Той тичаше с всички сили, целият в дрипи, и когато спря, не можеше да говори, а само тежко дишаше и диво въртеше очи.

Другарите му не можаха веднага да разберат, какво му се е случило. Най-после той пое дъх и промърмори:

– Регистрите! Регистрите!

Астрономите потрепериха. Той е изгубил книгите! Всички трудове отиваха напразно. Дали го бяха ограбили или сам ги беше изгубил в гората – нямаше никакво значение. Регистрите бяха изгубени. Цялата работа трябваше отново да се почва.

Матвей Струкс избухна. Той почна тъй да вика и да се кара, че цял кръвяса, и най-после се закле, че ще го прати в Сибир, ако преди това не го остави да умре под камшика.

Николай Паландер мълчеше, безсмислено кимаше с глава и смяташе караницата и виковете за напълно заслужени.

Полковник Еверест се застъпи за нещастника.

– Но може би са го ограбили?

– Не ме интересува това! Защо не слуша? Защо се отдалечава, след като изрично го предупредихме?

– Да, тъй е – намеси се сър Джон, – но все пак трябва да узнаем, дали е изгубил регистрите или са му ги откраднали. – След това той се обърна към нещастника и го запита: – Ограбиха ли ви, господин Паландер?

Николай Паландер тъпо кимна с глава в знак на потвърждение.

– Кой ви ограби? – продължи сър Джон. – Мокололосите ли?

Николай Паландер отрицателно поклати глава.

– Европейци ли? Бели ли?

– Не, – отговори Паландер с прегракнал глас.

– Но кой тогава ви ограби?! – извика Матвей Струкс, като приближи юмруците си до лицето на нещастника.

– Павианите – тихо отговори нещастният Николай Паландер.

Ако загубата не беше тъй важна, всички навярно биха се разсмели при това признание. Николай Паландер беше ограбен от маймуни!

Бушменът каза, че това често се случва. По скъсаните дрехи се виждаше, че книгите му са били взети след упоритата борба. Но това съвсем не изменяше работата. Регистрите бяха изгубени – всичко беше пропаднало!

– Не си струваше труда да измерваме една дъга от меридиана в

центъра на Африка, за да може някакъв си безумец... – полковник Еврест не завърши мисълта си, защото почувства съжаление към нещастния Паландер, който непрекъснато слушаше най-лоши епитети от сприхавия Матвей Струкс.

Бушменът, като по-опитен и по хладнокръвен, се намеси, макар че тази загуба с нищо да не го засягаше.

– Господа, – каза той, – разбирам отчаянието ви, но сега не бива да губим време в разговори, защото всяка минута е скъпа. Павианите пазят откраднатите предмети, а тъй като не ядат книги, има малка надежда да ги намерим и да ги върнем, ако настигнем крадците.

Всички изведнъж се оживиха, като се зарадваха на дадената надежда. Николай Паландер взе палто от един моряк, шапка – от друг, и заяви, че ще покаже мястото, гдето е бил ограбен.

По негово упътване, всички тръгнаха на запад, за да търсят.

Следното денонощие не донесе нищо утешително, макар на едно място бушменът и водачът да намериха следи от маймуни. Николай Паландер твърдеше, че са го нападнали десетина маймуни. Скоро всички се убедиха, че са попаднали на истинска следа, и бързо тръгнаха по нея с най-голяма предпазливост, защото павианите имат много остър слух и не оставят да бъдат доближавани. Мокум се надяваше да успее само ако сполучат да ги изненадат.

На другия ден към осем часа един от моряците, който вървеше напред, видя ако не самия крадец, то поне другаря му. Той бързо се върна и разказа за срещата.

Бушменът предложи да се спрат. Европейците послушаха съвета му и се спряха. Тогава Мокум, сър Джон Мърей и водачът тръгнаха натам, където морякът беше видял маймуната. Те вървяха тихо, като се криеха между дърветата, и скоро забелязаха най-напред един павиан, а след него още десетина.

Като се спотаиха зад дърветата, ловците почнаха внимателно да ги следят. Това беше стадо от маймуни, покрити със зеленикава козина. Тези шакмаси, – тъй обикновено ги наричат – са силни животни със здрави челюсти, остри нокти и са страшни дори за хищните зверове. По природа те са разбойници, разоряват житните ниви и царевичите, а понякога се втурват дори в жилищата на бурите. Ревът им прилича на кучешко лаене. Никоя от тях не забеляза ловците, които ги дебнеха.

Между тях се намираше и крадеца на Николай Паландер. Това веднага стана ясно, когато забелязаха на една от тях парче плат, откъснато от дрехите на учения.

Сър Джон Мърей се ободри. Той беше уверен, че това беше крадеца и че регистрите се намираха у него. Трябваше само да се действа с най-голяма предпазливост, защото иначе стадото можеше да се уплаши и да избяга в гората.

– Останете тука – тихо каза Мокум на водача, – а ние ще отидем да намерим останалите другари, за да можем да обсадим стадото. Но по никой начин не изпускайте от очи тези грабители!

Водачът остана на определеното му място, а бушменът и сър Джон се върнаха при полковник Еверест.

За да изтръгнат плячката, трябваше да обсадят стадото от всички страни. За това се разделиха на две. Единият отряд, който се състоеше от Матвей Струкс, Уйлям Еймери, Михаил Цорн и трима моряци, трябваше да се доближат до оставения водач и да залегне в полукръг край него. А пък другият отряд, в който влизаха бушменът, сър Джон Мърей, полковник Еверест, Николай Паландер, и трима моряци, тръгна на ляво, за да избиколи стадото.

Всички вървяха много тихо, като държеха пушките си готови и след като предварително се бяха споразумели, че ще стрелят в маймуната, опасана с плат.

Николай Паландер едва се съдържаше. Мокум вървеше до него и внимаваше да не би той да извърши някоя глупост. И наистина, ученият не можеше повече да се владее, защото връщането на регистрите беше за него въпрос на живот и смърт.

Тъй вървяха около половин час, когато Мокум реши, че могат вече да нападнат стадото. Той се спря. Останалите последваха примера му, готови да стрелят.

Стадото маймуни добре се виждаше. Но, изглежда, то беше чуло нещо и се готвеше да бяга. Най-голямата маймуна, която се оказа крадеца, проявяваше силно безпокойство. Николай Паландер веднага я позна, но не видя регистрите у нея.

– Ето го, ето го разбойника! – пошепна той, като се разтрепери.

Маймуната вече правеше знаци на другарите си. Самките се натрупваха на куп, а самците ги заобиколиха.

Ловците се приближиха повече, при което всеки беше вече видял крадеца и можеше да стреля в него, когато ненадейно Николай Паландер изпусна от вълнение пушката и тя гръмна.

– Дявол да го вземе! – извика сър Джон Мърей и също гръмна.

Чуха се още десет гърмежа. Три маймуни бяха убити, а другите префучаха над главите на ловците и бързо се скриха.

Остана само крадеца, който бързо се покачи по едно дърво и се скри в клоните.

– Той там е скрил регистрите – извика бушменът и не се излъга.

Появи се опасността да не би маймуната да избяга, като скача от дърво на дърво. Бушменът се прицели и я улучи в крака. Маймуната се търколи, като притискаше към себе си скъпоценните регистри. Николай Паландер се хвърли върху нея и я улови, като не се помнеше от яд. Те се забориха и се свиха на кълбо, тъй че мъчно беше да се стреля в животното, без да се засегне математика.

– Стреляйте в двамата! – яростно викаше Матвей Струкс и навярно би стрелял сам, ако пушката му беше напълнена – толкова голяма беше яростта му.

Борбата се продължаваше. Николай Паландер се мъчеше да удуши маймуната, а тя беше впила нокти в него и по рамото му течеше кръв.

Най-последно бушменът успя да разсече с брадвата главата на маймуната и борбата се свърши.

Николай Паландер падна в безсъзнание. Дигнаха го. Ръцете му конвулсивно притискаха регистрите към гърдите.

Маймуната отнесоха в лагера и приготвиха от нея вечеря. Всички ядоха с голям апетит, като чувстваха злорадно тържество от отмъщението и намираха месото на убития крадец за много вкусно.

Глава 23

Водопада Замбези

Раните на Николай Паландер не бяха опасни. Бушменът ги излекува лесно. И ученият можеше пак да пътува. Той беше много весел, но полека-лека се успокои и отново се обърна на съсредоточен учен, задълбочен в цифрите си. На него му оставиха само единия регистър, а другият дадоха на Уйлям Еймери да го пази.

Работата се продължи. Триангулацията ставаше бързо. Липсваше само равнина, на която би могло да се измери основа.

На 1 април стигнаха до едно блато, което малко ги задържа. Тук строиха триъгълници с много големи страни, за да се измъкнат по-скоро от атмосферата на вредните изпарения.

Настроението на всички беше великолепно. Дори между началниците царуваше съгласие, на което Михаил Цорн и Уйлям Еймери се радваха много.

– Мили Уйлям, аз мисля, че когато се върнем в Европа, мирът между Англия и Русия ще бъде вече сключен и ние ще можем да бъдем приятели – каза Михаил Цорн.

– Дори съм уверен в това – отговори Уйлям Еймери. – Сегашните войни са къси. След едно-две сражения подписват вече мир, а тази война се продължава вече една година.

– Надявам се, че не бързате да се върнете в Капщад и че ще бъдете тъй любезен да ми дойдете на гости в Киевската обсерватория?

– Аз ще ви изпратя до Европа, ще дойда в Русия, но надявам се, че вие също ще се отбиете в Капщад и ще се порадвате на чудните южни съзвездия. Ако искате, ще изследвам със вас звездата Г от съзвездието Центавър. Без вас не ще почна да работя. Давам ви дума за това!

– Наистина ли, Уйлям?

– Честна дума! Аз ще ви запазя Г, а пък за това ще се възнаградя в Киев с едно от вашите мъгляви петна.

От разговора им можеше да се помисли, че небето им принадлежи, но всъщност тъй си и беше: то наистина принадлежи на онзи, който се занимава с изучаване на тайните му.

– Но най-напред трябва войната да се свърши – каза Михаил Цорн.

– Това сигурно ще стане – отвърна Уйлям Еймери, – защото войниците с топове се свършват по-бързо от научните препирни. И навярно

Англия и Русия ще се сприятелят по-скоро от полковник Еверест и Матвей Струкс.

– Нима мислите, че те не са се примирили след всичко преживяно?

– Да, тъй мисля, защото това е съперничество между учени, и при това знаменити.

– Ако известността е причина за враждуване, нека останем не знаменити, но приятели – завърши Михаил Цорн.

Единадесет дни след случката с маймуните нашите учени най-после намериха една равнина от няколко мили, удобна за измерване на основата.

На край равнината се намираха няколко колиби, където живееха мирни туземци, които любезно приеха европейците. За пътешествениците това беше голямо облекчение, защото можеха да живеят не под открито небе през време на измерванията, които можеха да продължат около един месец.

Всички се настаниха по колибите, които бяха приспособени за тях, доколкото е възможно, и се заловиха да измерват основата на последния триъгълник. Дължината на тази страна беше изчислена математически и колкото повече схожда това изчисление с резултата, получен от измерването на местността, толкова по-точно е определянето на меридиана.

Подпорките бяха наредени, линейките – поставени, измерването ставаше с най-голяма грижливост, при което се взе под внимание промяната на температурата, на наклоните и на линиите към хоризонта. Нищо не беше изпуснато и сякаш целият им живот се съсредоточи в тази работа.

Тя се продължи от 1 до 15 май и когато се свърши, резултатите бяха изчислени от Николай Паландер и Уйлям Еймери.

При обявяването на тези резултати учените чувстваха, че сърцата им силно бият. Те смятаха за най-голяма награда, ако след проверката излезе, че работата им е изпълнена вярно.

Николай Паландер и Уйлям Еймери обявиха на другарите си следните числа.

Измерената на местността нова основа е равна на 5'075,25 тоаза. Дължината на същата основа, изчислена от първата основа и цялата тригонометрична мрежа, е равна на 5'075,11 тоаза.

Разликата между изчисляването и измерването, беше 0,14 тоаза.

Само четиринадесет стотни от тоаза, по-малко от десет дюйма, а останалите се намираха на шестстотин мили една от друга!

Работата на англо-руската експедиция излезе по-точна от работата

между Дюнкерк и Перпинян за измерването на френския меридиан, където разликата между мелунските основи и перпинянската основа беше единадесет дюйма. Макар че всичко се вършеше при най-мъчни условия, това излезе най-съвършената геодезична работа.

Силно „ура“ се разнесе, когато резултатите станаха известни.

Според изчисленията на Николай Паландер, дължината на градуса в тази част на земното кълбо се равняваше на петдесет и седем мили и тридесет и седем тоаза. Сравнено с измерването, получено от Лакайл на нос Добра Надежда в 1752 година, имаше разлика само един тоаз.

За да се определи дължината на метъра, необходимо беше да се дочака края на работата, която трябваше да се извърши в северното полу-кълбо. Дължината на метъра трябва да се равнява на една десетмилион-на част от четвъртината на земния меридиан. Тази четвъртина, при ус-ловие, че земята е сплескана при полюсите, се равнява на десет милиона осемстотин петдесет и шест метра. Следователно дължината на метъра е равна на 0,513'070 тоаза или на три фута единадесет линии и 296 хиляди от линията. Доколкото това е вярно, ще се види от следните работи на англо-руската експедиция...

Геодезичната работа се свърши. Астрономите изпълниха задачата си и сега трябваше да стигнат до устието на Замбези.

На 25 май, след много мъчно пътуване, те стигнаха до водопада Виктория.

Този чуден водопад, наречен от туземците „бучащ дим“, напълно оправдава името си. Една миля широка вода пада от височина два пъти по-голяма, отколкото в Ниагара, като се разпада на прах и сватка с трой-на дъга. Този поток излиза от базалтова пукнатина и страшно бучи.

Под водопада стоеше парната шалупа, която пристигна преди една седмица и чакаше учените. Всички се качиха на нея. На брега останаха Мокум и водачът.

През цялото пътешествие Мокум беше крайно предан на всички и стана приятел на сър Джон Мърей, който го чакаше при себе си в Европа. Но бушменът отказа, защото беше вече получил покана да придру-жава Дейвид Ливингстон през второто му пътешествие по Замбези и ве-че беше дал съгласието си.

Той беше щедро награден, но особено остана трогнат от искрената скръб, която се изписа по лицата на европейците, когато се разделиха с него.

Парната шалупа тръгна, стигна до средата на реката и заплува по течението.

Сър Джон Мърей изпрати последен поздрав на приятеля си.

Плуването мина без приключения. Туземците гледаха със страх ди-мящия комин на бягащото чудовище и не се опитваха да го спрат.

На 15 юни, след шестмесечно отсъствие, полковник Еверест и дру-гарите му пристигнаха в Квилмиан, един от главните градове по устието на Замбези.

Първата грижа на европейците беше да питат консула за войната.

Войната още продължаваше и Севастопол здраво се държеше сре-щу съединените армии.

Тази новина беше много неприятна за европейците, които бяха съе-динени от научната цел и преживените опасности.

Но трябваше да продължат пътя си.

Решиха да отпътуват с търговския австрийски кораб Навара. На 18 юни, преди да заминат, полковник Еверест събра другарите си и им каза със спокоен глас:

– Господа, почти осемнадесет месеци прекарахме заедно, прежи-вахме радости и скърби, понесохме много изпитания и изпълнихме една задача, която Европа ще оцени. Всичко това трябва да затвърди при-ятелството между нас.

Вместо отговор, Матвей Струкс само наведе глава.

– После – продължи полковник Еверест, – за съжаление, войната още не е свършена, обсадата на Севастопол се продължава и докато гра-дът не бъде превзет от англичаните...

– Това не ще стане – възрази Матвей Струкс, – макар Франция...

– Ще видим – сухо каза полковникът, – във всеки случай до края на войната ще бъдем неприятели.

– Същото исках да ви предложа и аз – отговори Матвей Струкс.

Отношенията се изясниха. Членовете на научната експедиция се ка-чиха на Навара.

След няколко дни те бяха вече в Суец, където трябваше да се разде-лят. Докато се сбогуваха, Уйлям Еймери каза на Михаил Цорн:

– Завинаги приятели, Михаиле, нали?

– Да, мили Уйлям, завинаги, както и сега!

КРАЙ

КРАЙ

© 1872 Жул Верн
© 1946 Цв. Н. Христоскова, превод от френски

Jules Verne
Aventures de trois Russes et de trois Anglais, 1872

Източник: <http://bezmonitor.com> (през <http://sfbg.us>)
Сканиране и разпознаване: Красно, spellcheck: Виктор Изд. Васил К. Тодоров, София,
1946

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/477>]